

ส่วนพัฒนาหอวิชาและบรรณาคาสตร์

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

แนวความคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยา

ตอน

แมกซ์ เวเบอร์

โดย

ลิวอิส เอ. โคเซอร์

แปลโดย

อังกาบ กอศรีพร

แนวความคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยา

ตอน

แมกซ์ เวเบอร์

ฉันทนันทนาการ

จาก

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

แปลจาก

Lewis A. Coser, *Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, Inc., 1971), pp. 216-260.

แนวความคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยา

ตอน

แมกซ์ เวเบอร์

โดย

ลิวอิส เอ. โคเซอว์

แปลโดย

อังกาบ กอศรีพร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ร่วมกับ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

2537

แนวความคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยา

ดอน แมกซ์ เวเบอร์

โดย ลิวอิส เอ. โคเซอ์

แปลโดย อังกาบ กอศรีพร

ISBN 974-571-446-1

ลิขสิทธิ์ฉบับภาษาไทยของ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

สงวนลิขสิทธิ์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 เดือนมกราคม 2537

จำนวน 1,000 เล่ม

จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาคารอเนกประสงค์ ชั้น 5 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ถนนพระจันทร์ กรุงเทพฯ 10200 โทร. 2239232

จัดจำหน่ายโดย ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาคารอเนกประสงค์ ชั้นล่าง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ถนนพระจันทร์ กรุงเทพฯ 10200 โทร. 2210633

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นางสาวอรุณี อินทรสุศรี ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

แบบปกโดย นายสันติ อิศรพันธุ์

ราคาเล่มละ 50 บาท

คำนำของผู้แปล

หนังสือเรื่อง แนวความคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยา (*Masters of Sociological Thought*) ของ ลิวอิส เอ. โคเซอร์ (Lewis A. Coser) นี้เป็นตำราทางสังคมวิทยาที่ใช้กันแพร่หลายทั่วไปทั้งในอเมริกา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และอังกฤษ เป็นหนังสือที่กล่าวถึงแนวความคิดของนักทฤษฎีผู้เป็นต้นกำเนิดแนวความคิดทางสังคมวิทยาชีวิตของเขา และบริบททางวิชาการและทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดของเขา

ถึงจะมีความหลากหลายในเนื้อหาแต่ก็เห็นได้ชัดว่า นักคิดแต่ละคนได้รับการกระทบกระเทือนอย่างสำคัญของการเกิดขึ้นของ “สังคมสมัยใหม่” (modern society) และการจัดระเบียบและความสัมพันธ์ของคนในสังคมรูปแบบใหม่นี้ ซึ่งทำให้ขามองสังคมแตกต่างกันไป การศึกษาแนวความคิดของนักคิดเหล่านี้ น่าจะช่วยให้การทำความเข้าใจความหลากหลายของสังคมวิทยาในปัจจุบันและ “สังคมสมัยใหม่” ได้ดีขึ้น

ในการแปลครั้งนี้เลือกแปลเฉพาะนักทฤษฎี 8 ท่าน ซึ่งเป็นผู้วางรากฐานและมีอิทธิพลสำคัญต่อทฤษฎีทางสังคมวิทยาปัจจุบัน บทที่ 1 และ 2 คือ กองต์ และ มาร์กซ์ แปลโดย จามะรี พิทักษ์วงศ์, บทที่ 3 และ 4 สเปนเซอร์ และ เดอร์ไคม์ แปลโดย นฤจร อธิธิระจรัส, บทที่ 5 ชิมเมล แปลโดย จามะรี พิทักษ์วงศ์ และ วารุณี ภูริสินสิทธิ์, บทที่ 6 เวเบอร์ แปลโดย อังกาบ กอศรีพร, บทที่ 7 และ 8 คูลีย์ และ มัด แปลโดย วารุณี ภูริสินสิทธิ์

ความดีทั้งหมดของหนังสือเล่มนี้ย่อมอยู่ที่ผู้แต่ง คือ ลิวอิส เอ. โคเซอร์ อย่างไม่ต้องสงสัย ส่วนข้อบกพร่องใด ๆ ที่อาจเกิดขึ้น คณะผู้แปลขอรับผิดชอบไว้ ณ ที่นี้ และหวังว่าคงได้รับการติชมเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงให้ดีขึ้นในโอกาสต่อไป

จามะรี พิทักษ์วงศ์
นฤจร อธิธิระจรัส
วารุณี ภูริสินสิทธิ์
อังกาบ กอศรีพร

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทนำ

หลายปีมาแล้วนักศึกษาผู้หนึ่งได้มาหาข้าพเจ้า ณ ที่ทำงานเพื่อปรึกษาแนวความคิดเรื่อง "ความเป็นกลางในค่านิยม" ในงานของแมกซ์ เวเบอร์ ข้าพเจ้าได้สนทนากับเขาอยู่นานพอสมควร แต่ในที่สุดด้วยท่าทางดูแคลน เขาได้สรุปความรู้สึกของเขาเกี่ยวกับเวเบอร์และประเด็นในเรื่องนี้ว่า "ในที่สุดแล้วเขาก็คงเพียงแต่จะหาทางปิดเรื่องไปให้พ้น ๆ เท่านั้น"

ถึงแม้ข้าพเจ้าจะได้แต่คิดมาเป็นเวลานานว่าจะเขียนหนังสือเล่มหนึ่งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ทฤษฎีทางสังคมวิทยา การสนทนาในครั้งนี้ช่วยให้ความคิดนั้นเป็นจริงขึ้นมา และลักษณะของหนังสือที่ข้าพเจ้าตั้งใจที่จะเขียนก็ได้เริ่มก่อตัวขึ้นในความคิดของข้าพเจ้า

บัดนี้ ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า สำหรับนักศึกษอเมริกันที่จะเข้าใจประวัติศาสตร์ทางสังคมวิทยาอย่างแท้จริง ต้องการมากกว่าความรู้ในเรื่องข้อเสนอที่เป็นทางการและโครงสร้างทางทฤษฎี เพื่อที่จะเข้าใจความสำคัญของเรื่องดังกล่าว นักศึกษาจะต้องสร้างความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและวิชาการซึ่งทฤษฎีเหล่านี้ได้ถือกำเนิดขึ้นมา แต่ก็ได้ไม่ได้หมายความว่า ความรู้เกี่ยวกับแหล่งกำเนิดทางสังคมและประวัติศาสตร์ของแนวความคิดจะทำให้สามารถประเมินความจริงและความถูกต้องของทฤษฎีเหล่านี้ได้อย่างถูกต้อง การประเมินแนวความคิดเฉพาะอันใดอันหนึ่งให้ถูกต้องมักจะเป็นสิ่งที่ยาก ถ้าไม่ใช่สิ่งที่เป็นไปไม่ได้เลย ถ้าเราไม่สามารถเข้าใจบริบททางสังคมที่เป็นรากฐานของแนวความคิด หนังสือเล่มนี้ตั้งใจที่จะเสนอความรู้ในแนวทางนั้นคือ จะช่วยสร้างความรู้ในสิ่งที่อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นนิเวศวิทยาทางสังคมของแนวความคิดทางสังคมวิทยา

มีหนังสือเกี่ยวกับประวัติแนวความคิดทางสังคมวิทยาที่ดี ๆ หลายเล่ม โดยเฉพาะผลงานชิ้นแรก ๆ เกี่ยวกับสังคมวิทยาเยอรมัน

ของเรมอนด์ อารอน¹ และงานซึ่งเพิ่งเขียนขึ้นมาไม่นานนัก เช่น *Main Currents in Sociological Thought*² เป็นงานที่อาจจะกล่าวได้ว่าดีเด่นที่สุด งานเหล่านี้ได้ให้ข้อเสนอที่มีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับแนวความคิดของนักวิชาการที่สำคัญ ๆ หลายคน เป็นการอธิบายความคิดซึ่งเป็นการมองผ่านความคิด (mind) ของผู้เสนอความเห็นหรือผู้ตีความนั้น ๆ ในบางกรณีก็มีความพยายามที่จะนำเสนอในลักษณะที่เป็นกลาง ๆ แต่ในบางกรณี เช่น ในหนังสือประวัติความคิดทางสังคมวิทยา 2 เล่ม โดยพิทิม เอ. โซโรคิน³ จะเห็นว่ามี การโต้เถียงโดยตลอดกับนักคิด ซึ่งกำลังกล่าวถึง ในบางกรณี เช่น *The Structure of Social Action* ของ พาร์สันส์⁴ ก็มีจุดประสงค์ที่จะพินิจแนวความคิดที่แตกต่างกันเข้าด้วยกันเพื่อสร้างการสังเคราะห์อันใหม่ แต่หาได้น้อยมากที่จะมีความพยายามที่จะมองงานนั้น ๆ จากบริบททางสังคม-ประวัติศาสตร์ เรามีหนังสือหลายเล่มที่พยายามที่จะอธิบายว่าแท้ที่จริงแล้ว

¹Raymond Aron, *German Sociology* (New York, The Free Press, 1957).

²Raymond Aron, *Main Currents in Sociological Thought*, 2 vols. (New York, Basic Books, 1965 and 1967).

³Pitirim A. Sorokin, *Contemporary Sociological Theories* (New York, Harper & Row, 1928) และ Pitirim A. Sorokin, *Sociological Theories of Today* (New York, Harper & Row, 1966).

⁴Talcott Parsons, *The Structure of Social Action* (New York, The Free Press, 1949), และอีกเล่มหนึ่งที่มีลีลาต่างกัน Robert Nisbet, *The Sociological Tradition* (New York, Basic Books, 1966).

มาร์กซ์หรือเวเบอร์ หรือพาเรตโต หมายความว่าอะไร แต่มีความพยายามที่น้อยมากและกระจัดกระจายที่จะใช้เครื่องมือต่าง ๆ กัน ยังไม่มีความพยายามจริงจังที่จะแสดงว่า พื้นฐานทางสังคม ตำแหน่งทางสังคม เครือข่ายทางสังคม หรือผู้ที่มีอิทธิพลต่อปัญหาที่นักทฤษฎีเลือกสนใจ หรือที่มีอิทธิพลต่อลักษณะการมองปัญหาที่กว้าง ๆ ในผลงานตลอดชีวิตของเขา

มันเป็นสิ่งที่แปลกประหลาดจริงๆ ดังที่โรเบิร์ต เค. เมอร์ตัน⁵ ได้เคยตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ในขณะที่นักประวัติศาสตร์ได้หันมาใช้แนวการทำความเข้าใจและเครื่องมือในการศึกษาแบบสังคมวิทยามากขึ้นเรื่อยๆ ในงานของพวกเขา นักประวัติศาสตร์สังคมวิทยากลับมีเงินเฉยในเรื่องนี้ ถ้าเราจะพิจารณาจากความขาดแคลนการศึกษาแบบสังคมวิทยาอย่างจริงจังของนักสังคมวิทยา⁶ สิ่งนี้ดูเหมือนจะช่วยขยายความรู้สึกที่ทราบกันดีทั่ว ๆ ไปว่า นักสังคมวิทยามีความรู้สึกสบายใจกว่าที่จะศึกษาผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่ำ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนงานหรือนักศึกษา

⁵Robert K. Merton, *Social Theory and Social Structure*, enlarged ed. (New York, The Free Press, 1968), Ch.1.

⁶สำหรับข้อยกเว้นบางประการ ดู H. Stuart Hughes, *Consciousness and Society* (New York, Vintage Books, 1961); John Staude, *Max Scheler* (New York, The Free Press, 1966); Arthur B. Mitzman, *The Iron Cage, An Historical Interpretation of Max Weber* (New York, Alfred A. Knopf, 1970); และ Arthur B. Mitzman, *Sociology and Estrangement: Three Sociologists of Imperial Germany* (New York, Alfred A. Knopf, 1973) และดูบทความหลายเรื่องในรายชื่อหนังสือที่อยู่ในหนังสือเล่มนี้

พลทหารหรือขโมย ในขณะที่พวกเขารู้สึกว่ามันยากกว่าที่จะศึกษาพวกที่อยู่ในสถานภาพสูง ไม่ว่าจะเป็นผู้จัดการระดับสูงหรือประธานมหาวิทยาลัย นายพลหรือวุฒิสมาชิก แต่ก็เห็นได้ชัดว่าพวกนักสังคมวิทยายังรู้สึกว่าเป็นการง่ายกว่าที่จะศึกษากลุ่มคนที่มีสถานภาพสูง ๆ เหล่านี้ แทนที่จะศึกษาตัวพวกเขาเอง ออกัสต์ กองต์ อ้างว่า ก่อนที่มนุษย์จะสามารถศึกษาตนเองได้ พวกเขาจะต้องก้าวผ่านขั้นตอนหลายขั้นซึ่งจุดรวมของเป้าหมายการรับรู้อยู่ที่สภาพแวดล้อมที่ไม่ใช่มนุษย์ ในขณะที่ข้าพเจ้ารู้สึกเลื่องลือที่จะปกป้อง "กฎ" ตามแนวทางแบบกองต์เช่นนั้น ข้าพเจ้าอดเสียใจไม่ได้ที่จะคิดว่ามีอะไรบางอย่างในลักษณะที่คล้ายคลึงกันกำลังเกิดขึ้น ในแง่ที่เกี่ยวกับว่า (ทำไม) สังคมวิทยาเกี่ยวกับนักสังคมวิทยา (sociology of sociologists) จึงเกิดขึ้นได้ที่เราพบตัวเราเองในฐานะที่เป็นจุดสนใจที่น่าจะศึกษาได้หลังจากที่เราได้พุ่งความสนใจของเราไปยังกลุ่มคนนอกหลาย ๆ กลุ่มที่ไม่ใช่พวกเดียวกับเราแล้ว

อย่างไรก็ตาม บัดนี้ดูเหมือนจะถึงช่วงเวลาที่เหมาะสมที่จะก้าวไปให้ไกลกว่าบทสรุปเชิงวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับทฤษฎีในอดีต⁷ หรือการขยายความการจัดประเภทแนวคิดต่าง ๆ⁸ เพื่อมุ่งไปสู่ประวัติศาสตร์ในเชิงสังคมวิทยาอย่างแท้จริงของทฤษฎีสังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ดังกล่าวจะต้องใช้ความพยายามร่วมมือกันของนักวิชาการหลาย

⁷Harry Elmer Barnes, ed., *An Introduction to the History of Sociology* (Chicago, The University of Chicago Press, 1948) และ Nicholas S. Timasheff, *Sociological Theory*, 3rd ed. (New York, Random House, 1957).

⁸Don Martindale, *Nature and Types of Sociological Theories* (Boston, Houghton Mifflin, 1960).

คน และคงจะเป็นความโง่เขลาที่จะคิดว่าหนังสือเพียงเล่มเดียวจะให้อะไรได้มากกว่าเป็นเพียงงานในชั้นนําร่อง⁹ หนังสือเล่มนี้เป็นความพยายามที่จะสร้างความเข้าใจให้แก่นักศึกษา เกี่ยวกับสภาพการณ์ทางสังคม และกระแสลัทธิต่าง ๆ ซึ่งมีส่วนช่วยในการกำหนดรูปร่างและลักษณะของแนวความคิดของนักคิดทางสังคมวิทยา 12 คน* หนังสือเล่มนี้ได้สำรวจสิ่งที่นักทฤษฎีแต่ละคนมอบให้ส่วนรวม รวมทั้งแนวความคิดอันมีลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละคนซึ่งสร้างเป็นส่วนประกอบต่างๆ ของผลงานตลอดชีวิตของเขา

ข้าพเจ้าขอยกตัวอย่างเพื่อแสดงว่า ข้าพเจ้ากำลังคิดอะไรอยู่โดยขอย้อนกลับไปยังนักศึกษาผู้ซึ่งคิดว่า แมกซ์ เวเบอร์ ได้พยายาม "หาทางปิดเรื่องไปให้พ้น ๆ เท่านั้น" ถ้าเพียงแต่เขามีความอดทนที่จะรับฟัง และถ้าเพียงแต่ข้าพเจ้ามีความอดทนที่จะกะเทาะเกราะความเชื่อมั่นในอุดมคติ (ideological conviction) และอคติของเขา ข้าพเจ้าก็คงจะได้กล่าวข้อความคล้ายคลึงกันในงานของข้าพเจ้าว่า "คุณจะไม่สามารถเข้าใจความคิดของเวเบอร์ ถ้าคุณไม่สามารถจินตนาการตัวคุณเองให้เข้าไปอยู่ในบรรยากาศทางวิชาการและทางสังคมซึ่งเวเบอร์เป็นอยู่เมื่อเขาเขียนบทความนั้น เวเบอร์รู้สึกตกใจจากข้อเท็จจริงที่ว่า สังคมศาสตร์ถูกรอรับโดยกลุ่มคนซึ่งคิดว่าเขามีภาวะที่จะต้องปกป้องอาณาจักรไรช์ (Reich) และพระจักรพรรดิในงานสอนและงานเขียนของเขา อันเนื่องมาจากความรู้สึกในความรักชาติ พวกเขายกระดับการค้นคว้าของพวกเขาเพื่อยกระดับความรู้

⁹ สำหรับการเริ่มต้นที่น่าจะได้ประโยชน์ในแนวทางนี้ ดู *The Transaction of the Fourth World Congress of Sociology* โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทความโดย Raymond Aron และ Robert K. Merton

*ในฉบับแปลได้เลือกแปลเพียง 8 คน--ผู้แปล.

เรื่องของปัญญามีให้เพิ่มมากขึ้น แมกซ์ เวเบอร์ ทุ่มเทพความพยายาม ส่วนใหญ่ของเขา เพื่อต่อต้านการขายตัวทางวิชาการนี้เอง ชื่อเรียกร้องต่อการเป็นกลางในค่านิยมมีเจตนาในฐานะที่เป็นความพยายามแบบเสรีนิยมที่จะปลดปล่อยสังคมศาสตร์จากการครอบงำซึ่งดูไร้ค่าจากกลุ่มผู้มีอำนาจ และยืนยันสิทธิและหน้าที่ของผู้ศึกษาที่จะแสวงหาคำตอบแก่ปัญหาของเขา ไม่ว่าผลการศึกษาของเขาจะเป็นอุปสรรคต่อกิจกรรมของรัฐบาลหรือไม่ ในทฤษฎีของเวเบอร์ ความเป็นกลางในค่านิยมในการดำเนินการค้นคว้าที่มีวินัยและมีวิธีการศึกษา (methodological) และปลดปล่อยสังคมศาสตร์จากอุ้งมือของผู้มีอำนาจตัดสินใจทางการเมือง มันจะยุติสภาพที่ไม่มีสิทธิเสรีของสังคมศาสตร์ และแผ้วถางทางซึ่งจะนำไปสู่ความเจริญเติบโตด้วยตนเองของสังคมศาสตร์ ..."

เหล่านี้เป็นข้อความบางส่วน ซึ่งข้าพเจ้าอยากจะกล่าวแก่นักศึกษาผู้นั้น แต่ก็ยังมีหลายสิ่งที่จะต้องอธิบายเพิ่มเติม ด้วยเหตุนี้หนังสือเล่มนี้ซึ่งพยายามที่จะอธิบาย (เกี่ยวกับเวเบอร์ และนักทฤษฎีคนอื่น ๆ อีก 11 คน* ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นนักทฤษฎีหลักในสาขาวิชาของเรา) จตุรรวมของความสนใจของพวกเขา การเลือกปัญหาของพวกเขา และกระแสวิ้ง ๆ ของแนวคิดของเขาโดยผ่านการสร้างความกระจ่างในบริบททางสังคมและวิชาการซึ่งพวกเขาสร้างงานขึ้นมา

ไม่ได้มีการอ้างว่า ปัจจัยทางสังคมวิทยาและอิทธิพลทางวิชาการ ซึ่งกล่าวถึงในหนังสือเล่มนี้เป็นปัจจัยเพียงประการเดียวซึ่งก่อให้เกิดลักษณะรูปหล่อเฉพาะของงานของนักคิด ลักษณะในเชิงจิตวิทยาของปัจเจกบุคคล เป็นตัวอย่างอันหนึ่งซึ่งมีบทบาทสำคัญ ซึ่งนักประวัติ-

*ในฉบับแปล ได้เลือกแปลเพียง 8 คน--ผู้แปล

ศาสตร์เพิ่งจะเริ่มพิจารณาอย่างจริงจัง¹⁰ เครื่องมือที่ข้าพเจ้าใช้ไม่ใช่เครื่องมือแต่เพียงประการเดียวซึ่งจะสามารถใช้ได้ในประวัติศาสตร์ทางสังคมวิทยา แต่มันได้ทำให้ข้าพเจ้าสามารถค้นหาเหยื่อที่สามารถค้นพบได้ยากที่สุด นั่นคือ ลักษณะการทำงานของความคิดของนักวิชาการสำคัญ 12 คน* ซึ่งได้สร้างกิจการทางสังคมวิทยาให้อยู่ในลักษณะที่มันเป็นในวันนี้

แต่ละบทในทั้ง 12 บท มีการจัดระบบที่คล้ายคลึงกัน ส่วนแรกเป็นบทสรุปสาระสำคัญของงานของนักทฤษฎี กล่าวคือทฤษฎะกว้าง ๆ ของเขา ความคิด และสิ่งที่เขาให้แก่สังคมวิทยา ในส่วนนี้ข้าพเจ้าได้ใช้การอ้างอิงโดยตรงหลายแห่งเพื่อทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจถึงจุดเริ่มต้นของความคิดและสไตล์ของนักทฤษฎีนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม บทสรุปย่อไม่สามารถให้ความยุติธรรมต่อความซับซ้อนของความคิดของนักทฤษฎีได้ มันเพียงแต่มีจุดมุ่งหมายที่จะเป็นการวางแบบอย่างกว้าง ๆ (paradigm) เพื่อวางรากฐานส่วนอื่น ๆ ที่เหลือในบท

ส่วนที่ตามมาได้แก่ ภาพร่างคร่าว ๆ ของชีวิตของนักทฤษฎีซึ่งครอบคลุมถึงการต่อสู้และความสำเร็จของเขา อิทธิพลจากครอบครัวของเขา เพื่อน และผู้เหนือกว่า และการมีส่วนร่วมหรือการไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมในชุมชน ส่วนที่สามของฐานะของเขาและงานของเขาในองค์ประกอบของช่วงเวลาเฉพาะของประวัติศาสตร์ทางภูมิปัญญา อะไรคือแนวโน้มหลักที่สำคัญ ๆ เมื่อนักทฤษฎีได้เริ่มปรากฏตัวในวงวิชาการ? อะไรคือแหล่งที่มาของความคิดที่เขาใช้อ้างอิง? อะไรคือ

¹⁰ดู เช่น Erik Erikson, *Young Man Luther* (New York, Norton, 1958) และ Frank Manuel, *A Portrait of Isaac Newton* (Cambridge, Harvard University Press, 1968).

*ในฉบับแปลได้เลือกแปลเพียง 8 คน--ผู้แปล.

กระแสดความคิดหลักที่เขาคัดค้าน? เหล่านี้เป็นส่วนของคำถามที่ได้ตั้งขึ้น

บทสรุปในแต่ละบทจะเกี่ยวข้องกับโดยเฉพาะกับคำถามทางสังคม-วิทยา พื้นฐานทางสังคมของเขาคืออะไร? ฐานะของบิดามารดาของเขาในโครงสร้างชนชั้นมีอิทธิพลต่อประสบการณ์ในเยาว์วัย และทัศนคติการมองโลกของเขาในภายหลังหรือไม่? ความผูกพันของกลุ่มคนรุ่นอายุเดียวกัน เชื่อมโยงเขากับคนอื่น ๆ ในรุ่นอายุเดียวกันหรือไม่ ซึ่งทัศนคติของคนเหล่านี้ก็ถูกแถมใส่ เช่นเดียวกับของเขาจากผลกระทบของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์? เหตุการณ์สำคัญ เช่น สงคราม เศรษฐกิจตกต่ำ หรือการปฏิวัติ ช่วยสร้างทัศนคติในการมองโลกของเขาให้คล้ายคลึงหรือแตกต่างจากคนอื่นในรุ่นอายุเดียวกับเขาหรือไม่? สิ่งที่ได้รับการพิจารณาอีกประการหนึ่งก็คือ อิทธิพลของฐานะทางสังคมที่มีต่อการดำรงชีวิตของนักทฤษฎีและลักษณะแนวโน้มกว้าง ๆ ทางภูมิปัญญาของเขา เขาสามารถหาที่ให้แกตนเองในหมู่ปัญญาชนชั้นนำในยุคสมัยของเขาหรือไม่ หรือว่าเขาต้องทำงานของเขาอยู่ในฐานะคนขายของของช่องว่าง (interstices) ของสังคม? เขามีตำแหน่งในวงวิชาการหรือว่าเขาอยู่นอกวงวิชาการ?

สิ่งที่เกี่ยวพันหรือที่จริงแล้วแยกไม่ได้จากการอภิปรายถึงสถานภาพและตำแหน่งก็คือ ความกระจ่างในเรื่องกลุ่มผู้ฟังหรือสาธารณชน ซึ่งนักคิดแต่ละคนแสดงออก ไม่ว่าจะเป็นโดยการเลือกสรรหรือโดยความจำเป็น บทบาททางสังคมของนักปราชญ์¹¹ มักถูกกำหนดจากแวดวงของผู้ฟังซึ่งเขายกเข้าใจหรือไม่ เขายกเข้าใจแล้วแต่กรณี ดังนั้นการศึกษากลุ่มผู้ฟังซึ่งหยิบยื่นหรือไม่หยิบยื่นการยอมรับและความเข้าใจจึงเป็นส่วนประกอบสำคัญในการค้นคว้าเชิงสังคมวิทยาเกี่ยวกับ

¹¹ดู Florian Znaniecki, *The Social Role of the Man of Knowledge*, new ed. with an introduction by Lewis A. Coser (New York, Harper & Row, 1968).

บทบาทของนักคิด และเช่นเดียวกันเราต้องพิจารณาขอบข่ายทางสังคมของนักทฤษฎีด้วย กล่าวคือ เพื่อนและศัตรูคนสำคัญ ๆ ของเขา เช่นเดียวกับปฏิกิริยาจากกลุ่มคนซึ่งอาจจะสนใจงานของเขาบ้าง ถึงแม้จะไม่มากเท่าไรนัก

ความคิดเกี่ยวกับเรื่องกลุ่มผู้ฟังจะต้องถูกระบุให้ชัดเจนเพิ่มขึ้นอีกโดยการพิจารณาถึงลักษณะการจัดระเบียบองค์กรอันมีลักษณะเฉพาะผู้ฟังกลุ่มนั้น ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนในวงวิชาการหรือนอกวงวิชาการ? โครงสร้างของข้อเรียกร้องอันมีลักษณะเฉพาะต่อผลงานวิชาการมีลักษณะอย่างไร ในสภาพแวดล้อมของการจัดระเบียบองค์กรแบบใด? ในส่วนนี้ เราจะพิจารณาถึงสื่อกลางของการติดต่อสื่อสารซึ่งเปิดแก่นักทฤษฎีแต่ละคน เขาสามารถหาแหล่งพิมพ์ที่เป็นวิชาการได้ หรือว่าเขาต้องพึ่งแหล่งพิมพ์กว้าง ๆ ทั่วไป? เขาเสนอบทความของเขาต่อกลุ่มผู้ฟังในวงวิชาการที่เป็นทางการหรือเขาต้องบรรยายในสภาพแวดล้อมที่ไม่ใช่วิชาการ? ประการสุดท้ายและอาจจะเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เขาสามารถเข้าถึงเพื่อนร่วมงานที่เสมอกันหรือว่าเขาถูกบังคับให้ต้องทำงานในสภาพแวดล้อมที่ปราศจากเพื่อนร่วมงานที่เสมอกัน?

อย่างไรก็ตาม ไม่เป็นการเพียงพอที่จะจำกัดความสนใจอยู่ที่กลุ่มผู้ฟังจริง ๆ ของนักสังคมวิทยาคนใดคนหนึ่ง เราต้องพิจารณาไม่เฉพาะแต่เพียงกลุ่มคนซึ่งรับฟังข้อความของเขาเท่านั้น แต่จะต้องพิจารณากลุ่มผู้ฟังในอนาคตหรือกลุ่มผู้ฟังซึ่งตั้งเป้าความหวังไว้ ซึ่งนักคิดปรารถนาที่จะไปให้ถึง ถึงแม้ว่าเขาจะล้มเหลวในความพยายามนี้อาจจะเป็นไปได้ว่างานของนักทฤษฎีอาจจะถูกกำหนดจากความปรารถนาที่แรงกล้าที่จะหากกลุ่มผู้อ่านและผู้ฟังที่มีลักษณะเฉพาะ ถึงแม้ว่าในความเป็นจริงพวกเขาไม่เคยสนใจที่จะฟังหรือแปลความข้อความของเขาเลย

เหล่านี้เป็นแนวความคิดทางสังคมวิทยาบางประการซึ่งนำทางการศึกษานักทฤษฎีแต่ละคนของข้าพเจ้า ความสนใจหลักของข้าพเจ้า

ไม่ใช่ความสนใจในการศึกษาแบบโบราณวัตถุนิยมเกี่ยวกับ "ภูมิหลัง" ทางประวัติศาสตร์ แต่เป็นความพยายามที่จะเพิ่มพูนความเข้าใจในผลงานของนักทฤษฎีมากกว่า ยกตัวอย่างเช่น ถ้าแ่งมัมอันมีลักษณะประหลาด (eccentric) ในงานของนักทฤษฎีอาจสามารถอธิบายได้จากตำแหน่งที่อยู่นอกศูนย์กลาง (ex-centric) จากโครงสร้างสังคมของเขา เช่นนี้แล้ว ข้าพเจ้าจะมองว่ามันเป็นการพิสูจน์ประโยชน์และพลังของการตีความเชิงสังคมวิทยาของวิชาสังคมวิทยา¹²

¹²สำหรับความคิดเกี่ยวกับสังคมวิทยาของความรู้ (Sociology of Knowledge) ฉบับที่สมบูรณ์และละเอียดมากกว่าฉบับของข้าพเจ้า โปรดดู Robert K. Merton, "Sociology of Knowledge" ในหนังสือของเขา เรื่อง *Social Theory and Social Structure*, enlarged ed. (New York, The Free Press, 1968) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากหน้า 514 เป็นต้นไป และดู Lewis Coser, *Men of Ideas* (New York, The Free Press, 1965).

สารบาญ

แมกซ์ เวเบอร์

1864-1920

ผลงาน	2
วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และความสัมพันธ์กับค่านิยม	6
แบบเชิงอุดมคติ	14
ปัจจัยการและความน่าจะเป็น	17
แบบชนิดของอำนาจอันชอบธรรม	21
หน้าที่ของความคิด	23
ชนชั้น สถานภาพ และอำนาจ	25
ระบบบริหารแบบองค์การ	29
การใช้หลักเหตุผลและการหลุดพ้นจากความเพ้อฝัน	33
ชีวประวัติ	35
ในบ้านของบิดา	37
อาชีพนักวิชาการช่วงแรก	42
ช่วงเวลาแห่งความเชี่ยวชาญ	46
นักศีลธรรมตัวอย่าง	50
บริบททางวิชาการ	54
เวเบอร์และมรดกทางอุดมคตินิยม	55
เวเบอร์กับประวัติศาสตร์นิยมแบบเยอรมันและสังคมวิทยา ..	61
อิทธิพลที่สำคัญสองฝ่าย: นิทซ์ เช่และมาร์กซ์	66
บริบททางสังคม	69
ข่ายความสัมพันธ์ในครอบครัว	70
ฉากในเรื่องส่วนรวม	74
นักวิชาการ	80
สรุป	86

แมกซ์ เวเบอร์

1864-1920

ผลงาน

แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) เห็นว่า สังคมวิทยาเป็นศาสตร์เกี่ยวกับการกระทำทางสังคม (social action)¹ การที่เขามีจุดเน้นอยู่ที่การวิเคราะห์ปัจเจกบุคคลในฐานะเป็นผู้กระทำทำให้เขาแตกต่างจากนักสังคมวิทยารุ่นก่อนหลายคนที่สนใจวิเคราะห์สังคมในแง่โครงสร้างทางสังคม เช่น สเปนเซอร์มุ่งศึกษาวิวัฒนาการของสังคม ซึ่งเปรียบได้กับอินทรีย์ทางชีววิทยาหนึ่ง เดอร์ไคม์มุ่งความสนใจไปที่การจัดระเบียบสถาบันที่ช่วยรักษาความเชื่อมโยงไว้นในโครง

¹ผู้เขียนอ้างอิงจากผลงานเกี่ยวกับ แมกซ์ เวเบอร์ โดย Raymond Aron ใน *Main Currents in Sociological Thought* (New York, Basic Books, 1967), เล่ม 2 หน้า 181 ซึ่งเป็นหนังสือหลักที่ใช้ประกอบการเขียนบทนี้ รวมทั้งหนังสือของอารอนก่อนหน้านี้อีกคือ *German Sociology* (New York, The Free Press, 1964) และการตีความผลงานของ แมกซ์ เวเบอร์ โดย Talcott Parsons โดยเฉพาะเรื่อง *The Structure of Social Action* (New York, The Free Press, 1949) และคำนำเกี่ยวกับ แมกซ์ เวเบอร์ ใน *The Theory of Social and Economic Organization* (New York, The Free Press, 1947) หนังสืออ้างอิงที่มีประโยชน์มากอีกสามเล่มคือ *The Sociology of Max Weber* (The Free Press Pantheon, 1968) โดย Julian Freund; *Max Weber: An Intellectual Portrait* (Garden City, N.Y., Doubleday, 1960) โดย Reinhard Bendix และ บทนำ โดย Hans Gerth และ C. Wright Mills ใน *From Max Weber: Essays in Sociology* (New York, Oxford University Press, 1946).

สร้างต่างๆ ส่วนทรศนะของมาร์กซ์เกี่ยวกับสังคมก็ได้รับอิทธิพลจากความสนใจเรื่องความขัดแย้งระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ภายในโครงสร้างสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง และในความสัมพันธ์ทางการผลิต ในทางตรงข้ามจุดเน้นพื้นฐานของแมกซ์ เวเบอร์ อยู่ที่ความหมายในเชิงอัตวิสัยที่บุคคลในฐานะผู้กระทำีกับการกระทำต่างๆ ของเขาในสถานการณ์เฉพาะทางประวัติศาสตร์สังคมแต่ละสถานการณ์ เวเบอร์เห็นว่าพฤติกรรมที่ปราศจากความหมายดังกล่าวจะไม่อยู่ในขอบเขตของสังคมวิทยา

ในสังคมวิทยาของ แมกซ์ เวเบอร์ การกระทำทางสังคมถูกแบ่งออกเป็น 4 ประเภทหลัก คือ การกระทำอย่างมีเหตุผลโดยมีเจตนาเพื่อบรรลุเป้าหมาย (zweckrational) การกระทำอย่างมีเหตุผลเพื่อบรรลุค่านิยม (wertrational) การกระทำที่เกิดจากแรงจูงใจทางอารมณ์หรือความชอบพอ (affective) และท้ายที่สุดคือ การกระทำที่เป็นประเพณี (traditional) ตัวอย่างของการกระทำอย่างมีเหตุผลและเป้าหมายซึ่งเป็นกรณีทั้งเป้าหมายและวิธีการถูกเลือกอย่างมีเหตุผล คือ การที่วิศวกรสร้างสะพานด้วยวิธีการที่มีประสิทธิภาพสูงสุด การกระทำอย่างมีเหตุผลเพื่อบรรลุค่านิยมเป็นการกระทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมายซึ่งโดยตัวของมันเองอาจไร้เหตุผล เช่น การบรรลุความหลุดพ้น แต่ด้วยวิธีการที่มีเหตุผล เช่น การปฏิเสธตนด้วยการบำเพ็ญทุกรกิริยาเพื่อให้ถึงความหลุดพ้น ส่วนการกระทำเชิงอารมณ์นั้นเกิดจากลักษณะอารมณ์ของผู้กระทำมากกว่าเกิดจากการเปรียบเทียบวิธีการและเป้าหมาย เช่น กรณีการร่วมพิธีกรรมทางศาสนาของสมาชิกนิกายที่ยึดคำสอนในคัมภีร์เล่มเก่า และการกระทำประเภทสุดท้ายคือ การกระทำที่เป็นประเพณีถูกชี้นำโดยลักษณะการคิดที่อิงอยู่กับอดีตที่ผ่านมาแล้วเป็นเวลานาน ตัวอย่างเช่น พฤติกรรมของสมาชิกของศาสนายิวนิกายออร์ทอดอกซ์

การจัดประเภทของการกระทำทางสังคมมีประโยชน์ 2 ประ-

การ คือ ประการแรก ทำให้เวเบอร์สามารถชี้ความแตกต่างระหว่างแบบเชิงอุดมคติต่าง ๆ ได้ เช่น ระหว่างสิทธิอำนาจ (authority) ประเภทต่าง ๆ และประการต่อมา ทำให้เขาสามารถใช้การจัดประเภทของการกระทำทางสังคมเป็นพื้นฐานในการศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงของประวัติศาสตร์ตะวันตก ความเห็นของ เรมอนด์ อารอน ที่ว่างานของเวเบอร์เป็น "แนวคิดของสังคมวิทยาที่อิงประวัติศาสตร์และเป็นระบบ"² จึงเป็นความเห็นที่ถูกต้อง

ความสนใจของเวเบอร์โดยพื้นฐานแล้วเกี่ยวกับสังคมตะวันตกสมัยใหม่ ซึ่งตามสายตาของเวเบอร์ เป็นสังคมที่สมาชิกมีพฤติกรรมหรือการกระทำที่มีลักษณะขึ้นอยู่กับเหตุผล เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย (goal-oriented rationality) มากขึ้นทุกขณะเมื่อเปรียบเทียบกับสมัยก่อน ซึ่งพฤติกรรมของสมาชิกขึ้นอยู่กับประเพณี อารมณ์ หรือค่านิยม การศึกษาสังคมอื่นๆ เกิดขึ้นเพื่อสะท้อนให้เห็นพัฒนาการของสังคมตะวันตกในแง่ที่กล่าวแล้วอย่างเด่นชัดขึ้นเท่านั้น คาร์ล มันน์ไฮม์ (Karl Mannheim) กล่าวถึงประเด็นนี้ได้ดีเมื่อเขาเขียนว่า "งานทั้งหมดของแมกซ์ เวเบอร์ นั้น เมื่อวิเคราะห์จนถึงที่สุดแล้ว จะเห็นว่าเกิดขึ้นเพื่อตอบคำถามว่า 'ปัจจัยทางสังคมใดบ้างที่ก่อให้เกิดการใช้หลักเหตุผลในอารยธรรมตะวันตก'"³ เวเบอร์กล่าวว่าในสังคมสมัยใหม่ พฤติกรรมการใช้วิธีการที่มีเหตุผลเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ได้เข้ามาแทนที่พฤติกรรมชนิดอื่นมากขึ้นทุกขณะ ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมในวงการเมือง การเศรษฐกิจ กฎหมาย หรือแม้กระทั่งในระบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

² *German Sociology*, p. 67.

³ Karl Mannheim, *Man and Society in an Age of Reconstruction* (New York, Harcourt Brace Jovanovich, 1951), p. 52.

นักทฤษฎียุคก่อนหน้านี้ พยายามทำความเข้าใจแนวโน้มหลัก ๆ ในประวัติศาสตร์หรือในวิวัฒนาการของสังคมตะวันตก โดยใช้ความคิดรวบยอดระดับมหภาค เช่น เทนนิส์ (Toennies) มองว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากชุมชน (Gemeinschaft) ไปสู่องค์กรที่มีเป้าหมาย (Gesellschaft) เมนนี (Maine) มองว่าเป็นการเปลี่ยนจากสภาพ (status) ไปสู่สัญญา (contract) เดอร์ไคม์ (Durkheim) มองว่าเป็นการเปลี่ยนจากการผูกพันแบบกลไก (mechanical solidarity) ไปสู่การผูกพันแบบอินทรีย์ (organic solidarity) ส่วนเวเบอร์เสนอว่า ลักษณะเด่นของคนตะวันตกรุ่นใหม่ โดยพื้นฐานแล้วได้แก่การเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรม ซึ่งสัมพันธ์กับลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุที่เขาไม่ต้องการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ โดยใช้แนวคิดแบบ "วัตถุนิยม" หรือ "จิตนิยม" เวเบอร์จึงใช้บุคคลเป็นหน่วยวิเคราะห์พื้นฐาน

สังคมวิทยาที่อิงการตีความ (interpretative sociology) เห็นว่า ปัจเจกบุคคลและการกระทำของเขาเป็นหน่วยวิเคราะห์พื้นฐาน ซึ่งเปรียบได้กับ "อะตอม" (atom) ... ปัจเจกบุคคลเป็น...หน่วยวิเคราะห์ระดับสูงสุดที่เป็นผู้แสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่มีความหมาย... ความคิดรวบยอด เช่น "รัฐ" (state), "สมาคม" (association), "ระบบศักดินา" (feudalism) แสดงถึงลักษณะการแบ่งการกระทำระหว่างกันของมนุษย์ (human interaction) ออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของนักสังคมวิทยาที่จะลดระดับความคิดรวบยอดเหล่านั้นลงสู่ระดับการกระทำที่ "สามารถเข้าใจได้" โดยไม่มีข้อยกเว้น นั่นคือ การลดระดับลง

มาสู่การกระทำต่อกันระหว่างปัจเจกบุคคลทั้งหลาย⁴

การที่เวเบอร์มุ่งความสนใจไปที่การกระทำที่เสนอสนองกันระหว่างผู้ที่มีการกระทำทางสังคมต่อกัน และที่แรงจูงใจ "ที่สามารถเข้าใจได้" อันก่อให้เกิดการกระทำนั้นๆ เกิดจากเหตุผลในแง่ระเบียบวิธีศึกษา และการให้ความสำคัญกับระเบียบวิธีการศึกษา เช่นนี้เป็นลักษณะสำคัญที่ทำให้แนวการศึกษาของเขามีลักษณะเด่นเฉพาะตัว

วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และความสัมพันธ์กับค่านิยม

เวเบอร์ไม่ยอมรับคำกล่าวของลัทธิตระหนักแน่ (positivism) ที่ว่า เป้าหมายของการหาความรู้ของวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์มีความเหมือนกันโดยพื้นฐาน และขณะเดียวกันก็ไม่ยอมรับความเชื่อของทฤษฎีว่าด้วยวัฏจักรของประวัติศาสตร์เยอรมันที่ว่า เป็นไปไม่ได้ที่จะสร้างหลักทั่วไป (generalizations) ในเรื่องของวัฒนธรรม (Kultur) และจิต (Geist) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ในเรื่องของประวัติศาสตร์ เนื่องจากพฤติกรรมของมนุษย์มิได้อยู่ภายใต้กฎธรรมชาติซึ่งกำหนดปรากฏการณ์ธรรมชาติ เวเบอร์โต้แย้งทฤษฎีว่าด้วยวัฏจักรของประวัติศาสตร์ว่า วิธีการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์จะต้องเป็นการใช้ความคิดเชิงนามธรรม และการสรุปเน้นหลักทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาบุคคลหรือสิ่งต่างๆ ในการโต้แย้งลัทธิตระหนักแน่นนั้น เขากล่าวว่า บุคคลมีลักษณะต่างจากวัตถุต่าง ๆ ตรงที่ผู้ศึกษาสามารถทำความเข้าใจบุคคลได้โดยสังเกตจากทั้งพฤติกรรมที่มองเห็นได้ และจากแรงจูงใจซึ่งอยู่ภายใน ในการกล่าวแสดงความไม่เห็นด้วยกับความคิดทั้งสองแนว เวเบอร์ย้ำถึงการที่ค่านิยมของผู้ศึกษามีอิทธิพลต่อการเลือกหัวข้อศึกษา และย้ำถึงการที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมที่มีความ

⁴Gerth and Mills, eds., op. cit., p. 55.

เป็นกลางทางค่านิยม (value-neutral)

เวเบอร์เห็นว่า ความแตกต่างระหว่างวิทยาศาสตร์กับสังคม-ศาสตร์ เกิดจากความแตกต่างของผู้ศึกษาวิจัยในแง่เป้าหมายการเรียนรู้ (cognitive intentions) มิใช่ในแง่ที่ว่าวิธีการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์นำมาใช้ศึกษาเรื่องเกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ไม่ได้กล่าวอีกนัยหนึ่ง สิ่งที่ทำให้วิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ต่างกันมิใช่ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัย แต่เป็นความสนใจ (interests) ที่ต่างกัน และวัตถุประสงค์ (aims) ที่ต่างกันของผู้ศึกษาวิจัย ทั้งวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ต่างอาศัยการสร้างนามธรรม (abstraction) จากรูปธรรมหรือข้อเท็จจริงทางสังคม การให้คำอธิบายที่ครอบคลุมปรากฏการณ์ทั้งหมดจะไม่สามารถทำได้ เนื่องจากทั้งในโลกของธรรมชาติและโลกแห่งประวัติศาสตร์เต็มไปด้วยปรากฏการณ์ต่างๆ แม้นวิชาฟิสิกส์ นักฟิสิกส์ก็ไม่สามารถทำนายปรากฏการณ์ในอนาคตได้โดยละเอียดทุกแง่มุม เช่น ไม่มีใครสามารถคำนวณล่วงหน้าได้ว่า เมื่อเกิดการระเบิดขึ้น สะเก็ดระเบิดจะกระจายตัวอย่างไร การทำนายจะเป็นไปได้โดยใช้ระบบการสร้างความคิดรวบยอดที่ไม่ให้ความสนใจกับข้อเท็จจริงอื่น ๆ ที่ไม่อยู่ในข่ายของการสร้างนามธรรมนั้น ทั้งวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ต้องสร้างความคิดรวบยอดจากปรากฏการณ์อันมีแง่มุมหลากหลาย โดยเลือกศึกษาเฉพาะแง่มุมใดแง่มุมหนึ่ง

นักวิทยาศาสตร์มักสนใจศึกษาปรากฏการณ์ธรรมชาติในแง่ใดแง่หนึ่ง ซึ่งจะสามารถสร้างเป็นกฎเชิงนามธรรม (abstract laws) ได้ ในขณะที่นักสังคมนั้น แม้ว่าอาจสนใจศึกษาพฤติกรรมมนุษย์เพื่อสร้างเป็นกฎทั่วไป แต่ก็สนใจคุณลักษณะเฉพาะต่างๆ ของผู้แสดงพฤติกรรมและความหมายที่ผู้แสดงนั้นๆ ให้ความสำคัญกับพฤติกรรมของตนเองด้วย วิธีการศึกษาที่เป็นวิทยาศาสตร์วิธีใดก็ตาม ต้องเลือกศึกษาแง่ใดแง่หนึ่งของข้อเท็จจริงทางสังคมอันหลากหลาย เมื่อนักสังคมศาสตร์ศึกษาด้วยวิธีการหาหลักหรือกฎทั่วไป (generalizing method) เขาจะสร้าง

นามธรรมจากแง่มุมต่าง ๆ ของข้อเท็จจริงทางสังคมที่เขาเลือกศึกษา โดยถือว่าการกระทำแต่ละการกระทำเป็น "กรณี" หรือ "ตัวอย่าง" หนึ่งในการสร้างหลักทั่วไปเชิงทฤษฎี ในทางตรงข้าม แนวทางการศึกษาเฉพาะตัวหรือเฉพาะบุคคล (individualizing approach) จะไม่สนใจลักษณะต่าง ๆ ที่ผู้ถูกศึกษาหรือสิ่งที่ถูกศึกษามีอยู่ร่วมกัน แต่มุ่งสนใจลักษณะเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ของปรากฏการณ์หรือบุคคลที่ถูกศึกษา วิธีการศึกษาทั้งสองประเภทต่างมีเหตุผลสนับสนุนที่รับฟังได้ หากผู้ใช้วิธีการศึกษาแต่ละวิธีจะไม่อ้างว่าวิธีที่ตนใช้สามารถอธิบายปรากฏการณ์หนึ่ง ๆ ได้ทุกแง่มุม เวเบอร์กล่าวว่า วิธีการศึกษาทั้งสองแบบต่างกัน แต่มิได้เหนือกว่ากันแต่อย่างใด

เวเบอร์กล่าวว่า ค่านิยมและความสนใจของผู้ศึกษาเป็นตัวกำหนดว่าเขาจะศึกษาปัญหาใดและใช้ระบบการอธิบายระดับใด การเลือกหัวข้อศึกษาจะ "เกี่ยวข้องกับค่านิยม" (value-relevant) "การวิเคราะห์วัฒนธรรม" หรือ "ปรากฏการณ์ทางสังคม" อย่างเป็นวิทยาศาสตร์จะไม่มีวัตถุวิสัยอย่างเต็มที่ โดยไม่ขึ้นอยู่กับทฤษฎีซึ่งพิเศษและ "มองจากแง่ใดแง่หนึ่งเพียงด้านเดียว" ทฤษฎีที่ว่านี้ไม่ว่าจะแสดงออกอย่างเปิดเผยหรือไม่ และเกิดขึ้นอย่างรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม จะเป็นเงื่อนไขในการเลือกปรากฏการณ์ รวมทั้งวิเคราะห์และจัดระบบปรากฏการณ์นั้นๆ เพื่อหาคำอธิบาย"⁵ ปรากฏการณ์ใดจะ "สมควรที่จะศึกษาหาความรู้" ขึ้นอยู่กับทฤษฎีของผู้กระทำการศึกษาดังนั้น จึงไม่มีความแตกต่างกันนักระหว่างวิธีการศึกษาของนักวิทยาศาสตร์และนักสังคมศาสตร์ ความแตกต่างที่มีเป็นความแตกต่างแง่เป้าหมายของการเรียนรู้และการอธิบาย

⁵Edward Shils and Henry Finch, eds., *Max Weber on the Methodology of the Social Sciences* (New York, The Free Press, 1949), p. 72.

เมื่อมีการค้านว่า ความรู้อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ เกี่ยวกับเหตุและผล อาจเกิดขึ้นได้ในโลกแห่งธรรมชาติ แต่ปรากฏการณ์ในสังคมมนุษย์ไม่สามารถอธิบายอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ได้ เพราะมีลักษณะที่ทำนายไม่ได้ (unpredictability) และไม่ขึ้นอยู่กับหลักการใช้เหตุผล (irrationality) เวเบอร์ได้ตอบว่า ในขณะที่ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติเกิดจากภายนอก คือ จากการสังเกตปรากฏการณ์ที่มองเห็นได้และการบันทึกลักษณะต่างๆ ที่เหมือนกัน ความรู้ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์นั้น นอกจากจะเกิดจากการบันทึกปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นสม่ำเสมอแล้วยังเกิดจากการศึกษาแรงจูงใจโดยการตีความ (interpret) การกระทำและคำพูดต่างๆ ของผู้แสดงการกระทำนั้นด้วย การใช้วิธีการศึกษาเช่นนี้จึงแสดงว่า เวเบอร์ไม่เห็นด้วยกับลัทธิตระหนักแน่ เขากล่าวว่า "ข้อเท็จจริงต่างๆ ในสังคมนั้น เมื่อวิเคราะห์จนถึงที่สุดแล้ว เป็นข้อเท็จจริงตามความเข้าใจของผู้ศึกษา" เราสามารถเข้าใจ (verstehen) การกระทำของมนุษย์ได้โดยการมองเข้าไปถึงความหมายเชิงอัตวิสัย ที่ผู้แสดงการกระทำให้แก่พฤติกรรมของตนเอง และของบุคคลอื่น ๆ ที่มีการกระทำทางสังคมกับตน การศึกษาในกลุ่มหนึ่งในเชิงสังคมวิทยาจะสามารถอธิบายได้แต่เพียงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอคือ ตัวที่แข็งแกร่งกว่าจิตตัวที่แข็งแกร่งรองลงมาตามลำดับ แต่การศึกษามนุษย์กลุ่มหนึ่งในเชิงสังคมวิทยา จะมีความได้เปรียบกว่าอย่างประมาณีได้ เนื่องจากสามารถศึกษาการกระทำในแง่อัตวิสัย ในแง่ของความหมายและแรงจูงใจ ดังนั้น เวเบอร์จึงได้ให้นิยามของสังคมวิทยาไว้ว่าเป็น "ศาสตร์ที่ประสงค์จะบรรลุถึงความเข้าใจที่เกิดจากการตีความ (Verstehen) เกี่ยวกับพฤติกรรมทางสังคม เพื่อให้ได้มาซึ่งคำอธิบายถึงสาเหตุ แนวทาง และผลลัพธ์ของพฤติกรรมนั้น ๆ"⁶

⁶Max Weber, *Basic Concepts in Sociology* (New York,

เวเบอร์มิได้เป็นคนต้นคิดความเข้าใจที่เกิดจากการตีความบุคคลที่เริ่มคิดคือนักประวัติศาสตร์ชื่อ ดรอยเซน (Droysen) และบุคคลที่นำความคิดนี้ไปใช้อย่างกว้างขวางคือนักวิชาการเช่น ดิลธีย์ (Dilthey) แต่นักวิชาการเหล่านี้ใช้วิธีการศึกษาดังกล่าวเพื่อยกย่องการระลึกรู้ (intuition) ให้เหนือกว่าการใช้คำอธิบายเชิงเหตุผลภาพ (rational-causal explanations) ในทางตรงกันข้ามเวเบอร์กลับเห็นว่า วิธีการศึกษาดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่การหาคำอธิบายในเชิงเหตุผลภาพเกี่ยวกับความสัมพันธ์ต่างๆ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายเชิงอัตวิสัยของพฤติกรรมหนึ่งๆ เป็นไปได้ง่ายขึ้นหากผู้ศึกษามีการร่วมรู้สึก (Einfühlung) และการมีประสบการณ์เกี่ยวกับพฤติกรรมเช่นนั้นซ้ำอีก (Nacherleben) แต่จะต้องทำให้คำอธิบายเชิงตีความ (verstehende Erklärung) กลายเป็นคำอธิบายเชิงเหตุผลภาพ หากจะให้คำอธิบายนั้นมีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์การให้คำอธิบายทั้งสองประเภทเป็นหลักการศึกษาด้านสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกันมากกว่าที่จะขัดแย้งกัน ความหยั่งรู้ที่เกิดขึ้นเองโดยทันทีว่าพฤติกรรมหนึ่งๆ มีความหมายอย่างไรจะสามารถกลายเป็นความรู้ที่แม่นยำได้ต่อเมื่อความหยั่งรู้เหล่านั้นถูกรวบรวมเข้าเป็นข้อสมมุติฐานชุดหนึ่งที่มุ่งจะหาคำอธิบายเชิงเหตุผลภาพ

เมื่อมีการโต้แย้งว่า การใช้การตีความอาจเสี่ยงต่อการนำเอาค่านิยมต่าง ๆ ของผู้ศึกษาเข้ามาประกอบการตีความ เวเบอร์ตอบข้อโต้แย้งว่า เราสามารถทดสอบโดยใช้หลักฐานได้ว่าการตีความนั้นถูกต้องหรือไม่ เขากล่าวว่าเราต้องแยกได้ว่ามีความแตกต่างกันอยู่ระหว่างการเลือกหัวข้อศึกษา กับการเลือกตีความอย่างใดอย่างหนึ่ง การเลือกหัวข้อศึกษาจะขึ้นอยู่กับค่านิยมของผู้ทำการศึกษา ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นนักวิทยาศาสตร์หรือนักสังคมศาสตร์ก็ตาม

เวเบอร์ยืนยันว่า การเลือกหัวข้อศึกษาต้องมีค่านิยมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่มีกฎเกณฑ์ที่เป็นวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริงในการใช้เลือกหัวข้อศึกษา ผู้ศึกษาจึงต้อง เลือกจากจุดยืนของตนเอง ซึ่งมีได้แปลว่าทำให้ไม่มีวัตถุวิสัยในศาสตร์ เกี่ยวกับสังคม ปัญหาว่า คำอธิบายหนึ่งๆถูกต้องหรือผิดพลาด โดยตรรกวิทยาแล้วต่างกับปัญหาว่า คำอธิบายนั้นปราศจากอคติหรือค่านิยมของผู้ศึกษาหรือไม่ ความสัมพันธ์กับค่านิยม (Wertbeziehung) เกิดขึ้นขณะเลือกหัวข้อศึกษา มีชัยชนะที่กำลังทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ที่กำลังถูกศึกษาดังที่พาร์สันส์ (Parsons) กล่าวไว้ว่า "เมื่อรู้ว่าจะศึกษาปรากฏการณ์ใดแล้ว การหาความสัมพันธ์เชิงเหตุกาพระหว่างปรากฏการณ์นั้นกับปรากฏการณ์อื่นๆที่เกิดขึ้นก่อน หรือปรากฏการณ์อื่นๆที่เกิดตามมา จะเป็นไปได้ด้วยการตั้งข้อสมมุติฐานชุดหนึ่ง ซึ่งปลอดจากระบบค่านิยมอื่นใด นอกจากค่านิยมแห่งการทดสอบอย่างที่เป็นวิทยาศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นการตั้งสมมุติฐานอย่างเปิดเผยหรืออย่างเป็นนัยก็ตาม จากนั้นจึงทำการพิสูจน์ข้อสมมุติฐานนั้น"⁷ ดังนั้น การเลือกหัวข้อศึกษาต่างกันเนื่องจากมีแนวอบรมทางค่านิยมที่ต่างกัน จึงเป็นคนละประเด็นกับปัญหาเรื่องความถูกต้องทางวิทยาศาสตร์ของผลการศึกษาวิจัย

ความเกี่ยวพันกับค่านิยม (value relevance) และความเป็นกลางทางค่านิยม (value-neutrality) เป็นระบบความคิดสองระบบที่ต่างกัน ความเป็นกลางทางค่านิยมแสดงโดยนัยว่า เมื่อนักสังคมศาสตร์เลือกหัวข้อศึกษาที่ตรงกับค่านิยมของเขาได้แล้ว เขาจะต้องแยกค่านิยมไม่ว่าจะเป็นของตนเองหรือของผู้อื่น ออกจากกระบวนการศึกษาหาข้อมูล เขาไม่ควรตีความข้อมูลโดยใช้ค่านิยมของตน และควรต้องศึกษาหัวข้อนั้นต่อไปไม่ว่าผลที่ได้จากการศึกษานั้นจะขัดแย้งกับ

⁷Talcott Parsons, *The Structure of Social Action* (New York, The Free Press, 1958), p. 594.

สิ่งที่เขาปรารถนาหรือไม่ก็ตาม ตัวอย่างเช่น นักพันธุกรรมที่มีแนวคิดก้าวหน้าไม่ควรล้มเลิกการศึกษา หากผลการศึกษาบ่งชี้ว่า ความแตกต่างเรื่องเขาวัวปัญญา มีความสัมพันธ์กับลักษณะทางชีววิทยา ความเป็นกลางทางค่านิยมในความหมายแรกจึงหมายถึงกฎหรือบรรทัดฐานที่ว่า หากบุคคลกำลังแสดงบทบาทนักวิชาการ คือมิใช่บทบาทคนธรรมดาทั่วไปแล้ว ควรปฏิบัติตามจรรยาบรรณของศาสตร์ที่ตนสังกัดอยู่

นอกจากความหมายแรกแล้ว ความเป็นกลางทางค่านิยมยังมีความหมายอีกประการหนึ่ง ซึ่งสำคัญไม่น้อยกว่าประการแรก นั่นคือหมายถึง การแยกจากกันระหว่างโลกแห่งข้อมูล กับโลกแห่งค่านิยมหรืออีกนัยหนึ่ง ความเป็นไปไม่ได้ที่จะบอกได้ว่า "ควรเป็นอย่างไร" จากการรู้ว่า "เป็นอย่างไร" เวเบอร์กล่าวว่า ศาสตร์เชิงประจักษ์ไม่สามารถให้คำแนะนำบุคคลใดได้ว่าเขาควรทำอะไร แม้ว่าอาจช่วยเขาได้นั้นแก่การให้ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองว่าเขาต้องการทำอะไร และสามารถทำได้เพียงไร

การศึกษาอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ เกี่ยวกับข้อตัดสินโดยอิงค่านิยม (value judgements) ไม่เพียงแต่จะกระทำได้โดยการสร้างความเข้าใจและทำการวิเคราะห์อย่างจริงจังว่า ข้อตัดสินนั้นมีอุดมคติ (ideals) ไตบ้างเป็นตัวกำหนด และข้อตัดสินนั้นยังผลให้บรรลุเป้าหมาย (ends) ที่ต้องการใดบ้างเท่านั้น แต่ยังสามาร "ตัดสิน" ข้อตัดสินนั้นอย่างระมัดระวังได้ด้วย การศึกษาข้อตัดสินที่อิงค่านิยมอย่างเป็นวิทยาศาสตร์นี้ เป็นเพียงการตัดสินอย่างมีหลักเกณฑ์และเป็นทางการเกี่ยวกับข้อตัดสินโดยอิงค่านิยมและเกี่ยวกับความคิดต่างๆที่มีอยู่แล้ว คือเป็นเพียงการทดสอบอุดมคตินั้น ๆ ว่า มีความสอดคล้องกับเป้าหมายที่ต้องการเพียงไร... การศึกษาอย่างเป็นวิทยา-

ศาสตร์เกี่ยวกับข้อตัดสินที่อิงค่านิยม จะช่วย (ผู้ที่ศึกษา) ให้ตระหนักถึงค่านิยมสูงสุดของตนเอง ซึ่งตนเองอาจมีอยู่โดยไม่รู้ตัว หรือซึ่งตนเองยึดถือเป็นพื้นฐานในการแสดงเหตุผลต่าง ๆ ... ส่วนที่ว่า บุคคลที่มีข้อตัดสินที่อิงค่านิยมเหล่านี้ควรจะดำรงค่านิยมสูงสุดนั้นไว้หรือไม่ เป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคลนั้น เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับความตั้งใจและความรู้สึกผิดชอบ มิใช่เรื่องของความรู้เชิงประจักษ์⁸

เวเบอร์ขัดแย้งโดยพื้นฐานกับพวกที่สนับสนุนให้มีจริยธรรมที่ขึ้นอยู่กับการมีความรู้ในแง่นี้ เขาขัดแย้งกับเตอร์ไคม์พอ ๆ กับขัดแย้งกับนักจิตวิเคราะห์ในปัจจุบัณ ผู้ซึ่งอ้างว่าเขามีสิทธิในฐานะที่เป็นนักจิตวิเคราะห์ที่จะให้คำปรึกษาแก่คนไข้เป็นราย ๆ ไปว่าควรจะ "ปรับตัว" หรือ "ให้บรรลค์ยภาพของตนเอง"

นักวิทยาศาสตร์มีสิทธิที่จะประเมินผลลัพธ์ของการกระทำหนึ่ง ๆ แต่ในฐานะนักวิทยาศาสตร์นี้ก็ไม่มีสิทธิที่จะแสดงเกี่ยวกับผลลัพธ์นั้น ๆ เวเบอร์มีความเชื่ออย่างจริงจังว่า "วิทยาศาสตร์ในปัจจุบันเป็น 'อาชีวะ' ที่มีหน้าที่ให้ความกระจ่างแจ้งทางวิทยาศาสตร์ และให้ความรู้เกี่ยวกับความจริงที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้อย่างเป็นทางการวินัยแห่งวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์มิใช่คำทำนายของอนาคต หรือศาสตพยากรณ์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทค่านิยมหรืออภินิหารอันศักดิ์สิทธิ์ และมีวิชาการพิจารณาไตร่ตรองเพื่อหาความหมายของจักรวาลดั่งนักปราชญ์หรือนักปรัชญา"⁹ เวเบอร์เชื่อว่า วงการที่ใช้ค่านิยมทางจริยะ (moral values) เปรียบได้กับวงการที่เทพเจ้าต่างทำสงครามกันเอง เพื่อให้เทพเจ้าองค์อื่นยอมรับค่านิยมของตน ซึ่งอาจขัดแย้งกันขององค์อื่นๆ ดังนั้น นัก

⁸Shils and Finch, eds., op. cit., p. 54.

⁹Gerth and Mills, eds., op. cit., p. 152.

วิทยาศาสตร์ในฐานะนักวิทยาศาสตร์จะไม่สามารถให้คำตอบต่อคำถามที่ว่า "เราควรทำอะไร" การให้คำพยากรณ์ทางวิชาการมีแต่จะทำให้เกิดลัทธิต่างๆ ที่บ้าคลั่งแต่ไม่ทำให้เกิดการรวมตัวกันอย่างแท้จริง¹⁰ นักวิทยาศาสตร์ไม่ควรหวังจะเป็นผู้นำประชาชน การเสาะหาความจริงจะทำให้เขาเป็นผู้มีศักดิ์ศรีและมีความสมบาริณอยู่แล้ว ครั้งหนึ่งเมื่อเวเบอร์ถูกถามว่าเหตุใดจึงทำการศึกษาหลายด้าน เขาตอบว่า "ผมอยากรู้ว่าผมจะศึกษาได้มากเพียงไร"

แบบเชิงอุดมคติ (Ideal Type)

ความพยายามที่จะหลีกเลี่ยงการศึกษาด้วยแนวคิดนิยมและแนวประวัติศาสตร์ระบบเยอรมันซึ่งเป็นแนวการศึกษาเจาะจงเฉพาะกรณีหรือเฉพาะบุคคล ทำให้เวเบอร์พัฒนาความคิดรวบยอดที่สำคัญขึ้นมาคือ "แบบเชิงอุดมคติ" คงจะจำได้ว่า เวเบอร์กล่าวว่า ไม่มีระบบที่เป็นวิทยาศาสตร์ใดที่สามารถแสดงถึงความเป็นจริงได้ทุกแง่มุมและไม่มีความคิดรวบยอดใดที่เป็นเครื่องมือในการศึกษาปรากฏการณ์หนึ่งๆ ซึ่งมีแง่มุมหลากหลายได้อย่างครอบคลุม ศาสตร์ทุกศาสตร์เกี่ยวข้องกับการเลือกสรร (selection) และการสร้างนามธรรม (abstraction) แม้กระนั้นนักสังคมศาสตร์ยังมีปัญหาสองผักรองผ่ายในการตัดสินใจเลือกเครื่องมือวิเคราะห์ กล่าวคือ เมื่อความคิดรวบยอดของนักสังคมศาสตร์กว้างมาก เช่น พยายามอธิบายทุนนิยมหรือลัทธิโปรเตสแตนต์ ในทางตรงข้าม หากเขาใช้วิธีการวิเคราะห์แบบดั้งเดิมของนักประวัติศาสตร์และศึกษาเฉพาะปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง เขาก็จะไม่เปิดโอกาสให้มีการเปรียบเทียบปรากฏการณ์นั้นกับปรากฏการณ์อื่นที่เกี่ยวข้อง ความคิดรวบยอด "แบบเชิงอุดมคติ" จึงถูกสร้างขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหานี้

¹⁰Ibid., p. 155.

"แบบ เชิงอุดมคติ" เป็นความคิดรวบยอดสำหรับการวิเคราะห์ ซึ่งเปรียบเสมือนไม้บรรทัดที่ช่วยผู้ศึกษาวัดปรากฏการณ์ในสังคมว่า มีความคล้ายคลึงกัน และมีความแตกต่างจากแบบ เชิงอุดมคติมากน้อยเพียงไร การใช้แบบ เชิงอุดมคติเป็นวิธีการพื้นฐานที่ใช้ในการศึกษาเปรียบเทียบ "แบบ เชิงอุดมคติถูกสร้างขึ้นโดยการเน้นทฤษฎีหนึ่งหรือทฤษฎีจำนวนหนึ่ง และโดยการสังเคราะห์ปรากฏการณ์แต่ละกรณีซึ่งอาจเกิดทั่วไปหรือเฉพาะแห่งหรืออาจเกิดบ้างไม่เกิดบ้าง เข้าด้วยกันเป็นระบบความคิดรวบยอดเพื่อการวิเคราะห์ระบบหนึ่ง ทั้งนี้โดยใช้ทฤษฎีที่ต้องการเน้นเป็นหลักในการสังเคราะห์"¹¹ แบบ เชิงอุดมคติ มิได้หมายถึงอุดมคติว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด เราสามารถสร้างแบบ เชิงอุดมคติของโสภณขึ้นได้ เช่นเดียวกับสร้างแบบ เชิงอุดมคติของวัด แบบ เชิงอุดมคติตามความหมายของเวเบอร์มิได้หมายถึงค่าเฉลี่ยทางสถิติ ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง และ ณ สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ผู้นับถือลัทธิโปรเตสแตนต์โดยทั่วไปอาจมีลักษณะแตกต่างจากผู้นับถือลัทธิโปรเตสแตนต์แบบ เชิงอุดมคติ แบบ เชิงอุดมคติเป็นการเน้นลักษณะพฤติกรรมที่เป็นตัวอย่างหรือเป็นแบบฉบับ แบบ เชิงอุดมคติของเวเบอร์หลายแบบ เกี่ยวกับกลุ่มสังคมมากกว่า เกี่ยวกับการกระทำทางสังคมของปัจเจกบุคคล แต่ความสัมพันธ์ทางสังคมในกลุ่มสังคมต่าง ๆ มักเกิดขึ้นเสมอ โดยมีรากฐานจากการคะเนว่าสมาชิกในกลุ่มสังคมนั้น ๆ น่าจะแสดงการกระทำทางสังคมตามที่ถูกคาดหวังให้แสดง แบบ เชิงอุดมคติแต่ละแบบจะไม่ตรงกับความเป็นจริง แต่จะต่างออกไปอย่างน้อยก็าวหนึ่งเสมอ แบบ เชิงอุดมคติที่ถูกสร้างขึ้นนี้จะถูกจัดรวมเป็นระบบที่มีส่วนประกอบเกี่ยวพันกันอย่างแน่นนอน และถูกต้องตามหลักตรรกวิทยา ซึ่งไม่มีทางพบได้ตรงตามนั้นทุกประการในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ในสังคมจริง ๆ ไม่เคยมี "จริยธรรมแบบโปรเตสแตนต์"

¹¹Shils and Finch, eds., op. cit., p. 90.

ตามแบบเชิงอุดมคติ ไม่เคยมี "ผู้นำที่มีอำนาจบารมี" ตามแบบเชิงอุดมคติ หรือ "ศาสดา" ตามแบบเชิงอุดมคติ

การใช้แบบเชิงอุดมคติ ทำให้ผู้ศึกษาสามารถสร้างสมมติฐานเกี่ยวกับเงื่อนไขที่นำไปสู่การเกิดปรากฏการณ์หนึ่ง ๆ หรือกรณีหนึ่ง ๆ หรือเกี่ยวกับผลลัพธ์จากปรากฏการณ์หรือกรณีนั้น หากเราต้องการศึกษารากฐานทางศาสนาของทุนนิยมสมัยใหม่ ก็สมควรที่จะสร้างแบบเชิงอุดมคติของนิกายโปรเตสแตนต์ โดยยึดลักษณะเด่น ๆ ของนิกายเล็ก ๆ ที่มีความเห็นแตกต่างจากนิกายหลัก และที่ได้เกิดขึ้นในสมัยที่มีการปฏิรูปศาสนาคริสต์ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 เมื่อมีแบบเชิงอุดมคติแล้วเราก็จะสามารถพิจารณาจากข้อเท็จจริงได้ เช่นว่าพฤติกรรมของผู้ถือนิกายโปรเตสแตนต์ในอังกฤษสมัยศตวรรษที่ 17 ที่จริงนั้นมีลักษณะใกล้เคียงกับแบบเชิงอุดมคติหรือไม่ และในแง่ใดบ้างที่ไม่มีลักษณะใกล้เคียงกันเลย แบบเชิงอุดมคตินี้ยังช่วยให้เราแยกความแตกต่างระหว่างพฤติกรรมของผู้ที่นับถือนิกายคาทอลิกกับของผู้ที่นับถือนิกายโปรเตสแตนต์ได้อีกด้วย จากนั้นเราจึงสามารถดำเนินการหาความสัมพันธ์และความเป็นเหตุและเป็นผลกัน ระหว่างการเกิดนิกายโปรเตสแตนต์ และการเกิดทุนนิยมสมัยใหม่ได้โดยที่ปรากฏการณ์ทั้งสองจะถูกมองในฐานะที่เป็นแบบเชิงอุดมคติ ดังที่ จูเลียน ฟรอยนด์ (Julian Freund) กล่าวว่า "การที่แบบเชิงอุดมคติมิใช่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง จึงมีส่วนดีในแง่ที่เป็นความคิดรวบยอดที่ช่วยเราวัดปรากฏการณ์ที่เป็นจริง และช่วยให้เราทราบถึงลักษณะต่าง ๆ ที่สำคัญที่สุดของความจริงนั้น"¹²

แบบเชิงอุดมคติทั้งสามประเภทของเวเบอร์ มีระดับความเป็นนามธรรมต่างกัน ประเภทแรกเป็นแบบเชิงอุดมคติที่มีรากฐานมาจากประวัติศาสตร์แง่ใดแง่หนึ่ง เช่น "สังคมเมืองในตะวันตก" "จริยธรรมแบบโปรเตสแตนต์" หรือ "ทุนนิยมสมัยใหม่" ซึ่งบ่งชี้ถึงปรากฏการณ์

¹²Freund, op. cit., p. 69.

เฉพาะในประวัติศาสตร์ยุคหนึ่งและเฉพาะในเขตวัฒนธรรมหนึ่ง ประเภทที่สองเป็นแบบเชิงอุดมคติเกี่ยวกับลักษณะที่เป็นรูปธรรมของข้อเท็จจริงทางสังคม เช่น "ระบบบริหารแบบราชการ" หรือ "ระบบศักดินา" ซึ่งอาจปรากฏอยู่ในเวลาและในสถานที่ต่างๆ กัน และประเภทสุดท้ายเป็นแบบเชิงอุดมคติที่ เรมอนด์ อารอน เรียกว่า "การสร้างรูปแบบพฤติกรรมประเภทใดประเภทหนึ่งใหม่โดยใช้หลักเหตุผล"¹³ ยกตัวอย่างเช่น เวเบอร์เห็นว่าข้อเสนอ (propositions) ทั้งหมดในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์จัดอยู่ในแบบเชิงอุดมคติประเภทที่สาม ซึ่งหมายถึงพฤติกรรมต่างๆ ที่มนุษย์จะแสดงออกมาหากถูกกำหนดโดยแรงจูงใจทางเศรษฐกิจประการเดียว นั่นคือในฐานะที่เป็นสัตว์เศรษฐกิจ

ปัจจัยการและความน่าจะเป็น

บางครั้งมีการเข้าใจกันว่า เวเบอร์ปฏิเสธการอธิบายเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์แบบปัจจัยการคือในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์¹⁴ ที่จริงแล้ว เวเบอร์มิได้ปฏิเสธ เขากลับเชื่อมั่นว่าปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในสังคมมนุษย์มีเหตุปัจจัยทางประวัติศาสตร์และทางสังคมวิทยา แต่เขากล่าวถึงปัจจัยการ (causality) โดยใช้คำว่า ความน่าจะเป็น (probability) แทน ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดดังกล่าว แม้ว่าเขาจะเน้นโอกาส (chance) หรือความน่าจะเป็น ก็มีได้หมายความว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นเรื่องที่ทำนายไม่ได้ และเกิดจากการตัดสินใจโดยอิสระ ตัวอย่างเช่น เวเบอร์กล่าวว่า พฤติกรรมที่ไม่สามารถทำนายได้เลยคือ พฤติกรรมของคนเสียสติเท่านั้น และ "เรายังจะรู้สึก

¹³ *Main Currents*, p. 204.

¹⁴ ดูตัวอย่างจากการวิเคราะห์เวเบอร์ ใน Friedrich Jonas, *Geschichte der Soziologie* (Reinbeck bei Hamburg, Rowohlt, 1969), เล่ม 4 หน้า 43 และทั่วไปทั้งเล่ม.

ว่า พฤติกรรมที่เราารู้ตัวว่าแสดงออกไปอย่างมีเหตุผล เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจ"¹⁵ ความรู้สึกว่าพฤติกรรมของตนเป็นไปอย่างสมัครใจ มิได้มีรากฐานจากการที่พฤติกรรมนั้นไม่สามารถถูกทำนายได้หรือไร้เหตุผล แต่เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นในเงื่อนไขที่สามารถทำนายและควบคุมได้ ดังนั้นความคิดของเวเบอร์ เรื่องความน่าจะเป็นหรือโอกาส จึงมิได้เกิดจากการอ้างถึงความสมัครใจ แต่เกิดจากการที่เวเบอร์ตระหนักว่า เป็นการยากลำบากมากที่จะกล่าวถึงปัจจัยอันเป็นสาเหตุได้อย่างครบถ้วน เวเบอร์เห็นว่า ในการวิจัยทางสังคมความเป็นจริงแน่นอนเชิงภาวะวิสัยไม่สามารถจะหาได้ เราสรุปว่าอย่างดีที่สุดที่ทำได้คือ การติดตามศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดเป็นลูกโซ่และยังผลไปสู่สิ่งที่ศึกษาวิจัย

เมื่อเวเบอร์ใช้คำว่าความน่าจะเป็นในคำนิยามต่าง ๆ เขาใช้เนื่องจากมีเหตุผลดังกล่าวแล้วข้างต้น ตัวอย่างเช่น การให้คำนิยามแก่ความสัมพันธ์ทางสังคมว่ามีอยู่ "หากมีความเป็นไปได้ว่า" บรรทัดฐานทางพฤติกรรมอันใดอันหนึ่งจะถูกกระทำตาม ความน่าจะเป็นในที่นี้หมายถึงว่า มีแนวโน้มอย่างสูงที่บุคคลซึ่งอยู่ภายใต้สภาวะการณ์นั้น แต่นี้เป็นเพียงความเป็นไปได้ มิใช่ความแน่นอนว่าพฤติกรรมจะเป็นไปตามบรรทัดฐาน ทั้งนี้เพราะบุคคลบางคนอาจมีเหตุผลส่วนตัวบางประการ ซึ่งเป็นเงื่อนไขให้เขาเบี่ยงเบนไปจากความน่าจะเป็นที่คาดไว้

จะเป็นการสะดวกขึ้น หากแยกความเห็นของเวเบอร์เกี่ยวกับปัจจัยการหรือความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล ออกเป็นสองประเภท คือ ปัจจัยการทางประวัติศาสตร์และปัจจัยการทางสังคมวิทยา "ปัจจัยการทางประวัติศาสตร์เป็นตัวกำหนดเงื่อนไขเฉพาะที่นำไปสู่เหตุการณ์หนึ่ง ๆ ปัจจัยการทางสังคมวิทยาแสดงถึงการเกิดความสัมพันธ์ที่สม่า

¹⁵Shils and Finch, eds., op. cit., p. 24.

เสมอระหว่างปรากฏการณ์สองปรากฏการณ์ โดยไม่จำเป็นต้องแสดงความสัมพันธ์ในรูป 'ก ทำให้ต้องเกิด ข' แต่อาจออกมาในรูป 'ก เอื้ออำนวยต่อการเกิด ข'"¹⁶ ผู้ที่แสวงหาปัจจัยการทางประวัติศาสตร์จะตั้งคำถามว่า มีเหตุปัจจัยใดบ้างที่ก่อให้เกิดการปฏิวัติบอลเชวิค แต่ผู้ที่แสวงหาปัจจัยการทางสังคมวิทยาจะตั้งคำถามว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมหรือทางประชากรใดบ้างเป็นสาเหตุของการปฏิวัติทั้งหลายที่เกิดขึ้น หรือเป็นสาเหตุของการปฏิวัติตามแบบเชิงอุดมคติประเภทใดประเภทหนึ่ง

เวเบอร์ชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่เรียกว่า "การลองคิดดู" (mental experiments) จะช่วยในการเสาะหาปัจจัยการทางประวัติศาสตร์ เมื่อเราทราบว่าการปฏิวัติ ค.ศ. 1848 เริ่มจากการยิงปืน 2 นัดในเบอร์ลิน เมื่อปี ค.ศ. 1848 เราก็ต้องถามว่าหากไม่มีการยิงปืน 2 นัดนี้แล้ว ยังจะเกิดการปฏิวัติอยู่หรือไม่ หากเราสรุปว่าถึงอย่างไรก็จะเกิดการปฏิวัติ เราก็จะสามารถตัดปัจจัยการยิงปืน 2 นัด ออกไปจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่ยังผลให้เกิดขึ้นต่อการปฏิวัติในเวลาต่อมา เมื่อเราตั้งคำถามว่าการสงครามที่มาราธอน (Battle of Marathon) เป็นเหตุการณ์ที่เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดอารยธรรมกรีกโบราณ (Hellenic civilization) หรือไม่เราก็ต้องลองคิดดูว่า อารยธรรมจะเป็นอย่างไรหากกรีซถูกปกครองโดยพวกเปอร์เซีย เมื่อใดที่การลองคิดดูเช่นนี้ทำให้เราเชื่อว่าหากชาวเอเธนส์แพ้สงคราม กรีซที่ถูกปกครองโดยเปอร์เซียคงจะเป็นสังคมที่แตกต่างจากกรีซที่เป็นเอกราช เมื่อนั้นเราจึงสามารถสรุปว่า มีความเป็นไปได้ว่าผลจากการสงครามที่มาราธอน ซึ่งประกันความเป็นเอกราชของนครรัฐต่างๆ เป็นเหตุปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในพัฒนาการของอารยธรรมกรีกในสมัยต่อมา

¹⁶ *Main Currents*, p. 193.

การประเมินความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์หนึ่ง ๆ จะเริ่มด้วยการตั้งคำถามดังนี้ ในกรณีข้อเท็จจริงนั้นๆ ถูกตัดออกจากเหตุปัจจัยร่วมอื่นๆ หรือในกรณีข้อเท็จจริงนั้นๆ เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง เหตุการณ์พิเศษจำเพาะจะต่างออกไปหรือไม่ และจะมีผลกระทบต่อเรื่องที่เราสนาใจศึกษาหรือไม่¹⁷

ในการกำหนดปัจจัยการทางสังคมวิทยานั้น เวเบอร์กล่าวว่า จำเป็นต้องกำหนดภายใต้กรอบการศึกษาแบบที่ใช้ความน่าจะเป็น (probabilistic framework) ด้วยการสร้างหลักทั่วไป (generalization) เช่นนี้ พยายามจะพิสูจน์ให้เห็นจริงว่าทุนนิยมเกิดขึ้นได้เพราะบุคลิกภาพชนิดหนึ่งที่ถูกล่อหลอมด้วยหลักคำสอนของลัทธิคัลวินิสต์ หลักฐานที่ใช้สนับสนุนข้อเสนอดังกล่าวจะมีขึ้นได้ก็ต่อเมื่อพิสูจน์ได้ว่า เป็นไปได้ว่าทุนนิยมสมัยใหม่อาจไม่เกิดขึ้น หากไม่มีบุคลิกภาพดังกล่าว ทั้งนี้ไม่ว่าจะด้วยการลองคิดทดสอบดูในใจหรือด้วยการศึกษาวัฒนธรรมอื่นๆ ในเชิงเปรียบเทียบ ในกรณีนี้ ลัทธิคัลวินิสต์ (calvinism) จะต้องเป็นเหตุปัจจัยหนึ่ง แต่ไม่ใช่ปัจจัยประการเดียวที่นำไปสู่การเกิดทุนนิยม

ตัวอย่างนี้ชี้ให้เห็นความจริงว่า ความคิดของเวเบอร์เกี่ยวกับระเบียบวิธีเป็นเครื่องมือที่ช่วยเขาค้นคว้าหาหลักฐาน แม้กระนั้นเขาก็มิได้สนใจระเบียบวิธีศึกษาในตัวของมันเอง (for its own sake) และเช่นเดียวกับนักวิชาการอื่น ๆ หลายคน เขามิได้ทำตามแนวการศึกษาวิจัยที่เขาตั้งไว้ทุกครึ่งใบ เขาเสนอทฤษฎีการจัดลำดับชั้นทางสังคม ที่มีรากฐานมาจากคำอธิบายเชิงโครงสร้าง แทนที่จะเป็นทฤษฎีเชิงอัตวิสัยเกี่ยวกับชนชั้น ซึ่งเป็นการกระทำที่ขัดต่อการกล่าวอ้างของ

¹⁷Shils and Finch, eds., op. cit., p. 180.

เขาที่ว่า หน่วยที่ใช้วิเคราะห์จะต้องเป็นบุคคลที่แสดงการกระทำ

เมื่ออธิบายการเสื่อมของอาณาจักรโรมัน เวเบอร์ให้ความสนใจกับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของเกษตรกรรมโรมัน ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นความสนใจอย่างต่อเนื่องของเวเบอร์ในเรื่องการใช้หลักเหตุผลเพิ่มขึ้นในสังคมสมัยใหม่ก็ขึ้นอยู่กับการศึกษาเรื่องโครงสร้างอยู่ไม่น้อย ดังจะเห็นได้จากการที่เขาเห็นว่า การแยกกิจกรรมในครัวเรือนออกจากธุรกิจการค้าเป็นขั้นตอนแรกของการใช้หลักเหตุผลทางเศรษฐกิจ (economic rationalization) ในเรื่องเหล่านี้ เวเบอร์ ได้ยกตัวอย่างซึ่งชี้ถึงมูลเหตุจูงใจที่เปลี่ยนแปลงไปของบุคคลในประวัติศาสตร์ด้วย แต่กระนั้นเมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว โครงสร้างดูจะมีความสำคัญมากกว่ามูลเหตุจูงใจ

แม้ว่ามีตัวอย่างอื่นอีกที่แสดงว่าเวเบอร์มิได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยที่ตนเองยึดถือ แต่ก็ยังมีตัวอย่างอื่นอีกเช่นกันที่แสดงว่าเขาได้ใช้ระเบียบวิธีดังกล่าวได้อย่างชาญฉลาดในงานวิจัยเชิงประจักษ์ของเขา

แบบชนิดของอำนาจอันชอบธรรม (Types of Authority)

การพิจารณาเรื่องความสัมพันธ์ทางอำนาจอันชอบธรรมของเวเบอร์ว่า เหตุไรมนุษย์จึงอ้างสิทธิที่จะใช้อำนาจและรู้ลึกว่าตนมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะคาดหวังให้ผู้อื่นเต็มใจเชื่อฟังคำสั่งของตน แสดงให้เห็นการใช้แบบเชิงอุดมคติเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ รวมทั้งแสดงถึงการจัดแยกแบบชนิดของการกระทำทางสังคม

เวเบอร์จัดแบ่งรูปแบบหลักในการอ้างอำนาจอันชอบธรรมออกเป็น 3 แบบ อำนาจอันชอบธรรมอาจตั้งอยู่บนรากฐานของเหตุผลหรือระเบียบข้อบังคับที่ถูกตราหรือกำหนดขึ้นเป็นพันธสัญญา อำนาจอันชอบธรรมแบบนี้เรียกว่า อำนาจอันชอบธรรมที่ตั้งอยู่บนรากฐานของเหตุผลและกฎข้อบังคับ (rational-legal authority) ซึ่งได้กลายมาเป็นลักษณะเด่นของความสัมพันธ์ตามลำดับสูงต่ำในสังคมสมัยใหม่ อำ-

นาจอันชอบธรรมซึ่งตั้งอยู่บนรากฐานของขนบธรรมเนียมประเพณี (traditional authority) ซึ่งเป็นลักษณะเด่นในสังคมก่อนสมัยใหม่ ขึ้นอยู่กับความเชื่อในความชอบธรรมของประเพณีหรือของ "แต่ไหนแต่ไรมา" เป็นอำนาจอันชอบธรรมที่มีได้ถูกตราไว้เป็นกฎ แต่ยังคงอยู่ในจิตใจของบุคคลซึ่งอาจได้รับการถ่ายทอดมา หรือจากการสั่งของบุคคลที่มีอำนาจอันชอบธรรมมากกว่า และแบบสุดท้ายคือ อำนาจอันชอบธรรมที่ตั้งอยู่บนรากฐานของบุญบารมี (charismatic authority) ซึ่งขึ้นอยู่กับคุณลักษณะที่ดึงดูดใจของผู้นำ เช่น มีคุณสมบัติพิเศษไม่ว่าจะเป็นในแง่จริยธรรม ความกล้าหาญ หรือในแง่ศาสนา

เราควรตระหนักอยู่เสมอว่า เช่นเดียวกับในงานชิ้นอื่น ๆ ในที่นี้ เวเบอร์กำลังพรรณนาถึงแบบเชิงอุดมคติ เวเบอร์เองตระหนักว่าในความเป็นจริงแล้ว อำนาจอันชอบธรรมอาจมีรากฐานมาจากหลายปัจจัยร่วมกัน เช่น แม้ว่าการที่ฮิตเลอร์ (Hitler) กลายเป็นผู้นำจะขึ้นอยู่กับบารมี (charisma) ของเขาไม่น้อย แต่ก็มีรากฐานมาจากเหตุผลและกฎข้อบังคับในกฎหมายเยอรมัน และลัทธิชาตินิยม (National Socialism) สามารถดึงดูดใจคนเยอรมันได้ก็ด้วยเหตุผลประการหนึ่งคือ การอ้างถึงประเพณีดั้งเดิมของเยอรมัน (Germanic Volk tradition)

แบบเชิงอุดมคติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในแง่อำนาจอันชอบธรรมนี้ มีความสำคัญหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่สังคมวิทยานั้น เวเบอร์ต่างกับนักทฤษฎีรัฐศาสตร์หลายคน ในแง่ที่เขามองอำนาจอันชอบธรรมทุกรูปแบบว่าเป็นลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตาม แทนที่จะเป็นลักษณะของผู้นำเพียงด้านเดียว แม้ความคิดของเขาเกี่ยวกับบารมีอาจไม่มีค่านิยมที่รัดกุม แต่ความสำคัญของมันอยู่ตรงที่ว่าเวเบอร์พัฒนาความคิดที่ว่าผู้นำได้รับบทบาทการนำ เพราะผู้ตามเชื่อในอำนาจอันชอบธรรมของเขา

หน้าที่ของความคิด (The Function of Ideas)

ความสนใจของเวเบอร์เกี่ยวกับความหมายที่ผู้แสดงการกระทำให้กับความสัมพันธ์ต่าง ๆ มิได้ทำให้เขาศึกษาเฉพาะเรื่องแบบต่าง ๆ ของการกระทำทางสังคม เขากลับมาใช้การสร้างแบบ (typology) เกี่ยวกับการกระทำทางสังคม เพื่อทำความเข้าใจเรื่องกระแสการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ คงจะจำได้ว่าเรื่องหลักที่เวเบอร์มุ่งให้ความสนใจ คือเรื่องปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมสมัยใหม่ และในแง่นี้เขาจึงเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงจากการกระทำตามประเพณีไปเป็นการกระทำตามหลักเหตุผล เป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญ เขาแสดงว่าการกระทำตามหลักเหตุผลในระบบอำนาจอันชอบธรรม ซึ่งตั้งอยู่บนรากฐานของเหตุผลและกฎข้อบังคับ เป็นแก่นของระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่ใช้หลักเหตุผล คือระบบทุนนิยม ภายในกรอบของระบบเศรษฐกิจที่ใช้หลักเหตุผลเท่านั้น ที่ปัจเจกบุคคลทั้งหลายสามารถชิงนำหน้าระหว่างผลได้ผลเสียได้อย่างมีเหตุผล เวเบอร์ยืนยันว่าการใช้หลักเหตุผลในการกระทำทางเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นได้ต่อก็เมื่อละทิ้งความคิดดั้งเดิมเกี่ยวกับบราคาและค่าจ้างที่เป็นธรรม และเกิดสิทธิฐานมัตติทางจริยธรรม (ethical sanction) ว่ากิจกรรมเพื่อแสวงหาผลกำไรด้วยเจตนาที่จะให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ส่วนตัวสูงสุดเป็นสิ่งที่ดี สิทธิฐานมัตตินี้ได้รับจากจริยธรรมแบบโปรเตสแตนต์ (The Protestant Ethic) ซึ่งทำลายคตินิยมประเพณี (traditionalism) ในเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ แต่ในขณะเดียวกันก็สนับสนุนภาวะจิตใจที่เข้มงวดกับตนเองให้ทำตามวินัย ซึ่งกระตุ้นให้บุคคลที่ "ได้รับการไ้" ให้ทำหน้าที่การงานต่างๆในทางอาชีพของตนอย่างใช้หลักเหตุผลและมีหลักเกณฑ์

การเน้นย้ำของเวเบอร์เกี่ยวกับอิทธิพลของแนวคิดทางศาสนาที่มีต่อกำเนิดของทุนนิยมสมัยใหม่ ทำให้เขาต้องได้ตอบกับแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) เวเบอร์ให้ความสำคัญต่อผลงานของ

มาร์กซ์ แต่เชื่อตามระเบียบวิธีศึกษาของเขาว่า มาร์กซ์เน้นความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลด้านหนึ่งมากเกินไป คือด้านที่โยงโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (economic infrastructure) กับโครงสร้างส่วนบนทางวัฒนธรรม (cultural superstructure) เวเบอร์กล่าวว่า มาร์กซ์เสนอแนวความคิดที่ง่ายเกินไป จนทำให้ไม่สามารถวิเคราะห์อิทธิพลอันหลากหลายและสับสนที่เศรษฐกิจและโครงสร้างทางสังคมมีต่อผลผลิตทางวัฒนธรรม และการกระทำของมนุษย์ได้ เวเบอร์ปฏิเสธที่จะเชื่อว่า ความคิด (ideas) เป็นเพียงภาพสะท้อนของผลประโยชน์ทางวัตถุ (material interests) เขากลับยืนยันว่าพัฒนาการต่าง ๆ ทางด้านความคิด ทางจิตใจ ทางวิทยาศาสตร์ ทางการเมืองและทางศาสนา เกิดขึ้นอย่างอิสระ แม้ว่าแต่ละด้านจะมีอิทธิพลต่อกัน เนื้อหา (contents) ของความคิดหนึ่ง ๆ กับผลประโยชน์ทางวัตถุของผู้ที่สนับสนุนความคิดนั้นๆ ได้มีความสอดคล้องกันมาตั้งแต่เริ่มแรก แต่ "ความเกี่ยวข้องกันอย่างเลือกสรร" (elective affinity) อาจเกิดขึ้นได้ระหว่างปัจจัยทั้งสอง เวเบอร์ให้ตัวอย่างมากมาย ในศตวรรษที่ 17 ความเกี่ยวข้องกันอย่างเลือกสรรก็พัฒนาขึ้นระหว่างแนวความคิดของนิกายคัลวินิสต์ กับความสนใจของชนชั้นนายทุน และชนชั้นนายทุนน้อย (petty bourgeois) ไม่ว่าจะเป็นอังกฤษ สกอตแลนด์ หรือเขตที่ต่ำของสกอตแลนด์ ลัทธิขงจื้อได้ "แสดงออกซึ่งความต้องการ" ของปัญญาชนชาวจีน แต่บุคคลเหล่านี้ได้เป็นผู้สืบทอดหลักของแนวความคิดแบบขงจื้อในฐานะที่มันเอื้ออำนวยต่อชีวิตแบบของเขา หรืออีกตัวอย่างหนึ่งคือ ชนชั้นนักรบหลายชนชั้นซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินด้วย เกลียดการเคร่งศาสนาซึ่งยึดการแสดงออกทางอารมณ์ทุกรูปแบบ และรังเกียจศาสนาทุกศาสนาที่กล่าวถึงการหลุดพ้น แต่กลับถูกดึงดูดเข้าหาระบบศาสนาที่มองว่าพระเจ้ามีอำนาจ เจ้าอารมณ์และขัดแย้งกันเอง รวมทั้งสามารถถูกอ่อนน้อมได้ด้วยการเซ่นสรวงและถูกบังคับได้โดยการใช้เวทมนตร์ ชาวนาถูกดึงดูดให้นับถือ

ธรรมชาติ แต่ชนชั้นนายทุนในเมืองมีความโน้มเอียงไปทางนิกาย
ศาสนาคริสต์

แม้จะรู้สึกถึงในกลไกต่าง ๆ ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
แต่เวเบอร์ก็พยายามสร้างระบบการทำความเข้าใจที่มีความยืดหยุ่นกว่า
ที่มาร์กซ์ได้สร้างขึ้น เขาพยายามแสดงว่า ความสัมพันธ์ต่างๆระหว่าง
ระบบความคิดกับโครงสร้างทางสังคมมีรูปแบบที่หลากหลายและแปรผัน
และแสดงว่าความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลเกิดขึ้นทั้งสองด้าน แทนที่จะมี
โครงสร้างพื้นฐานเป็นเหตุและโครงสร้างเบื้องบนเป็นผลเท่านั้น การ
เปลี่ยนแปลงและการเพิ่มรายละเอียดเกี่ยวกับแนวความคิดของมาร์กซ์
โดยเวเบอร์นี้ จะพบได้เช่นกันในทฤษฎีที่ว่าด้วยการจัดลำดับชั้น

ชนชั้น สถานภาพ และอำนาจ

เวเบอร์ต่างจากมาร์กซ์เพียงเล็กน้อยเมื่อเขานิยามว่า ชน
ชั้นหนึ่ง ๆ คือ บุคคลประเภทหนึ่ง ซึ่ง (1) "มีองค์ประกอบที่กำหนด
โอกาสในชีวิตเหมือนกัน โดยที่ (2) องค์ประกอบนี้เกิดจากผลประ-
โยชน์ทางเศรษฐกิจในอันที่จะเป็นเจ้าของผลผลิตและมีโอกาสแสวงหา
รายได้ และ (3) องค์ประกอบนี้เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของตลาดสิน-
ค้าหรือตลาดแรงงาน"¹⁸ เขายังมีความคิดเห็นใกล้เคียงกับความเห็น
ของมาร์กซ์ แม้จะไม่จำเป็นต้องใกล้เคียงกับผู้ที่มีแนวคิดของมาร์กซ์
ในสมัยหลัง เมื่อเขากล่าวว่า ระดับของชนชั้นไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การ
กระทำทางเศรษฐกิจหรือการเมืองซึ่งกำหนดโดยชนชั้น เขาเห็นว่าการ
กระทำอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยชนชั้นจะเกิดขึ้นต่อเมื่อ "ความ
สัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผลลัพธ์ของ 'สภาพของชนชั้น' เป็นสิ่งที่
เห็นได้อย่างโจ่งแจ้ง"¹⁹ ซึ่งถ้าเป็นมาร์กซ์ คงกล่าวว่า เมื่อชนชั้น

¹⁸Gerth and Mills, eds., op. cit., p. 181.

¹⁹Ibid., p. 184.

นั้น เกิดความสำนึกในผลประโยชน์ของชนชั้นตนเอง นั่นคือตระหนักถึงความสัมพันธ์ในฐานะชนชั้นที่มีต่อชนชั้นอื่นๆ แต่ทฤษฎีการจัดลำดับชั้นของเวเบอร์ต่างจากของมาร์กซ์ ในแง่ที่เขาเสนอประเภทของโครงสร้าง (structural category) เพิ่มเติมอีกคือ "กลุ่มสถานภาพ" (status group)

การจัดแยกประเภทบุคคลเป็นกลุ่มสถานภาพต่างๆขึ้นอยู่กับแบบแผนการบริโภคของบุคคล มากกว่าขึ้นอยู่กับตำแหน่งของเขาในตลาดหรือในกระบวนการการผลิต เวเบอร์คิดว่ามาร์กซ์มองข้ามการจัดแยกประเภทแบบนี้ เนื่องจากให้ความสนใจกับวงการการผลิตเพียงประการเดียว กลุ่มสถานภาพต่างจากชนชั้นซึ่งอาจเป็นหรือไม่เป็นการรวมกลุ่มแบบชุมชน (communal groupings) ตรงที่ว่า กลุ่มสถานภาพโดยปรกติเป็นชุมชนซึ่งดำรงอยู่ได้ด้วยความคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตที่เหมาะสม และด้วยการได้รับความนิยมนยกย่องและเกียรติยศทางสังคมจากผู้อื่น และเกี่ยวโยงไปถึงความคาดหวังที่กีดกันการมีการปะทะสังสรรค์ทางสังคมกับบุคคลที่มีได้อยู่ในแวดวงเดียวกัน รวมทั้งการมีความห่างทางสังคม (social distance) จากบุคคลที่ต่ำกว่า ในการสร้างแบบเช่นนี้ เราจะพบอีกครั้งหนึ่งว่า แนวความคิดทางสังคมวิทยาของเวเบอร์เกี่ยวกับประเภทของการรวมกันทางสังคม ก็ยังขึ้นอยู่กับค่านิยมที่บุคคลอื่นๆให้กับความสัมพันธ์ทางสังคมนั้น กลุ่มสถานภาพจะดำรงอยู่ได้ต่อเมื่อผู้อื่นให้ เกียรติหรือลด เกียรติสมาชิกของกลุ่มสถานภาพนั้น ซึ่งเป็นการแยกสมาชิกของกลุ่มออกจากผู้กระทำทางสังคม (social actors) ทั้งหลายที่เหลือ และก่อให้เกิดความห่างทางสังคมระหว่าง "พวกเขา" กับ "พวกเรา" อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ตามความเป็นจริงแล้ว มีสหสัมพันธ์ที่ค่อนข้างสูงระหว่าง การอยู่ในชนชั้นหนึ่ง ๆ และการอยู่ในกลุ่มสถานภาพหนึ่ง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมทุนนิยม ชนชั้นที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจสูงในที่สุดก็จะมีสถานภาพสูงด้วย แต่ตามทฤษฎีแล้ว ผู้ที่มีและผู้ที่ไม่มียศฐาปนาอาจอยู่ใน

กลุ่มสถานภาพเดียวกันได้ ในบางช่วงเวลาส่วนที่อ่อนแอทางเศรษฐกิจ เช่นพวกขุนนางเยอรมันรุ่นใหม่ทางแถบเอลเบียนตะวันออกอาจมีอิทธิพลและอำนาจมากเนื่องจากมีสถานภาพสูง โดยทั่วไปแล้วการวิเคราะห์การเมืองอเมริกันในสมัยหลังเวเบอร์แสดงว่าพฤติกรรมทางการเมืองบางครั้งอาจถูกกำหนดโดยอิทธิพลของบุคคลที่กลัวการสูญเสียสถานภาพของตน หรือบุคคลที่มีความไม่พอใจที่ไม่ได้มีสถานภาพในระดับที่ตนคิดว่าสมควรจะได้ อิทธิพลเช่นนี้อาจมีอานุภาพมากพอๆ กับพฤติกรรมทางการเมืองที่ถูกกำหนดโดยชนชั้นทีเดียว

ตามความคิดเห็นของเวเบอร์ ทุกสังคมแบ่งออกเป็นกลุ่ม (groupings) และชั้น (strata) ซึ่งมีวิถีชีวิตและการมองโลกที่เป็นลักษณะเฉพาะกลุ่ม เช่นเดียวกับมีการแบ่งออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ (classes) บางครั้งกลุ่มสถานภาพต่างๆ อาจขัดแย้งกัน เช่นเดียวกับกลุ่มชนชั้น และบางครั้งสมาชิกก็อาจยอมรับแบบแผนที่ค่อนข้างมีเสถียรภาพของการจัดลำดับสูงต่ำ

ด้วยการจำแนกการจัดลำดับชั้นทางสังคมออกเป็น 2 ประเภท เวเบอร์ก็ได้วางรากฐานการทำความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบอันหลากหลายของการขัดแย้งทางสังคมในสังคมสมัยใหม่และช่วยอธิบายว่าเหตุใดจึงมีเพียงไม่กี่กรณีเท่านั้นในบรรดาสังคมสมัยใหม่เหล่านี้ที่มีการเติบโตไปในทางตรงกันข้าม (polarization) ของสองฝ่าย คือ พวกที่มี (The "haves") และพวกที่ไม่มี (The "have-nots") เขาได้ช่วยอธิบายได้อย่างมากกว่า เหตุใดแนวความคิดของมาร์กซ์ซึ่งให้ความสำคัญกับชนชั้นเพียงประการเดียว จึงไม่ประสบความสำเร็จในการทำนายลักษณะต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในสังคมพหุ (pluralistic societies) สมัยใหม่

สำหรับเรื่องการวิเคราะห์อำนาจ (power) ในสังคม เวเบอร์ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับความหลากหลาย แม้เขาจะเห็นด้วยกับมาร์กซ์ในแง่หลัก ๆ แต่ก็ได้เพิ่มรายละเอียดและเพิ่มเติมระบบ

การวิเคราะห์ของมาร์กซ์ สำหรับมาร์กซ์แล้ว อำนาจตั้งอยู่บนรากฐานของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ แม้เขาจะกล่าวโดยมีเงื่อนไขว่า "เมื่อวิเคราะห์จนถึงที่สุด" แล้วก็ตาม ผู้ที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตจะใช้อำนาจทางการเมืองไม่โดยทางตรงก็โดยทางอ้อม เวเบอร์ยอมรับว่าบ่อยครั้งที่เดียวที่อำนาจทางเศรษฐกิจเป็นรูปแบบหลักของอำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกทุนนิยมสมัยใหม่ แต่เขาก็ได้กล่าวว่า "การเกิดขึ้นซึ่งอำนาจทางเศรษฐกิจอาจเป็นผลมาจากการมีอำนาจซึ่งเกิดขึ้นบนรากฐานอื่น"²⁰ เช่น ผู้ที่สามารถบริหารองค์การขนาดใหญ่อาจมีอำนาจทางเศรษฐกิจอย่างมากมาย แม้ว่าเขาจะเป็นเพียงลูกจ้างที่กินเงินเดือนเท่านั้น

เวเบอร์เข้าใจว่า อำนาจคือ โอกาสที่บุคคลหนึ่งหรือจำนวนหนึ่ง "สามารถมีการกระทำร่วมกันเพื่อให้บรรลุความตั้งใจส่วนตนได้ แม้จะถูกต่อต้านโดยบุคคลอื่น"²¹ เขาแสดงว่าการใช้อำนาจเช่นนี้อาจตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ต่างกันไปในแต่ละกรณีคือ ขึ้นอยู่กับสภาพทางประวัติศาสตร์และทางโครงสร้าง ดังนั้น คำถามว่าเป็นอำนาจที่เกิดจากปัจจัยใด สำหรับเวเบอร์ จึงเป็นเรื่องของคำถามที่ต้องหาคำตอบเชิงประจักษ์ และไม่สามารถตอบโดยใช้แนวความคิดของมาร์กซ์ ที่เน้นปัจจัยทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว เวเบอร์ยังกล่าวต่อไปว่า มนุษย์มิได้เพียงแต่แสวงหาอำนาจเพื่อยกฐานะตนเองเท่านั้น "อำนาจรวมทั้งอำนาจทางเศรษฐกิจ อาจเป็นสิ่งที่น่าปรารถนาในตัวของมันเอง บ่อยครั้งที่การแสวงหาอำนาจเกิดจากความต้องการมีเกียรติยศทางสังคมที่ติดมาพร้อมกับอำนาจนั้น"²²

²⁰Ibid., p. 180.

²¹Ibid.

²²Ibid.

ระบบบริหารแบบองค์การ (Bureaucracy)

ความสนใจของเวเบอร์ในเรื่องอำนาจและอำนาจอันชอบธรรม รวมทั้งความหมกมุ่นอยู่กับแนวโน้มที่ใช้หลักเหตุผลมากขึ้นในสังคมสมัยใหม่ ทำให้เขาเกิดความสนใจเกี่ยวกับการทำงานของกิจการขนาดใหญ่สมัยใหม่ในวงการการเมือง การบริหาร และเศรษฐกิจ การประสานกิจกรรมต่างๆ ด้วยการบริหารแบบองค์การเป็นลักษณะเด่นในสังคมยุคใหม่ องค์การจะถูกบริหารตามหลักเหตุผล สำนักงานจะถูกจัดเป็นระดับต่างๆ และการดำเนินงานจะเป็นไปตามกฎที่เป็นทางการ ผู้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ จะถูกจัดอย่างมีหลักเกณฑ์ให้มีอำนาจและหน้าที่ที่มีขอบเขตแน่นอน การแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งขึ้นอยู่กับความสามารถเฉพาะด้านมากกว่าขึ้นอยู่กับคุณสมบัติที่ได้มาเอง การใช้ระบบบริหารแบบองค์การในการดำเนินงานของบุคลากรจำนวนมากได้กลายเป็นลักษณะโครงสร้างที่เด่นขององค์การสมัยใหม่ การใช้กลไกการจัดระบบแบบนี้ทำให้การวางแผนงานขนาดใหญ่ทั้งในรัฐสมัยใหม่และระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่เป็นไปได้ การใช้ระบบบริหารแบบองค์การเท่านั้นที่จะทำให้ผู้นำรัฐสามารถระดมอำนาจรวมศูนย์อำนาจทางการเมือง ซึ่งในสมัยศักดินากระจายไปตามศูนย์ต่าง ๆ ทฤษฎีทางเศรษฐกิจซึ่งในช่วงก่อนสมัยใหม่มิได้ถูกนำมาใช้ก็จะถูกระดมมาใช้ด้วยการบริหารแบบองค์การ การจัดระบบบริหารแบบองค์การเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์พิเศษในการสร้างระบบรัฐแบบสมัยใหม่ ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ การจัดระเบียบบริหารแบบองค์การเป็นแบบที่เหนือกว่าการบริหารแบบอื่นหากมองในแง่เทคนิควิธี เช่นเดียวกับที่การผลิตด้วยเครื่องจักรมีความเหนือกว่าการผลิตด้วยมือ²³

แม้กระนั้นเวเบอร์ก็ได้กล่าวถึงลักษณะในด้านลบของการจัดระบบบริหารแบบองค์การ ความสามารถที่จะคำนวณผลได้ล่วงหน้า

²³Bendix, op. cit., p. 421.

(calculability of results) นั้น นอกจากจะเป็นส่วนดีที่สำคัญแล้ว ยังเป็นส่วนเสียคือ ทำให้องค์กรไม่มีความคล่องตัวที่จะปฏิบัติต่อบุคคลเป็นกรณีเฉพาะ นั่นคือ ระบบสมัยใหม่ที่ใช้หลักเหตุผลและหลักการบริหารแบบองค์การเกิดความไม่สามารถจะดำเนินการเกี่ยวกับกรณีพิเศษเป็นกรณีไป ดังเช่นที่ระบบยุติธรรมก่อน ๆ สามารถทำได้ เวเบอร์กล่าวไว้ในข้อเขียนเกี่ยวกับระบบกฎหมายของภาคพื้นยุโรปว่า "ผู้พิพากษาสมัยใหม่เป็นตัวยอดเหรียญ ซึ่งคำร้องทั้งหลายจะถูกหยอดเข้าไปพร้อมกับค่าธรรมเนียม แล้วตุ๊กก็จะส่งคำพิพากษากลับออกมาพร้อมกับเหตุผลที่ดึงออกมาจากตัวบทกฎหมายด้วยเครื่อง"²⁴

เวเบอร์ยืนยันว่า การที่โลกสมัยใหม่มีการจัดระบบบริหารแบบองค์การ ได้นำไปสู่การลดความเป็นบุคคล (depersonalization)

[การตัดสินใจที่คาดได้ล่วงหน้า] และความเหมาะสมกับระบบทุนนิยมจะเพิ่มมากขึ้น หากองค์การสามารถลดความเป็นบุคคลได้ ... [กล่าวคือ] หากประสบความสำเร็จมากขึ้นในการตัดความรู้สึกรัก เกลียด และความรู้สึกส่วนบุคคลอื่นๆ โดยเฉพาะที่ไร้เหตุผลและคาดคะเนไม่ได้ออกไปจากการทำหน้าที่ การงาน วัฒนธรรมสมัยใหม่ต้องการผู้เชี่ยวชาญ "อาชีพ" ที่ไม่เอาอารมณ์มาเกี่ยวข้องกับการงาน มาเป็นผู้บริหารแทนผู้นำแบบเก่าซึ่งถูกเร้าได้ด้วยความสงสาร ความนิยมชมชอบ คุณความดี และความรำลึกบุญคุณ²⁵

สำหรับเวเบอร์ การเพิ่มการบริหารแบบองค์การและการเพิ่มการใช้หลักเหตุผล จะเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่พ้น

²⁴อ้างใน Bendix, op. cit., p. 421.

²⁵Ibid., pp. 421-22.

ลองนึกภาพของผลลัพธ์จากการใช้ระบบบริหารแบบองค์การและการใช้หลักเหตุผลอย่างกว้างขวาง ดังที่เราเห็นว่าการกำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน เดียวนี้... ในกิจการทาง เศรษฐกิจสมัยใหม่ การใช้การคำนวณอย่างมีหลักเหตุผลมีให้เห็นอยู่ทุกขั้นตอน ซึ่งทำให้การทำงานของบุคลากรแต่ละคนถูกวัดด้วยวิธีทางคณิตศาสตร์ บุคลากรแต่ละคนเป็นเพียงฟันเฟืองเล็กๆ ตัวหนึ่งในเครื่องจักร และเนื่องจากตระหนักในข้อนี้ เขาเหล่านั้นจึงมีความกังวลหมกมุ่นอยู่เพียงประการเดียวว่า จะสามารถเป็นฟันเฟืองตัวใหญ่ขึ้นได้ไหม... เห็นได้ชัดว่า ทุกวันนี้เรากำลังเคลื่อนไปสู่วิวัฒนาการซึ่งคล้ายกับอาณาจักรอียิปต์โบราณในทุกด้าน เว้นแต่วิวัฒนาการของเราตั้งอยู่บนรากฐานอื่น ซึ่งมีความสมบูรณ์กว่าทางเทคนิควิธี มีการใช้หลักเหตุผลมากกว่า และดังนั้นจึงมีลักษณะเป็นเครื่องจักรกลมากกว่า ปัญหาซึ่งจะเผชิญในปัจจุบัน มิใช่ปัญหาว่าเราจะเปลี่ยนวิวัฒนาการนี้ได้อย่างไร เนื่องจากมันเป็นสิ่งที่เปลี่ยนไม่ได้ แต่เป็นปัญหาว่าผลจากวิวัฒนาการนี้จะเป็นอย่างไร²⁶

ความคิดของเวเบอร์ เกี่ยวกับการเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ของการใช้ระบบบริหารแบบองค์การและการใช้หลักเหตุผล คล้ายคลึงกันอย่างเห็นได้ชัดกับความคิดของมาร์กซ์ ในเรื่องความแปลกแยก (alienation) ทั้งคู่เห็นพ้องกันว่า การใช้ระบบบริหารแบบสมัยใหม่ทำให้ประสิทธิภาพในการผลิต และการจัดระเบียบองค์กรเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย รวมทั้งเอื้ออำนวยให้มนุษย์เอาชนะธรรมชาติได้มากอย่างไม่

²⁶ อ้างใน J. P. Mayer, *Max Weber and German Politics*, 2nd ed. (London, Faber and Faber, 1956), pp. 126-27.

เคยปรากฏมาก่อน ทั้งยังเห็นพ้องกันว่า โลกสมัยใหม่แห่งการมีประ-
สิทธิภาพโดยใช้หลักเหตุผลได้กลายเป็นสัตว์ประหลาดที่ทำท่าว่าจะทำ
ให้ผู้สร้างมันขึ้นมาหมดความเป็นมนุษย์ไปเสียแล้ว แต่เวเบอร์ไม่เห็น
ด้วยกับมาร์กซ์ เมื่อมาร์กซ์มองว่า ความแปลกแยกเป็นเพียงช่วงผ่าน
ที่จะนำไปสู่การปลดปล่อยมนุษยชาติอย่างแท้จริง เวเบอร์ ไม่เชื่อว่า
ในอนาคตจะมีการก้าวกระโดดจากโลกแห่งความจำเป็น (realm of
necessity) ไปสู่โลกแห่งความมีเสรี (world of freedom)
แม้ว่าบางครั้งเขาจะยอมปล่อยให้ตัวเองสร้างความหวังไว้ว่าอาจจะมี
ผู้นำที่มีอำนาจบารมี (charismatic leader) ผู้ซึ่งจะมาช่วยมนุษย์
ให้พ้นจากความชั่วร้ายของสิ่งที่ตนสร้างขึ้นเอง แต่เขาก็คิดว่ามี ความ
เป็นไปได้สูงกว่าว่าอนาคตจะเป็น "กรงเหล็ก" มิใช่เป็น "สวน
สวรรค์ของอีเดน"

ยังมีอีกแง่มุมหนึ่งที่เวเบอร์ต่างจากมาร์กซ์ หรืออาจกล่าวได้
ว่า ที่เวเบอร์ขยายความจากมาร์กซ์ สมกับที่มีความสนใจเรื่องระบบ
การผลิต มาร์กซ์ได้บันทึกอย่างละเอียดว่าองค์กรอุตสาหกรรมทุนนิยม
นำไปสู่การยึดเอา (expropriation) ปัจจัยการผลิตจากคนงานไป
ได้อย่างไร เหตุไรคนงานในองค์กรอุตสาหกรรมสมัยใหม่ จึงไม่เป็น
เจ้าของเครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิต ดังเช่นช่างฝีมือในสมัยก่อน
และจึงจำต้องขายแรงงานของเขาให้แก่ผู้ที่ควบคุมเขาดังที่เป็นอยู่ เว-
เบอร์เห็นด้วยกับการวิเคราะห์ส่วนใหญ่ แต่แย้งด้วยการตั้งข้อสังเกต
ว่า การที่ปัจจัยการผลิตถูกยึดไป เป็นผลที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้จากการ
ใช้ระบบการผลิตใดก็ตาม ที่ใช้หลักการรวมศูนย์และหลักการใช้เหตุผล
มิใช่เป็นผลจากระบบทุนนิยมโดยตัวของมันเอง การยึดเอาปัจจัยการ
ผลิตจากคนงานอาจเป็นลักษณะของระบบการผลิตแบบสังคมนิยมได้พอ
กับระบบการผลิตแบบทุนนิยม เวเบอร์กล่าวต่อไปว่า ยิ่งกว่านั้นการที่
มาร์กซ์ให้ความสำคัญกับระบบการผลิตเพียงอย่างเดียว ทำให้เขามอง
ข้ามความเป็นไปได้ว่า การยึดปัจจัยการผลิตจากคนงานเป็นกรณีพิเศษ

กรณีหนึ่งของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไป ในทุกวงการในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งนักวิทยาศาสตร์ถูกริบเอาปัจจัยในการวิจัย ผู้บริหารถูกยึดปัจจัยการบริหาร และนักรบถูกยึดปัจจัยในการต่อสู้ เวเบอร์ยืนยันต่อไปว่า ในทุกวงการในสังคมสมัยใหม่ มนุษย์ไม่สามารถแสดงพฤติกรรมที่มีสาระทางสังคม (socially significant actions) ได้อีกต่อไป หากไม่เข้าร่วมกับองค์การขนาดใหญ่ ซึ่งจะมอบหมายงานเฉพาะด้านให้เขาทำและจะรับเขาเข้าทำงานโดยมีเงื่อนไขว่า เขาต้องละทิ้งความต้องการและความพอใจส่วนบุคคลเพื่อเป้าหมายและวิธีการทำงานขององค์การโดยส่วนร่วม

การใช้หลักเหตุผลและการหลุดพ้นจากความเพ้อฝัน

(Rationalization and Disenchantment)

เวเบอร์ย้ำแล้วย้ำอีกว่า เทพเจ้าทั้งหลายได้หลีกหนีไปจากสังคมสมัยใหม่หมดแล้ว มนุษย์เป็นผู้ขับไล่พระเจ้าเหล่านั้นไปและใช้หลักเหตุผล รวมทั้งทำให้สิ่งที่ดีดูเหมือนว่าจะเกิดโดยบังเอิญ โดยอารมณ์ความรู้สึกและข้อผูกมัด โดยการขอร้องและความจงรักภักดี โดยคุณความดีหรือโดยจรรยาของผู้นำที่มีอำนาจบารมีก็ดี กลายเป็นสิ่งที่คำนวณได้และทำนายได้

เวเบอร์พยายามอ้างหลักฐานยืนยันพัฒนาการนี้ในสถาบันต่างๆ งานสังคมวิทยาทางศาสนาของเขาเป็นความพยายามที่จะติดตามศึกษากระบวนการอันกว้างไกลและสลับซับซ้อนของ "การใช้เหตุผลในชีวิตทางศาสนา" ซึ่งนำไปสู่การที่เวทมนตร์ถูกแทนที่ด้วยการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยยึดค่านิยมของสังคม (wertra-tional) เป็นหลัก เขาพยายามแสดงว่าศาสนาดพยากรณ์ (prophet) ซึ่งมีอำนาจดึงดูดเชิงบารมี ได้ทำลายอำนาจของพระ (priestly powers) ซึ่งตั้งอยู่บนรากฐานของประเพณีได้อย่างไร และการเกิด "ศาสนาที่มีคัมภีร์เป็นลายลักษณ์อักษร" ได้ทำให้เกิดกระบวนการการจัด

ระบบ และการใช้หลักเหตุผลในวงการศาสนา ซึ่งในที่สุดแล้วจะทำให้เกิดลักษณะดัง เช่นจริยธรรมโปรเตสแตนต์ได้อย่างไร

ในวงการกฎหมาย เวเบอร์ได้อ้างหลักฐานยืนยันในทำนองเดียวกันของการพัฒนาจาก "Kadi Justiz" คือ ความยุติธรรมที่เกิดจากการตัดสินใจเป็นกรณีไปโดยผู้นำหรือผู้อาวุโสที่ฉลาดรอบรู้ มาเป็นความยุติธรรมที่มีลักษณะซึ่งมีการประมวลขึ้นเป็นกฎหมายตามหลักเหตุผลและใช้กับทุกกรณีดังในสังคมสมัยใหม่ เขาติดตามศึกษาพัฒนาการของอำนาจอันชอบธรรมทางการเมือง ตั้งแต่สมัยกษัตริย์ที่มีบารมีอันเกิดจากการสืบสายโลหิตและมีอำนาจปาฏิหาริย์ มาจนถึงสมัยผู้นำของรัฐที่ปกครองภายใต้เงื่อนไขแห่งรัฐบัญญัติ และกฎหมายที่ตราขึ้นโดยหลักเหตุผล แม้กระทั่งในวงการที่เป็นเรื่องส่วนตัวเช่นวงการดนตรี ก็มีได้รับยกเว้นจากการเกิดแนวโน้มของการใช้หลักเหตุผลในสังคมตะวันตก ในงานเขียนทางสังคมวิทยาเกี่ยวกับดนตรี เวเบอร์เปรียบเทียบเครื่องหมายที่แน่นอนและระบบเสียงที่มีการปรับระดับเสียงแล้วเป็นอย่างดีในการดนตรีสมัยใหม่ การจัดระบบและการประสานเสียงอย่างเคร่งครัดที่ใช้ในการควบคุมวงดุริยางค์ซิมโฟนี กับการเป็นไปเองโดยธรรมชาติ และการมีการริเริ่มสร้างสรรค์ของระบบดนตรีของเอ. ชัยหรือของเผ่าชนที่ไม่ใช้ตัวอักษร

ดังที่เราได้เห็นแล้วในงานเขียนเกี่ยวกับระเบียบวิธีศึกษาว่า เวเบอร์คัดค้านอย่างหนักแน่นในเรื่องการตีความประวัติศาสตร์ของมนุษย์บนพื้นฐานของความเชื่อว่า ประวัติศาสตร์ถูกกำหนดโดยพลังหลักอันหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เขาโต้แย้งว่าสังคมจะต้องถูกมองว่าเป็นดุลยภาพของพลังที่หลากหลายและขัดแย้งกัน ซึ่งเป็นดุลยภาพอันละเอียดอ่อนจนกระทั่งแม้เพียงสงครามครั้งหนึ่ง การปฏิวัติครั้งหนึ่งหรือวีรบุรุษผู้นำคนหนึ่ง ก็อาจทำให้ดุลยภาพนี้เปลี่ยนไปในทางใดทางหนึ่งได้ ด้วยเหตุนี้เขาจึงมักกล่าวข้อความต่าง ๆ โดยกล่าวในเชิงความน่าจะเป็น แต่กระนั้นเมื่อเป็นเรื่องของแนวโน้มไปสู่การใช้หลัก

เหตุผลและการจัดระบบบริหารแบบองค์การที่มีในสังคมสมัยใหม่ เวเบอร์มักไม่สนใจที่จะกล่าวคำวิเคราะห้อย่างระมัดระวัง และมักยืนยันว่า มีโอกาสหรือความเป็นไปได้สูงมากที่ในอนาคตมนุษยชาติจะถูกจองจำอยู่ในกรงเหล็กที่ตนสร้างขึ้นเอง ในแง่นี้ความคิดของเขาตรงกันข้ามโดยพื้นฐานกับบรรพชนในศตวรรษที่ 19 ส่วนใหญ่ เขามิใช่ ศาสตราที่พยากรณ์สิ่งที่น่ายินดีที่จะเกิดขึ้นในอนาคต แต่เป็นผู้พยากรณ์ถึงความพินาศหายนะที่กำลังจะมาถึง

สังคมวิทยามีทั้งช่วงก่อนและช่วงหลังเวเบอร์ และสังคมวิทยา ร่วมสมัยและเกือบร่วมสมัยทั้งหมดได้รับผลกระทบจากงานอันยอดเยี่ยมของเขา แม้ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการทำนายในแง่ร้ายหรือไม่เห็นด้วยกับความเชื่อแบบไฝ่ฝันของเขาว่าจะมีวิบุรุษที่มีบาร์มีมาช่วยเหลือ ก็ได้ รับประโยชน์จากผลงานของเขาที่เกิดจากการวิเคราะห์อย่างมีอานภาพ

ชีวประวัติ

แมกซ์ เวเบอร์²⁷ เป็นผู้ที่ได้รับความทราบทางจิตใจอยู่เสมอ การทำความเข้าใจกับผลงานทางวิชาการของเขา จึงต้องเข้าใจความขัดแย้งภายในจิตใจของเขาด้วย อย่างไรก็ตาม เราไม่ควรให้ความสนใจกับรายละเอียดทุกอย่างที่เกี่ยวกับความว้าวุ่นทางจิตใจ แต่ควรเลือกสนใจเป็นบางอย่าง มิฉะนั้นจะตกอยู่ในลักษณะที่เฮเกล

²⁷ข้อมูลหลักในส่วนนี้ได้จากงานสำคัญ 3 ชิ้น คือ *Max Weber: Ein Lebensbild* โดย Marianne Weber (Tuebingen, J.C.B. Mohr, 1926) เป็นแหล่งข้อมูลพื้นฐานของหนังสือชีวประวัติเล่มต่อมาทุกเล่ม; *Max Weber: Werk und Person* โดย Eduard Baumgarten (Tuebingen, J.C.B. Mohr, 1964) เป็นรายละเอียดที่มีคุณค่าโดยสมาชิกคนหนึ่งของครอบครัวเวเบอร์ ผู้ซึ่งมีจดหมาย

(Hegel) เรียกว่า "จิตวิทยาเกี่ยวกับคนรับใช้" (psychology of the valet) คือ การวิเคราะห์บุคคลที่มีลักษณะเฉพาะโดยไม่วิเคราะห์ความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์และเชิงวิชาการของคนทั่วไป

ความเครียดภายในจิตใจของเวเบอร์ ส่วนใหญ่เกิดจากความสัมพันธ์ที่ยู่เหิงซึ่งเขามีกับบิดามารดา และเกิดจากความพยายามของเขาที่จะหลีกเลี่ยงจากบรรยากาศทางการเมือง ซึ่งเสื่อมลงในประ-

ส่วนตัวต่าง ๆ และเอกสารที่มีได้ตีพิมพ์อื่น ๆ อยู่ในครอบครอง เขาเป็นผู้ให้ความสว่างเกี่ยวกับหลายแง่มุมในชีวิตของเวเบอร์ ซึ่งมารี-แอน เวเบอร์ มิได้กล่าวไว้อย่างพอเพียง; *The Iron Cage: An Historical Interpretation of Max Weber* โดย Arthur Mitzman (New York, Alfred A. Knopf, 1970) เป็นงานวิเคราะห์คุณค่าชั้นเยี่ยมชิ้นหนึ่งเกี่ยวกับผลงานของเวเบอร์ในแง่โครงสร้างทางสังคมและการเมืองของประเทศเยอรมันในสมัยของเขา และในแง่ความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งเป็นสาเหตุของความทุกข์หลายประการของเวเบอร์

From Max Weber: Essays in Sociology มีบทนำที่เขียนได้ดีและให้ความรู้เกี่ยวกับชีวประวัติสั้น ๆ ได้ดีที่สุด *Max Weber und die deutsche Politik* ผลงานชิ้นเอกของ Wolfgang J. Mommsen (Tuebingen, J.C.B. Mohr, 1959) เป็นหนังสือที่ขาดไม่ได้หากต้องการศึกษาความสัมพันธ์ของเวเบอร์กับเหตุการณ์ทางการเมืองในเยอรมัน J.P. Mayer ก็ได้เขียนเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ใน *Max Weber and German Politics* แม้จะเขียนไว้อย่างผิวเผินกว่ามาก *On Max Weber* โดย Paul Honigsheim (New York, The Free Press, 1968) ซึ่งเพิ่งได้รับการแปลเมื่อไม่นานมานี้เป็นแหล่งข้อมูลหลักแหล่งหนึ่งเกี่ยวกับแนวคิดของเวเบอร์ในไฮเดลเบิร์ก

เทศเยอรมนีสมัยพระเจ้าไกเซอร์ ความรู้สึกขัดแย้งที่เขามีต่อผู้มีอำนาจในชีวิตร่วมตัวของเขา และความสนใจอย่างลึกซึ้งที่เขามีต่ออำนาจอันชอบธรรมในงานวิชาการ ความกังวลที่จะให้มิตั้งการใช้หลักเหตุผลและจรรยาที่จะรับผิดชอบ ความสนใจที่เขามีต่อความสันโดษทางจิตใจ และความเอนเอียงที่จะแสดงตัวเห็นด้วยกับการมีชีวิตแบบวีรบุรุษของผู้หน้าที่มีบารมี ลักษณะดังกล่าวนี้ รวมทั้งผลงานในหลาย ๆ แนวของเขา มีบ่อเกิดมาจากชีวประวัติของเขา

ในบ้านของบิดา

แมกซ์ เวเบอร์ เกิดวันที่ 21 เมษายน ค.ศ. 1864 เป็นบุตรคนโตในจำนวน 7 คนของ แมกซ์ และเฮลีน เวเบอร์ ทั้งบิดาและมารดาสืบสกุลมาจากพวกโปรเตสแตนต์ ซึ่งในอดีตเป็นผู้อุปถัมภ์การประหารชีวิตโดยพวกคาทอลิก แต่ต่อมาได้กลายเป็นนายทุนที่ประสบความสำเร็จ ปู่ของ แมกซ์ เวเบอร์ เป็นพ่อค้าป่านที่มั่งคั่งในบิลเฟลด์ (Bielefeld) ซึ่งเป็นเมืองอันเป็นที่อาศัยของครอบครัวเวเบอร์ หลังจากถูกขับออกจากซัลส์เบิร์ก (Salzburg) ซึ่งเป็นเมืองคาทอลิก เนื่องจากการนับถือลัทธิโปรเตสแตนต์ ขณะที่บุตรชายคนหนึ่งรับช่วงต่อและขยายกิจการธุรกิจครอบครัว บุตรชายอีกคนหนึ่ง คือบิดาของเวเบอร์ ทำงานในเทศบาลเมืองเบอร์ลินอยู่ระยะหนึ่ง และต่อมาเป็นผู้พิพากษาในเมืองเอียร์เฟิร์ต (Erfurt) ซึ่งเป็นที่เกิดของแมกซ์ เวเบอร์ แต่ต่อมาได้เปลี่ยนอาชีพเป็นนักการเมืองในเมืองหลวง ในเบอร์ลิน เขาเป็นเทศมนตรีและต่อมาเป็นสมาชิกของสภาผู้แทนราษฎรของปรัสเซีย และของรัฐบาลเยอรมัน เขาเป็นสมาชิกสำคัญคนหนึ่งของพรรคเสรีนิยมแห่งชาติ ซึ่งเป็นพรรคของนักเสรีนิยมที่ได้ทำใจให้ยอมรับ บิสมาร์ค (Bismarck) และสนับสนุนนโยบายส่วนใหญ่ของเขา เวเบอร์ผู้บิดาเป็นส่วนหนึ่งของวงการการเมือง และมีวิถีชีวิตที่รักสนุกที่สนองความต้องการของตนเอง และเป็นชีวิตที่ไม่มีแก่นสาร เขาเป็น

นักการเมืองที่มีลักษณะเหมือนนักการเมืองเยอรมัน ซึ่งเป็นชนชั้นกลางโดยทั่วไป คือชัดเจนกับการเล่นการเมือง แต่ไม่ยอมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมใดๆ ที่มีอุดมการณ์ และที่อาจลดความสัมพันธ์อันแนบแน่นซึ่งเขามีต่อผู้มีอำนาจอยู่แล้วได้

มารดาของเวเบอร์ คือ เฮลีน ฟัลเลนชไตน์ (Helene Fallenstein) มีพื้นภูมิล่วงคล้ายคลึงกัน แต่ได้รับการอบรมที่ต่างกับสามีมาก บิดาของเธอผู้ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากครูหลายชั่วคนก็เป็นทั้งครู นักแปล และนักวิชาการโรแมนติก หลังจากได้ร่วมต่อสู้ในสงครามปลดปล่อยจากนโปเลียน เขาก็ใช้ชีวิตอย่างราบเรียบโดยมีอาชีพเป็นข้าราชการในปรัสเซีย เมื่อภรรยาคนแรกถึงแก่กรรม เขาสมรสใหม่กับเอมิลี ซอเซ (Emilie Souchay) บุตรีของพ่อค้าที่มั่งคั่งแห่งแฟรงก์เฟิร์ต (Frankfurt) เมื่อมีฐานะทางการเงินมั่นคง เขาจึงออกจากราชการไปอาศัยอยู่ที่เมืองไฮเดลเบิร์ก (Heidelberg) และพยายามทำตนเป็นผู้อุปถัมภ์ชุมชนนักวิชาการในเมืองนั้น พวกสกุลซอเซสืบเชื้อสายมาจากผู้อพยพที่หนีถือลัทธิโปรเตสแตนต์ในฝรั่งเศสสมัยก่อน ซึ่งถูกขับออกจากฝรั่งเศสหลังจากที่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ประกาศให้การหนีถือลัทธิโปรเตสแตนต์เป็นสิ่งผิดกฎหมาย สกุลนี้กลายเป็นสกุลที่มั่งคั่งมากในเยอรมนี แต่ยังคงปลูกฝังความเคร่งศาสนาหลักคัลวินิสต์

เวเบอร์ผู้บุตร เติบโตขึ้นในครอบครัวผู้ดีชนชั้นกลาง แยกที่มายเยี่ยมที่บ้านบ่อยครั้งนั้น มีทั้งนักการเมืองคนสำคัญและนักวิชาการชั้นนำตั้งแต่ยังเยาว์ เวเบอร์ได้พบปะกับผู้มาเยี่ยม เช่น นักประวัติศาสตร์มีชื่อ เช่น ไทริทซ์เก้ (Treitschke) ซีเบล (Sybel) ดีธ (Dithey) และมอมม์เซ่น (Mommsen) แต่ชีวิตสมรสของบิดามารดาของเวเบอร์ซึ่งแต่เริ่มแรกดูจะราบรื่นกลับมีท่าทีว่าตึงเครียดขึ้นทุกขณะจนเกือบไม่สามารถปิดบังมิให้บุตรรับรู้ได้ มารดาของเวเบอร์มีความเคร่งศาสนาอย่างมาก รวมทั้งมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อหน้าที่อย่างลึกซึ้งตามแบบผู้ที่นับถือคัลวินิสต์ ซึ่งต่างกับสามีผู้ซึ่งโดยส่วนตัวแล้วถือลัทธิเสรีสุข

(hedonism) มากกว่าลัทธิโปรเตสแตนต์

แมกซ์ เวเบอร์ เป็นเด็กฉลาดเกินอายุ แต่ไข้โรค ชี้อายและเก็บตัว ครูของเขาบอกว่า เขาไม่มีความเคารพต่ออำนาจของครูและไม่มีวินัย แต่แมกซ์ เวเบอร์ เป็นนักอ่านตัวยง เมื่อมีอายุ 14 ปี เขาเขียนจดหมายหลายฉบับซึ่งมีการอ้างถึง โฮเมอร์ (Homer) เวอร์จิล (Virgil) ซีเซโร (Cicero) และลิวี (Livy) นอกจากนี้เขายังมีความรู้กว้างขวางเกี่ยวกับเกอเต้ (Goethe) สปิโนซา (Spinoza) คานต์ (Kant) และโชเพนเฮาเออร์ (Schopenhauer) ก่อนที่จะเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยอีกด้วย

ในครอบครัว สมาชิกถูกปกครองอย่างเข้มงวดโดยบิดาผู้ซึ่งอาจพยายามทดแทนความยึดหยุ่นทางการเมืองของตนเอง ด้วยความเข้มงวดเด็ดขาดในบ้าน แม้ว่ามารดาจะพยายามชักจูงแมกซ์ให้เป็นฝ่ายตน และปลุกฝังความเคร่งศาสนาที่เธอเห็นว่ามีคุณค่าอย่างมาก แต่ในช่วงวัยรุ่น แมกซ์มีแนวโน้มที่จะแสดงตัวเป็นฝ่ายบิดามากกว่ามารดา ซึ่งอาจจะเป็นเหตุผลที่อธิบายว่าทำไมคนที่เก็บตัวอย่างแมกซ์จึงกลายเป็นคนรักสนุกเมื่อเข้ามหาวิทยาลัยไฮเดลเบิร์ก เมื่ออายุได้ 18 ปี เขาเข้าเป็นสมาชิกสมาคมควอลดาบที่บิดาเคยเป็นสมาชิกและเลือกวิชาเอกตามสาขาอาชีพของบิดาคือกฎหมาย เขามีกิจกรรมการควอลมากพอ ๆ กับการดื่ม และจากการดื่มเบียร์จำนวนมหาศาลกับเพื่อนสมาชิกด้วยกันทำให้เขาเปลี่ยนจากชายหนุ่มที่พอมบางท่าทางซีโรคเป็นนักดื่มร่างใหญ่แบบเยอรมันผู้ซึ่งอวดรอยแผลเป็นจากการควอลดาบอย่างภาคภูมิใจ

แต่สิ่งหย่อนใจเหล่านี้มิได้ทำให้เขาเห็นทางการศึกษาเล่าเรียน นอกจากศึกษาวิชากฎหมายแล้ว เขายังได้เข้าเรียนเศรษฐศาสตร์ที่สอนโดยคนีส์ (Knies) ศึกษาประวัติศาสตร์ยุคกลางกับเอียร์ดมันส์ดอร์เฟอร์ (Erdmansdoerffer) ศึกษาปรัชญากับคุโน ฟิชเชอร์ (Kuno Fischer) และศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายโรมันและสถาบันโรมัน

กับอิมมานูเอล เบ็คเคอร์ (Immanuel Bekker) นอกจากนี้ยังอ่านหนังสือเกี่ยวกับเทววิทยาจำนวนมากร่วมกับลูกพี่ลูกน้องที่อาวุโสคนหนึ่งคือ นักเทววิทยาชื่อ ออตโต โบมการ์เตน (Otto Baumgarten) หลังจากศึกษาได้ 3 ภาคการศึกษา เวเบอร์ออกจากมหาวิทยาลัยไปรับราชการทหารที่สตราสบูร์ก (Strasbourg) ที่ซึ่งเขาได้รับอิทธิพลจากลุง ซึ่งเป็นนักประวัติศาสตร์ชื่อเฮร์มันน์ โบมการ์เตน (Hermann Baumgarten) และจากป้าชื่อไอด้า (Ida) ซึ่งเป็นพี่สาวของเฮลีน เวเบอร์

ในไม่ช้าครอบครัวโบมการ์เตนก็กลายเป็นครอบครัวที่สองของเวเบอร์ และมีอิทธิพลอย่างมากต่อพัฒนาการของเขา เฮร์มันน์ โบมการ์เตน เป็นนักเสรีนิยมเช่นเดียวกับบิดาของเวเบอร์ แต่ที่ต่างกันคือไม่ยอมรับรัฐเยอรมันภายใต้บิสมาร์ค และยังมีคตินอยู่กับลัทธิเสรีนิยม เขาปฏิเสธการประนีประนอมซึ่งทำให้บิดาของเวเบอร์ มีความก้าวหน้าในอาชีพการเมือง แต่พอใจกับบทบาทอิสระในฐานะเป็นนักเสรีนิยมรุ่น ค.ศ. 1848 ซึ่งมักขัดแย้งกับแนวโน้มหลักในขณะนั้น และชอบที่จะเล่นบทผู้ทำนายความล่มจมของรัฐเยอรมัน ส่วนไอดานั้นมีส่วนคล้ายกับน้องสาวหลายประการ เช่น มีความเคร่งศาสนาแบบคัลวินิสต์ และมีศรัทธาแรงกล้าในหลักการทางศาสนา ที่แตกต่างกันคือไอดาเป็นคนที่แข็งจนอาจกล่าวได้ว่ามีอำนาจเหนือสมาชิกในครัวเรือน มากกว่าที่จะเป็นคนที่ถอนตัวอยู่เงียบ ๆ

ขณะที่บิดาของเวเบอร์ปฏิบัติต่อเวเบอร์ในฐานะผู้มีอำนาจเหนือกว่ากับผู้อยู่ใต้อำนาจ ลุงของเขากลับปฏิบัติต่อเวเบอร์ในฐานะที่เสมอกัน คือเป็นเพื่อนนักวิชาการด้วยกัน ในช่วงเวลาดังแต่อยู่ที่สตราสบูร์ก จนกระทั่งถึงปี ค.ศ. 1893 ซึ่งเป็นปีที่โบมการ์เตนเสียชีวิต ลุงของเขาเป็นทั้งที่ปรึกษาในเรื่องการเมืองและในทางวิชาการ ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากจดหมายต่างๆของเวเบอร์ ป้าก็มีอิทธิพลต่อเขามากเช่นกัน เธอเป็นผู้ที่สามารถทำให้เวเบอร์เริ่มสนใจเรื่อง

ศาสนา และชักนำให้เขาอ่านหนังสือเกี่ยวกับศาสนา โดยเฉพาะที่เขียนโดยนักเทววิทยาที่เธอชื่นชม คือท่านศาสตราจารย์วิลเลียม เอลเลรี ชานนิง (William Ellery Channing) ชาวนิวอิงแลนด์ เวเบอร์ประทับใจในบุคลิกที่แข็งของไอดา รวมทั้งประทับใจในมาตรฐานอันมั่นคงแน่วแน่ทางศาสนาซึ่งเธอนำมาใช้ในบ้าน และความรู้สึกรับผิดชอบอย่างลึกซึ้งต่อสังคม ซึ่งทำให้เธอให้เวลากับงานสังคมสงเคราะห์อย่างมาก เขาเริ่มมองเห็นคุณค่าของค่านิยม (values) และแนวอบรม (orientation) ของมารดาตนเอง เมื่อเห็นป้ายของตนนำไปใช้ในเชิงปฏิบัติ เป็นไปได้ว่าในช่วงที่อยู่สตราสบูร์กนี้เอง ที่เวเบอร์เกิดความประทับใจอย่างลึกซึ้งต่อคุณธรรมแบบโปรเตสแตนต์ แม้ว่าเขาจะไม่สามารถยอมรับความเชื่อแบบคริสเตียนที่เป็นพื้นฐานของคุณธรรมเหล่านั้นได้ก็ตาม และยังคงให้ความเคารพต่อบุคคลที่ไม่เพียงแต่เชื่อแบบเดียวกับชานนิงเท่านั้น แต่ยังใช้ชีวิตตามแนวความเชื่อนั้นด้วย

ในช่วงที่อยู่สตราสบูร์กนี้ เวเบอร์ได้ปลดปล่อยตนเองจากการทำตามบิดาซึ่งเขาเริ่มมองว่าเป็นคนที่มุ่งหาความสุขส่วนตัวโดยปราศจากความรู้สึกผิดชอบ เขาเริ่มที่จะเห็นด้วย แม้จะไม่เต็มที่ก็ตาม กับความยึดมั่นในความเชื่อของลุงและป้าของเขา แม้ว่าจะจะเป็นความเชื่อที่แตกต่างและออกจะขัดกันอยู่บ้างก็ตาม การยอมรับในสิ่งที่ขัดกันเหล่านี้ทำให้เขามีชีวิตที่เครียดอยู่เป็นเวลานานในเวลาต่อมา

เวเบอร์มีความรักครั้งแรกกับลูกพี่ลูกน้องชื่อ เอมมี (Emmy) ซึ่งเป็นบุตรของโบมการ์เดน เขาหมั้นกับเอมมี เป็นเวลานานถึง 6 ปี ความสัมพันธ์กับคู่นั้นตลอดเวลา 6 ปีนี้ เต็มไปด้วยความเครียดและเปราะบาง เอมมีมีสุขภาพไม่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ หลังจากที่มีความไม่แน่ใจและความรู้สึกผิดอยู่หลายปี ในที่สุดเวเบอร์ก็ถอนหมั้นกับเอมมี ผู้ซึ่งใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในสถานพักฟื้น

ในฤดูใบไม้ร่วง ปี ค.ศ. 1884 เมื่อสิ้นสุดการรับราชการทหารแล้ว เวเบอร์กลับไปอาศัยอยู่กับบิดามารดา และเข้าศึกษา ณ

มหาวิทยาลัยเบอร์ลิน บิดามารดาต้องการให้เขากลับมาอยู่บ้านไม่เพียงเพื่อที่จะควบคุมการทำตามอำเภอใจของเขาเท่านั้น แต่เพื่อจะดึงเขาให้พ้นจากอิทธิพลของพวกโบมบาร์เตนด้วย เวเบอร์อาศัยอยู่กับบิดามารดาในเวลา 8 ปีถัดมา ตอนแรกในฐานะนักศึกษาและต่อมาภายหลังในฐานะทนายความรุ่นใหม่ในศาลต่างๆที่เบอร์ลินและท้ายที่สุดในฐานะอาจารย์ในมหาวิทยาลัยเบอร์ลิน ในช่วง 8 ปีนี้ เขาจากบ้านไปเป็นช่วงสั้นๆเท่านั้นเพื่อศึกษาที่มหาวิทยาลัยเกิททิงเงน(Goettingen) เป็นเวลาหนึ่งภาคการศึกษา และเพื่อฝึกทหารเป็นครั้งคราว เขายังต้องพึ่งบิดา ซึ่งเขาเกลียด ในทางการเงินตลอดเวลา 8 ปีดังกล่าว และเริ่มมีความไม่พอใจกับพฤติกรรมกคชที่บิดามีต่อมารดาหลังจากที่ได้ไปอาศัยอยู่กับลุงและป้า และมีความเข้าใจมากขึ้นเกี่ยวกับบุคลิกและความเชื่อทางศาสนาของมารดาของตน

อาชีพนักวิชาการช่วงแรก

เมื่อเป็นนักศึกษาที่เบอร์ลิน เวเบอร์ต่อต้านการพูดโผงผางวางโตแสดงความรักชาติของไทรทซ์เก้ แต่ชอบนักวิชาการที่เจียบขริม เช่นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ของเขาคือ ยาคอบ โกลด์ชมิทท์ (Jakob Goldschmidt) และนักประวัติศาสตร์ชื่อ มอมม์เซ่น ที่เขาศึกษากฎหมายโรมันด้วย เวเบอร์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมากกับนักประวัติศาสตร์คนนี้ จนมอมม์เซ่นได้กล่าวกับเขาเมื่อเขาสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกในปี ค.ศ. 1889 เรื่องประวัติศาสตร์การค้าในสังคมยุคกลาง (History of Commercial Societies in the Middle Ages) ว่า "ก่อนที่จะผมจะตายไม่มีใครนอกจากคุณที่ผมอยากจะฝากฝังว่า ลูกเอ๋ย งานที่กำลังทำอยู่นักเกินกำลังของพ่อ เจ้าจงช่วยรับช่วงต่อไปด้วยเถิด"

ช่วงที่อยู่เบอร์ลิน เวเบอร์มีผลงานจำนวนมาก การทำงานอย่างตรากตรำ อาจเป็นทางออกของเขาเพื่อเบี่ยงเบนความรู้สึกเป็น

ปฏิบัติกับบิดาผู้ซึ่งเขายังต้องพึ่งพาทางการเงินอยู่ นอกจากวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกซึ่งถูกตัดสินว่ามีคุณภาพยอดเยี่ยมแล้ว ผลงานชิ้นสำคัญต่อมาในปี ค.ศ. 1891 คือ *Roman Agrarian History* ซึ่งใช้เป็นวิทยานิพนธ์ระดับสูงกว่าปริญญาเอก ที่จำเป็นต้องทำหากต้องการเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย ผลงานสองชิ้นถัดมาซึ่งเกิดจากการศึกษาเกษตรกรรับจ้างแถบเอลเลินตะวันออก คือ *Verein Fuer Sozialpolitik* และ *Evangelisch-soziale Verein* งานชิ้นสำคัญที่เป็นผลจากการศึกษาดังกล่าวมีความยาวเกือบ 900 หน้า และใช้เวลาเขียนประมาณหนึ่งปี ซึ่งในปีที่เขียนเขา รับหน้าที่เป็นอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยเบอร์ลิน แทนอาจารย์เก่าของเขา คือ โกลด์ชมิทท์ และยังทำงานเต็มเวลาที่ศาลด้วย ระหว่างที่อยู่ในเบอร์ลินนี้เขาเข้มงวดกับตนเองมาก และจัดแบ่งเวลาในแต่ละวันสำหรับงานแต่ละอย่าง และทำงานนั้น ๆ อย่างไม่มีข้อแม้

ในที่สุดความเครียดทั้งหลายของเขาก็หมดไปในปี ค.ศ. 1893 เมื่อเขาสมรสกับมารีแอน ชนิทเกอร์ (Marianne Schnitger) บุตรีวัย 22 ปี ของแพทย์ผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องฝ่ายบิดาและถูกแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าภาควิชาเศรษฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยไฟรบวร์ก (Freiburg) ตั้งแต่นั้นมา มารีแอนและเวเบอร์ก็มีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งต่อกันทั้งทางวิชาการและทางศีลธรรม เป็นความสัมพันธ์แบบที่คนเยอรมันเรียกว่า *Musterehe* คือ คู่สมรสตัวอย่าง แต่กระนั้นดูเหมือนว่าทั้งสองไม่มีความสัมพันธ์ทางเพศต่อกัน เวเบอร์มีความสัมพันธ์ทางเพศก็ต่อเมื่อมีอายุกว่า 40 ปี เมื่อก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1

เล็กน้อยและเป็นความสัมพันธ์กับหญิงอื่นที่มีใช้ภรรยาตน²⁸

การกล่าวสุนทรพจน์ในโอกาสเข้ารับตำแหน่งของเวเบอร์ในปี ค.ศ. 1895 เรื่อง "The National State and Economic Policy" ซึ่งแสดงถึงความเป็นชาตินิยมอย่างแรงกล้า และสามารถเชิงวิชาการ ทำให้เขาได้รับความสนใจจากวงวิชาการ และวงการการเมือง มากกว่าที่ได้รับเมื่อสมัยที่ทำการศึกษาดูเฉพาะเรื่อง ความที่เขามีชื่อเสียงทำให้เขาถูกเรียกตัวไปไฮเดลเบิร์ก ในปี ค.ศ. 1896 เพื่อเป็นอาจารย์ทางเศรษฐศาสตร์แทนอาจารย์เก่าของเขาคือ คน์ส์ ที่ไฮเดลเบิร์ก เขาไม่เพียงแต่ติดต่อกับอาจารย์เก่า ๆ ของเขา คือ เบคเคอร์, เอียร์มันสตัดร์ฟเฟอร์, และคูโน ฟิชเชอร์ แต่ยังมีเพื่อนและเพื่อนร่วมงานใหม่ ๆ อีก เช่น เกออร์ก เจลลิเนค (Georg Jellinek) นักกฎหมาย, เอิร์นสท์ โทรยช์ (Ernst Troeltsch) นักเทววิทยา ในไม่ช้า บ้านของเวเบอร์ก็กลายเป็นแหล่งพบปะของบรรดานักวิชาการชั้นนำในไฮเดลเบิร์ก และเวเบอร์ผู้ซึ่งแม้จะยังหนุ่มอยู่ก็ได้รับการยอมรับว่าเป็นศูนย์กลางของข่ายความสัมพันธ์ในหมู่เพื่อนร่วมงานและนักวิชาการด้วยกัน

นอกจากความสนใจเชิงวิชาการแล้วเวเบอร์ยังให้ความสนใจกับการเมือง และมีบทบาทมากขึ้นทุกขณะในกลุ่มการเมืองต่างๆที่เป็นคริสเตียนสังคมนิยม รวมทั้งได้พิมพ์บทความและบันทึกนานาประเทศเกี่ยวกับเหตุการณ์ในสมัยนั้น เขามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันและอย่างมีความคิดริเริ่มในวงการวิชาการและวงการการเมือง และดูเหมือนว่าคงจะกลายเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งในวงวิชาการเยอรมันในที่สุด

²⁸ดู Mitzman, op.cit. มิทซ์มันค้นพบข้อมูลจากเอ็ดเวิร์ด โบมการ์เตน ผู้ซึ่งมีจดหมายติดต่อกันระหว่างคนในครอบครัว ซึ่งมิได้ถูกตีพิมพ์ไว้ในครอบครัวจำนวนมาก และอนุญาตให้มิทซ์มันค้นคว้าหลักฐานเหล่านี้

แต่อนาคตที่ดูจะก้าวหน้า กลับสิ้นสุดลงอย่างกะทันหันเมื่อบิดามารดา มาเยี่ยมเขาที่ไฮเดลเบิร์ก ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1897 บิดาของเขายืนยันที่จะมาเป็นเพื่อนภรรยาผู้ซึ่งคงต้องการมาอยู่กับบุตรชายเป็นเวลาสองสามสัปดาห์โดยไม่มีสามีมาด้วยมากกว่า ปรากฏว่า บิดากับบุตรขัดแย้งกันอย่างรุนแรง โดยที่เวเบอร์กล่าวหาบิดาว่าปฏิบัติต่อมารดาของเขาอย่างกตัญและทารุณ และออกปากไล่บิดาออกจากบ้านในที่สุด บิดาของเขาเสียชีวิตในอีกประมาณหนึ่งเดือนต่อมา ทำให้แมกซ์ เวเบอร์ มีอาการป่วยทางประสาทอย่างรุนแรงและไม่ทุเลาลงเลยเป็นเวลากว่าห้าปี

อาการทางประสาทของเวเบอร์ส่วนหนึ่งอาจเป็นผลของความสับสนเรื่องการแสดงตนเข้ากับฝ่ายต่าง ๆ ความขัดแย้งภายในจิตใจเกี่ยวกับค่านิยมของบิดามารดา รวมทั้งของลุงและป้า นอกจากนี้สาเหตุของความเครียดและความรู้สึกผิดอาจเกิดจากการถอนห่างกับลูกพี่ลูกน้องผู้เป็นโรคประสาท และจากการสมรสกับลูกพี่ลูกน้องอีกคนหนึ่งผู้ซึ่งเพื่อนสนิทของเขาคนหนึ่งกำลังเกี้ยวพารายอยู่ก่อน และเวเบอร์แย่งเอามาครอง การทำงานหนักเกินไปเป็นเวลานานต่อเนื่องกันซึ่งอาจจะ เป็นทางออกจากความเครียดต่างๆ สำหรับเวเบอร์ ก็อาจเป็นสาเหตุส่วนหนึ่ง เช่นเดียวกับการไม่มีความรู้สึกทางเพศกับภรรยาของตน (ซึ่งก็อาจเป็นผลจากความเครียดอื่นๆของเขาอีกต่อหนึ่ง) เนื่องจากรายงานการวิเคราะห์ตนเองอย่างละเอียดที่เวเบอร์ เขียนให้แพทย์คนหนึ่งที่รักษาเขาได้สูญหายไป จึงไม่มีทางหาสาเหตุที่แท้จริงของอาการป่วยของเขาได้

สองสามปีต่อมา เวเบอร์พบว่าตนเองทำงานไม่ได้ บ่อยครั้งเขาไม่มีสมาธิมากพอที่จะอ่านหนังสือด้วยซ้ำ เขาต้องเที่ยวไปในที่ต่างๆ โดยเฉพาะในสวิตเซอร์แลนด์และอิตาลี บางครั้งดูเหมือนว่าเขาจะมีอาการดีขึ้นแต่ก็มักตามด้วยอาการทรุดลงใหม่ซ้ำ เขาลาออกจากตำแหน่งที่มหาวิทยาลัยไฮเดลเบิร์ก เมื่อคิดว่าคงไม่สามารถสอนได้อีก

แล้ว และเข้ารักษาตัวในสถานพักฟื้นแห่งหนึ่ง โดยมีแพทย์เฉพาะทางหลายคนเป็นผู้รักษาแต่ก็ดูจะไม่มียาผลอันใด แต่แล้วในปี ค.ศ. 1903 ประสาทของเขาก็ต้อย ๆ กลับคืนเข้าสู่ปกติโดยไม่คาดคิด ในปีนี้เขายังช่วยเป็นบรรณาธิการร่วมกับแวร์เนอร์ ซอมบาร์ต (Werner Sombart) และเอ็ดการ์ จาฟเฟ้ (Edgar Jaffe) ให้กับวารสารสังคมศาสตร์ ซึ่งได้กลายเป็นวารสารทางสังคมศาสตร์ชั้นนำของเยอรมนี หน้าที่บรรณาธิการทำให้เขาได้ติดต่อกับเพื่อนพ้องและผู้ร่วมงานที่ขาดการติดต่อกันในช่วงที่เขาป่วย

ในปี ค.ศ. 1904 เพื่อนร่วมงานจากสมัยอยู่ที่เกิททิงเงน คือ ฮูโก มินสเตอร์เบิร์ก (Hugo Muensterberg) ซึ่งขณะนั้นอยู่ที่ฮาร์วาร์ด เชิญเขาไปเสนอบทความในสาขาศิลปะและวิทยาศาสตร์ในเซนต์หลุยส์ บทความที่เขาเสนอเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมของประเทศเยอรมนีเป็นการเสนอผลงานครั้งแรกในรอบหกปีครึ่ง หลังจากนั้นเขาท่องเที่ยวไปในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นเวลากว่าสามเดือนและเกิดความประทับใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับลักษณะอารยธรรมอเมริกัน การท่องเที่ยวในประเทศนี้เป็นรากฐานของแนวคิดหลายประการของเวเบอร์ในเวลาต่อมา ไม่ว่าจะเป็นเกี่ยวกับบทบาทของนิยายโปรเตสแตนต์ที่มีต่อกำเนิดของทุนนิยม การจัดองค์กรของจักรกลทางการเมือง (political machines) ระบบการบริหารแบบราชการ หรือแม้กระทั่งเกี่ยวกับโครงสร้างการเมืองของอเมริกา

ช่วงเวลาแห่งความเชี่ยวชาญ

เมื่อกลับมาสู่ไฮเดลเบิร์ก เวเบอร์ทำงานเขียนเต็มเวลา แต่มิได้สอนในมหาวิทยาลัยใดจนกระทั่งสองสามปีก่อนจะเสียชีวิต ผลงานวิชาการของเขามีมากอย่างน่าประหลาดใจ งานเขียนเกี่ยวกับระเบียบวิธีเริ่มขึ้นในระยะนี้ และชิ้นที่สำคัญที่สุดและได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษ คือ *Max Weber on the Methodology of the So-*

Social Sciences ส่วน *The Protestant Ethic* นั้นถูกตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1950 ในปีถัดมามีการศึกษาสำคัญหลายชิ้นเกี่ยวกับพัฒนาการทางการเมืองในประเทศรัสเซียหลังการปฏิวัติ ค.ศ. 1905 ในปี ค.ศ. 1908 และ ค.ศ. 1909 เขาทำการศึกษาเชิงประจักษ์ที่สำคัญชิ้นหนึ่งทางจิตวิทยาสังคมเกี่ยวกับอุตสาหกรรมและกรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรม ในช่วงเวลาเหล่านี้เขายังมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการประชุมทางวิชาการต่าง ๆ และกล่าวปราศรัยในการพบปะต่าง ๆ ทางการเมืองด้วย เมื่อถึงปี ค.ศ. 1910 เขาร่วมกับเทิร์นเนอร์และซิมเมล ก่อตั้งสมาคมสังคมวิทยาแห่งประเทศไทย เขาเป็นเลขาธิการของสมาคมอยู่หลายปี และมีอิทธิพลอย่างมากต่อโครงการการศึกษาของสมาคมในระยะแรก

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 บ้านของเวเบอร์ในไฮเดลเบิร์กเป็นศูนย์กลางของการพบปะระหว่างนักวิชาการหลายสาขา ซึ่งกระตุ้นให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการอย่างมาก เวเบอร์และภรรยาให้เอียนส์ท์ ไทริชท์ พำนักอยู่ที่บ้านด้วยระยะหนึ่ง ผู้ที่มาเยี่ยมเยียนบ่อยครั้งคือ นักสังคมวิทยาซิมเมล, มิเคลส์ (Michels) และชอมบาร์ด รวมทั้ง พอล โชนิคส์ไฮม์ (Paul Honigsheim) และคุร์ท ลือเวน-ชไตน์ (Kurt Loewenstein) ผู้ซึ่งเป็นนักสังคมวิทยารุ่นหลัง นักปรัชญา อีมิล ลาสค์ (Emil Lask), วิลเฮล์ม วินเดลแบนด์ (Wilhelm Windelband) และไฮน์ริช ริคเคิร์ต (Heinrich Rickert) นักวิจารณ์วรรณกรรมและนักประวัติศาสตร์ ฟรีดริช กุนดอล์ฟ (Friedrich Gundolf) และจิตแพทย์และนักปรัชญา คาร์ล จาสเปอร์ส (Karl Jaspers) ส่วนนักปรัชญาหัวรุนแรงรุ่นใหม่ เช่น เอียนส์ท์ บลอค (Ernst Bloch) และเกออร์ก ลูคาคส์ (Georg Lukacs) นั้นเข้ามาร่วมวงด้วยก่อนสงครามโลกเล็กน้อย

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 ระเบิดขึ้น เวเบอร์อาสาสมัครรับราชการทหารตามความยึดมั่นแบบชาตินิยมของเขา ในฐานะทหารกอง

หนุน เขาได้รับมอบหมายให้ก่อตั้งและดำเนินงานโรงพยาบาลทหาร 9 แห่งในเขตไฮเดลเบิร์ก เขาออกจากตำแหน่งนี้ในฤดูใบไม้ร่วงปี ค.ศ. 1915

หลังจากที่ได้เคยกล่าวไว้ในตอนแรกว่า "ถึงอย่างไรนี้ก็เป็นสงครามที่ยิ่งใหญ่และน่าอัศจรรย์" เวเบอร์ก็ตื่นจากความเข้าใจผิดและเริ่มใช้เวลาส่วนใหญ่เขียนบันทึกและพยายามชักจูงการทำงานของข้าราชการโดยตั้งต้นเป็นผู้พยากรณ์ความพินาศ เขาโจมตีการดำเนินการสงครามและความผิดพลาดของผู้นำประเทศ เขารู้สึกเดือดดาลต่อการที่ประเทศของเขาต้องพึ่งการทำสงครามได้สมุทร ซึ่งเขาทำนายว่าจะทำให้อเมริกาเข้าร่วมสงคราม และจะนำไปสู่การพ่ายแพ้ของเยอรมนีในที่สุด แม้ว่าโดยหลักการแล้วเขาจะไม่ใช้คนที่ต่อต้านสงคราม แต่เขาก็กระตุ้นให้จำกัดเป้าหมายของการทำสงครามและให้หน่วยหนึ่งพวกนักอุตสาหกรรม และพวกเจ้าผู้ครองที่ดินซึ่งสนับสนุนลัทธิจักรวรรดินิยมด้วยเหตุผลต่างกัน เขาสนับสนุนให้เพิ่มปริมาณผู้ที่ต้องการสันติภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประเทศอังกฤษ

คำแนะนำของเวเบอร์มิได้รับความสนใจจากผู้มีอำนาจ ทำให้เวเบอร์เกิดความเกลียดชังและท้อแท้เป็นพัก ๆ ต่อการนำประเทศของผู้นำ บทความต่าง ๆ ซึ่งกระตุ้นให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองของประเทศเยอรมนี ให้พัฒนาการปกครองอย่างมีความรับผิดชอบโดยมีรัฐสภา ให้มีการจำกัดอำนาจของกษัตริย์และอัครมหาเสนาบดี ทำให้รัฐบาลพิจารณาที่จะฟ้องร้องเวเบอร์ในข้อหาหลบหลู่พระมหากษัตริย์ ผู้ที่เคยเป็นนักชาตินิยมดุใกล้จะเป็นศัตรูของปิตุภูมิของตนเอง เป็นฝ่ายซ้ายที่ประนีประนอมและพ่ายแพ้

เมื่อลูกเรือก่อการกระด้างกระเดื่องขึ้นที่เมืองคิล ในวันที่ 8 พฤศจิกายน ค.ศ. 1918 และล่อลวงว่าสนับสนุนให้มีการปฏิวัติ ปฏิกริยาแรกของเวเบอร์ คือตัดค่านไม้เห็นด้วย เขาเรียกการปฏิวัตินี้ดังกล่าวว่าเป็นการเล่นละครเลียด แต่ไม่ช้าเขาก็กลับช่วยเหลือการ

ปฏิวัติครั้งนี้ และพยายามสร้างรากฐานของนโยบายการปกครองแบบเสรีนิยม

ต้นปี ค.ศ. 1918 เป็นครั้งแรกในรอบหลายปีที่เวเบอร์สอนหนังสือเป็นเวลาหนึ่งภาคการศึกษาที่มหาวิทยาลัยเวียนนา อีกปีหนึ่งต่อมาเขาตอบรับการเชิญไปสอนที่มหาวิทยาลัยมิวนิค ซึ่งเขาเริ่มสอนตอนกลางปี คำบรรยายของเขาที่เป็นที่รู้จักดีเรื่อง *Science as a Vocation* และ *Politics as a Vocation* ซึ่งเขาบรรยายเป็นครั้งแรกแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยมิวนิค เมื่อปี ค.ศ. 1919 นั้น เป็นเครื่องแสดงถึงความพยายามของเขาที่จะกำหนดและบ่งชี้ถึงจุดยืนหลักทางการเมืองและทางวิชาการของเขาในช่วงที่มีความวุ่นวายขนาดใหญ่ทางการเมือง

ในช่วง 3 ปีสุดท้ายก่อนเสียชีวิต คือระหว่างปี ค.ศ. 1919-1920 เวเบอร์มีกิจกรรมทางการเมืองมากมายอย่างน่าประหลาดใจ เขาเขียนบทความขนาดยาวจำนวนหนึ่งลงหนังสือพิมพ์ รวมทั้งเขียนบันทึกและคำบรรยายเกี่ยวกับการเมืองในขณะนั้น เขาเป็นสมาชิกผู้ก่อตั้งและเป็นผู้ผลักดันเสียงอย่างแข็งขันให้กับพรรคการเมืองจัดตั้งใหม่ คือพรรคประชาธิปไตยเยอรมัน เขาเป็นที่ปรึกษาให้กับคณะผู้แทนเยอรมันที่เข้าร่วมประชุมสันติภาพที่แวร์ซาย เขามีส่วนในงานช่วงแรกของการเขียนรัฐธรรมนูญใหม่ของประเทศ เขากล่าวปาฐกถาในการประชุมทั้งของนักศึกษาและของนักวิชาการหลายต่อหลายครั้ง และในช่วงที่ยังมีความสับสนทางการเมืองอยู่ เขาพยายามที่จะตีความการใช้ประชาธิปไตยอย่างมีเหตุผลซึ่งเป็นแนวทางที่ขัดกับทั้งพวกขวาจัดซึ่งมองกลุ่มอื่นเป็นศัตรูของรัฐเสียทั้งหมด และกับพวกซ้ายจัดซึ่งเชื่อว่าการปฏิวัติจะนำไปสู่สังคมพระศรีอารีย์ เวเบอร์พยายามที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับการเคลื่อนไหวเพื่อสังคมประชาธิปไตย แต่ผู้ที่เคยดูหมิ่นการปฏิวัติว่าเป็นการเล่นละคร เลือดก็ไม่เคยได้รับการยอมรับจากนักการเมืองฝ่ายซ้ายส่วนใหญ่ ผลประการหนึ่งก็คือ ข้อเสนอที่

จะให้เขาเข้าร่วมรัฐบาลหรือข้อเสนอที่จะให้เขาเป็นผู้สมัครคนหนึ่งในการเลือกตั้งประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐไม่มีผลในทางปฏิบัติแต่ประการใด นักการเมืองในพรรคการเมืองต่างๆ ต่างก็มีความระแวงบุคคลที่แม้จะได้เปลี่ยนจากผู้นิยมระบบกษัตริย์มาสนับสนุนระบบสาธารณรัฐแล้ว แต่ก็ยังเป็นผู้ที่ไม่ไว้วางใจกลไกของพรรค และแสดงความปรารถนาอย่างเปิดเผยที่จะให้ผู้นำที่มีอำนาจมาแทนที่ผู้นำที่มีคุณภาพปานกลาง

ในระหว่างสงคราม เวเบอร์ขัดกลางงานของเขาเกี่ยวกับสังคมวิทยาศาสนา เรื่อง *The Religion of China* และเรื่อง *The Religion of India* ทั้งสองเรื่องได้ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1916 ส่วนเรื่อง *Ancient Judaism* ถูกตีพิมพ์ในปีถัดมา²⁹ ในระหว่างสงครามและช่วงสงครามสงบลงใหม่ ๆ เวเบอร์ยังได้สร้างผลงานชิ้นเอกของเขา คือ *Wirtschaft und Gesellschaft* (เศรษฐศาสตร์กับสังคม) แม้ว่างานชิ้นนี้จะเขียนไม่จบ แต่ส่วนที่เขียนแล้วได้รับการตีพิมพ์หลังจากเขาเสียชีวิตแล้ว เช่นเดียวกับคำบรรยายชุดล่าสุดซึ่งบรรยายที่มิวนิค เรื่อง *General Economic History*

นักศีลธรรมตัวอย่าง

ต้นเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1920 เวเบอร์ป่วยเป็นไข้สูงโดยที่ตนคิดว่า เป็นไข้หวัด และคาดว่าจะพบว่าเป็นนิวมอเนียก็สายเกินไปเสียแล้ว เขาเสียชีวิตลงในวันที่ 14 มิถุนายนนั่นเอง

คำพูดสุดท้ายของคณาจารย์ ซึ่งเพื่อนร่วมสมัยกล่าวว่า มีท่าทางขมขื่น เหมือนอัสวินที่ชุบชีวิตจอมบางในนิยายของอัลเบิร์ต ดือเรอร์ (Al-

²⁹ผู้เขียนเขียนรายชื่อหนังสือเหล่านี้ โดยใช้ชื่อเรื่องตามที่ปรากฏในงานแปลเป็นภาษาอังกฤษในหนังสือของ ฮันส์ เกิร์ท (Hans Gerth) ทั้งหมดตีพิมพ์โดย The Free Press.

brecht Durer) เรื่อง "ความจริงย่อมเป็นความจริง" ที่จริงแล้ว เวเบอร์มีลักษณะหลายประการคล้ายคลึงกับวีรบุรุษในวรรณกรรมเยอรมันผู้ซึ่งต่อสู้เพื่อสิ่งที่ตนเห็นว่าเป็นความยุติธรรมและความสัตย์ รวมทั้งไม่สนใจที่จะทำตัวลอยตามสถานการณ์ เขาเป็นคนที่อาจจะใช้คำพูดเดียวกันกับคำพูดของลูเธอร์ (Luther) ที่ว่า "ผมยืนอยู่ที่นี้และจะไม่ทำอะไรอื่น" แม้ว่าบางครั้งเขาอาจจะมีลักษณะคล้ายกับดอน กิโฮเต้ (Don Quixote) มากกว่าในสายตาของเพื่อนร่วมสมัย

ในทุกกรณี เวเบอร์ยึดมั่นในจุดยืนทางการเมืองของตนเอง และปฏิเสธที่จะยอมเข้าข้างแนวคิด หรืออุดมการณ์ใดอุดมการณ์หนึ่ง เขาเป็นผู้ที่เสนอให้ยิงข้าราชการชาวโปแลนด์คนแรกที่เหยียบย่างเข้ามาในเมืองดานซิก (Danzig) แต่ก็เป็นผู้ที่พยายามกดดันให้มีการประหารผู้ก่อการร้ายฝ่ายขวาที่ลอบสังหารคัวร์ท ไอส์เนอร์ (Kurt Eisner) ผู้นำสังคมนิยมของรัฐบาลและคณะปฏิวัติแห่งบาวาเรีย เขาเกลียดชังลูเดนดอร์ฟฟ์ (Ludendorff) หัวหน้าคณะเสนาธิการทหาร แต่เมื่อสงครามสงบแล้วก็เคยติดบ่วง เขาให้พ้นจากข้อกล่าวหาต่างๆ ที่เวเบอร์เห็นว่าไม่เป็นธรรม และยังพยายามที่จะเปลี่ยนลูเดนดอร์ฟฟ์ให้มีแนวคิดประชาธิปไตยแบบเดียวกับตนอีกด้วย

เมื่อเขาพบว่ามีความอยุติธรรมอยู่ที่ใด เวเบอร์จะเข้าไปในที่นั้นอย่างไม่มีรีรอ และดำเนินเพื่อนร่วมชาติว่าขาดอุดมการณ์และไม่ค่อยรู้จักถึงความ เป็นธรรมหรือไม่เป็นธรรม เมื่อผู้ที่มีอำนาจในวงวิชาการไม่เห็นคุณค่าของนักวิชาการผู้ใดที่มีความสามารถ เวเบอร์ก็จะลุกขึ้นมาปกป้องนักวิชาการผู้นั้น โดยยอมแม้กระทั่งต้องสูญเสียมิตรภาพกับบุคคลผู้มีอำนาจและใช้อำนาจนั้นอย่างไม่เป็นธรรม เช่น การปฏิเสธไม่รับชวียิวหรือผู้ที่มีแนวคิดทางการเมืองรุนแรงเข้าสอนในมหาวิทยาลัย เมื่ออาจารย์ชาวเยอรมันแสดงความรังเกียจนักศึกษาชาวรัสเซีย ชาวโปแลนด์ และชาวยิวจากตะวันออก เวเบอร์ก็เข้าไปดูแลและเชื้อเชิญนักศึกษาเหล่านั้นไปที่บ้านของตน ระหว่างสงครามเมื่อผู้เรียกร้อง

สันติภาพและผู้มีแนวคิดทางการเมืองรุนแรง เช่น เอิร์นสต์ โทลเลอร์ (Ernst Toller) นักกวี กำลังอยู่ในระหว่างการถูกศาลตัดสิน เวเบอร์ก็ได้เชิญบุคคลเหล่านี้มางานสังสรรค์ ที่เขาจัดขึ้นที่บ้านทุกวันอาทิตย์ ต่อมาเมื่อโทลเลอร์ถูกจับ เวเบอร์ก็ได้เป็นพยานในศาลทหาร และสามารถทำให้ศาลปล่อยตัวโทลเลอร์ได้ เมื่อนักศึกษาฝ่ายขวาซึ่งต่อต้านชาวยิวในมิวนิค กล่าวคำดูหมิ่นเหยียดหยามนักศึกษาชาวยิวผู้หนึ่ง เวเบอร์ก็ได้ตามหาตัวผู้นำกลุ่มและบังคับให้กล่าวขอโทษทันทีที่เกิดเหตุการณ์ขึ้น เมื่อเพื่อนชื่อ ฟรีดา กรอสส์ (Frieda Gross) มีความสัมพันธ์ฉันชู้สาวกับชาวสวิสที่นิยมอนาธิปไตย และถูกขู่ว่าจะถูกตัดสินโทษในการเลี้ยงดูบุตร เวเบอร์ก็ได้ต่อสู้ในศาลเป็นเวลานานกว่าหนึ่งปี เพื่อปกป้องสิทธิของความเป็นมารดาให้ เมื่อ เอิร์นสต์ ไทโรชท์ ในฐานะผู้บริหารโรงพยาบาลทหารแห่งหนึ่งระหว่างสงคราม ปฏิเสธที่จะให้ชาวเยอรมัน เข้าเยี่ยมรักษาชาวฝรั่งเศสซึ่งรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาลนั้น เวเบอร์ก็ประณามว่าเป็นการแสดงความรักชาติที่ไม่ถูกต้อง และตัดความเป็นเพื่อนกับไทโรชท์ ผู้ซึ่งเป็นเพื่อนเก่าแก่เสีย

ไม่ว่าจะเป็นที่ใดและเมื่อใด เวเบอร์จะทำตามความเชื่อมั่นของตนโดยไม่ยอมถูกกำหนดโดยเงื่อนไขทางการเมือง แม้ว่าเขาจะเป็นทั้งนักวิชาการ นักการเมือง และอื่นๆ แต่สิ่งที่เขาเป็นลำดับแรกและลำดับที่สำคัญที่สุดคือ เป็นตัวของตัวเอง การที่เขาเข้าสู่สนามการเมืองครั้งแล้วครั้งเล่ามิได้ทำให้เขาเป็นนักการเมืองที่แท้จริง ถ้าเราให้คำนิยามของนักการเมืองตามที่เวเบอร์ได้ให้ไว้ว่าเป็นคนที่สามารถประนีประนอมเพื่อให้บรรลุเจตนารมณ์ของตนเอง แต่ถ้าให้คำนิยามของนักการเมืองที่แท้จริงว่า เป็นผู้ "มุ่งอุทิศตนเพื่อความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง; เพื่อพระเจ้าหรือปิศาจก็ตามที่เป็นเจ้าเหนือหัว"³⁰ แล้วเวเบอร์จะมีคุณสมบัติของนักการเมืองที่แท้จริง อย่างไรก็ดีพฤติกรรม

³⁰Gerth and Mills, eds., op. cit., p. 115.

ทางการเมืองของเขามีได้แสดงถึง "การวางตนให้ห่างจากบุคคลและสิ่งต่าง ๆ" เมื่อเปรียบเทียบกับผลงานทางวิชาการของเขาที่กลับสะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัดถึงภาวะที่ปราศจากอัตวิสัยนี้ ลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้กิจกรรมทางการเมืองของเวเบอร์ไม่ได้รับการสนับสนุนจากนักการเมืองด้วยกัน และเขาก็ไม่เคยได้รับการยอมรับว่าเป็น "สมาชิกที่ดีของพรรค"³¹ ลักษณะชาตินิยมในสมัยไฟรบวร์กทำให้เพื่อนซึ่งมีลักษณะเสรีนิยมแบบเก่าไม่พอใจ แต่ในขณะเดียวกันการที่เขาต่อต้านขุนนางผู้ครองที่ดินชาวปรัสเซีย ทำให้เขาเป็นบุคคลที่น่าชิงและน่ากลัวในสายตาของพวกอนุรักษนิยม การที่เขาทำนายว่าสังคมนิยมจะเพิ่มแนวโน้มการจัดระบบบริหารแบบราชการ แทนที่จะเพิ่มความเป็นอิสระจากระบบ ทำให้เขาแปลกแยกจากพวกสังคมนิยมประชาธิปไตยแม้ว่าเขาจะมีใจเอนเอียงเข้าข้างสหภาพแรงงานต่างๆ และมีความชื่นชมคุณสมบัติของคนงานมีฝีมือของเยอรมนีก็ตาม การกล่าวโจมตีกษัตริย์วิลเฮล์มและข้าราชการบริหาร รวมทั้งการตำหนิลักษณะการนำประเทศในช่วงสงครามอย่างรุนแรง ทำให้เขาเป็นที่นิยมในกลุ่มฝ่ายซ้ายทั้งส่วนที่นิยมความสงบและนิยมความรุนแรง แม้ว่าเขาจะยังไม่ได้รับความไว้วางใจเชื่อใจจากกลุ่มนี้อีก หลังจากที่ได้เรียกการปฏิวัติว่าการเล่นละครเลือน

เพราะเหตุใดเวเบอร์ผู้ซึ่งกล่าวถึง "การหลุดพ้นจากการเพ้อฝัน" และ "จรรยาเกี่ยวกับความรับผิดชอบ" ผู้ซึ่งเป็นชาวเยอรมันที่รักชาติ จึงรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกับพวกหัวรั้นและพวกนอกคอก เพราะเหตุใดเวเบอร์ผู้ซึ่งเขียน *Science as a Vocation* อย่างมีหลักการและมีวิตรถวิสัย จึงได้แสดงความรู้สึกส่วนบุคคลสนับสนุนศิลปินที่มีอารมณ์อ่อนไหวหรือสนับสนุนความลึกลับแบบตอลสตอย (Tolstoyan mystics) การตอบคำถามเหล่านี้จะได้ชัดเจนขึ้นหลังจากที่ได้

³¹ Ibid.

ศึกษาสภาการณในประเทศเยอรมนีขณะนั้น และศึกษาอย่างละเอียด
ยิ่งขึ้นเกี่ยวกับการเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองของประเทศใน
ช่วงนั้น

บริบททางวิชาการ

เวเบอร์มีจิตใจเป็นคาทอลิกอย่างน่าทึ่ง และอิทธิพลต่อความคิดของเขาก็นับมากและหลากหลาย เขาไม่ใช่นักปรัชญาแต่เมื่อเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยก็คุ้นเคยอยู่แล้วกับระบบปรัชญาต่าง ๆ ของกรีกและโรมัน เขาไม่ใช่นักเทววิทยา แต่งานเขียนของเขาก็แสดงถึงความรู้อันกว้างขวางทางเทววิทยา ในฐานะนักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจกล่าวได้ว่าเขอ่านงานเขียนทุกชิ้นในสาขานี้ และในสาขาทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ เขามีความคิดอ่านทางกฎหมายอยู่ในระดับดีเยี่ยม และมีความชำนาญอย่างทะลุปรุโปร่งในเรื่องประวัติศาสตร์กฎหมาย และปรัชญาเกี่ยวกับกฎหมาย เขามีความรู้ที่ละเอียดลออเปรียบได้กับสารานุกรมทีเดียว ทั้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์โบราณและสมัยใหม่ รวมทั้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของสังคมต่างๆในตะวันออก จึงเป็นธรรมดาที่เขาจะมีส่วนเกี่ยวพันกับงานทางสังคมวิทยาชั้นสำคัญในยุคนั้น ยิ่งกว่านั้นดูเหมือนว่าเขาจะคุ้นเคยกับงานของ ซิกมุนด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ซึ่งค่อนข้างจะยังไม่เป็นที่รู้จักกันในสมัยนั้น กล่าวได้ว่าเวเบอร์เป็นหนึ่งในบรรดาผู้ที่เป็พหูสูตรรุ่นสุดท้าย

ในบรรดาพลังความคิดที่มีอิทธิพลต่อความคิดของเวเบอร์ มีอยู่สองสามแนวความคิดที่เด่น และที่เชื่อมโยงเขาเข้ากับคนร่วมสมัยหรือเกือบร่วมสมัย แนวการศึกษาสังคมศาสตร์ของเขาโดยส่วนรวมได้รับอิทธิพลอย่างมากจากการโต้แย้งอภิปรายต่างๆ ในแง่ระเบียบวิธีศึกษาเรื่องความแตกต่างระหว่างศาสตร์เกี่ยวกับธรรมชาติและศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์ การโต้แย้งอภิปรายเหล่านี้เริ่มขึ้นในประเทศเยอรมนีในรุ่น

คานต์ (Kant) และต่อมาในรุ่นเฮเกิล (Hegel) และนักจินตนิยม (romantics) แล้วจึงถูกฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งหนึ่งในทศวรรษท้าย ๆ ของศตวรรษที่ 19

เวเบอร์และมรดกทางอุดมคตินิยม

ตั้งแต่คานต์เป็นต้นมา แนวคิดแบบอุดมคตินิยมเยอรมัน (German idealistic tradition) ได้แยกโลกของมนุษย์และโลกของธรรมชาติออกจากกันอย่างเด็ดขาด คานต์สอนว่า มนุษย์อยู่ในโลกแห่งปรากฏการณ์ในฐานะเป็นวัตถุนิตหนึ่ง เป็นรูปร่างอย่างหนึ่ง แต่ลักษณะพิเศษของมนุษย์มีใช้กาย (body) แต่เป็นจิต (spirit) ในรูปจิตมนุษย์มีส่วนร่วมในโลกของความคิดในฐานะเป็นผู้กระทำ (subject) ที่มีอิสระ แม้ว่าจะเป็นผู้ถูกกระทำ (object) ในฐานะที่เป็นรูปร่าง พาร์สันส์ (Parsons) กล่าวว่า "ดังนั้น แนวคิดแบบคานต์จึงชอบที่จะสรุปปรากฏการณ์ทุกด้านของมนุษย์ โดยเฉพาะทางด้านชีวภาพ ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางวัตถุ และก่อให้เกิดความแตกต่างอย่างมากระหว่างวัตถุกับจิต"³²

การแบ่งแยกแบบคานต์ เช่นนี้ให้ความรู้หลายประการแก่ปรัชญาเยอรมันตลอดมาจนถึงสมัยเวเบอร์ แนวคิดแบบคานต์อ้างว่า มนุษย์ในฐานะผู้กระทำซึ่งมีอิสระ และมีเป้าหมายในโลกแห่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ไม่อาจถูกศึกษาได้ด้วยระเบียบวิธีที่ใช้การวิเคราะห์ และการสร้างหลักทั่วไป ซึ่งเหมาะสำหรับศึกษาโลกแห่งธรรมชาติได้ จิตของมนุษย์และการเกิดขึ้นของจิตวิญญาณ มิได้อยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ ระเบียบวิธีศึกษาวิเคราะห์ที่เหมาะสมที่จะใช้ในศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์ ต้องมีลักษณะจำเพาะเจาะจง (particularizing) มิใช่การใช้หลักทั่วไป (generalizing) ระเบียบวิธีดังกล่าวจะต้องจำกัดตน

³²The Structure of Social Action, p. 474.

เองให้ทำความเข้าใจกับสาเหตุต่างๆ ของการกระทำของผู้แสดงการกระทำนั้นแต่ละคน หรือจำกัดอยู่กับการพยายามทำความเข้าใจวัฒนธรรมโดยส่วนรวม (Gestalten) ความพยายามใดที่จะแยกแยะส่วนรวมนั้นออกมาวิเคราะห์เป็นหน่วยย่อย หรือที่จะจัดแบ่งกิจกรรมต่างๆ ของผู้กระทำแต่ละคนในกลุ่มต่างๆ ซึ่งต่างก็มีลักษณะเฉพาะตัวออกเป็นประเภทหรือออกตามกฎต่างๆ ถือว่าเป็นการกระทำที่ยอมรับไม่ได้ จะขอล่าวอ้างพาร์สันส์อีกครั้งหนึ่งว่า "ด้วยเหตุที่ระดับการวิเคราะห์เพื่อหาหลักทั่วไปในการทำทำความเข้าใจเชิงวิทยาศาสตร์ได้ถูกตัดออกไปแล้วโดยอนุมาน ดังนั้น สิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์จึงสามารถทำความเข้าใจได้เฉพาะในแง่ลักษณะเด่นเฉพาะตัวของเหตุการณ์หนึ่ง ๆ ทางประวัติศาสตร์เท่านั้น"³³

งานของเวเบอร์มีรากฐานมาจากแนวคิดนี้ แม้ว่าเขาไม่ยอมรับความคิดหลายด้านก็ตาม บุคคลร่วมสมัย 3 คน มีอิทธิพลต่อความคิดของเวเบอร์ คือนักปรัชญาชื่อ วิลเฮล์ม วินเดลบันด์ (1848-1915) และไฮน์ริช ริคเคิร์ท (1863-1936) ซึ่งทั้งคู่เป็นบุคคลสำคัญในสำนักคิดที่เรียกกันว่าสำนักนีโอคานต์แนวมาร์บูร์ก หรือแนวตะวันตกเฉียงใต้ (Marburg or South-Western school of neo-Kantianism) และนักปรัชญาและนักประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชื่อ วิลเฮล์ม ดิลเท (1833-1911) ซึ่งสอนอยู่ที่เบอร์ลิน บุคคลเหล่านี้มีอิทธิพลต่อเวเบอร์ด้วยการถ่ายทอดแนวความคิดแบบคลาสสิกของคานต์ในรูปใหม่แก่เวเบอร์ และด้วยการเปิดโอกาสให้เวเบอร์สร้างระเบียบวิธีศึกษาของตนเอง ซึ่งมีทั้งส่วนที่เห็นด้วยและส่วนที่ขัดแย้งกับคำสอนของบุคคลเหล่านี้ ดิลเทและพวกนีโอคานต์นั้นแม้จะมุ่งต่อต้านธรรมชาติ (naturalism) และวัตถุนิยม (materialism) ในการศึกษามนุษย์ และปกป้องลักษณะเด่นของศาสตร์ทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ให้พ้นจากลัทธิ

³³Ibid., p. 477.

ตระหนักแน่ (positivism) ซึ่งพวกเขาเห็นว่าเป็นความคิดที่นอกกริตนอกกรอบ แต่ก็ยังต่างกันในเรื่องแนวทางการศึกษาและแนวทางแก้ปัญหาที่เสนอ

ตลอดชีวิตอันยาวนานของดิลธี เขามีความทะเยอทะยานอย่างหนึ่งคือ การเขียนบทวิจารณ์เกี่ยวกับเหตุผลทางประวัติศาสตร์ซึ่งแย้งผลต่อประวัติศาสตร์ในทำนองเดียวกับสิ่งที่คานต์ได้ให้กับทฤษฎีการรับรู้ (epistemology) ของศาสตร์ต่าง ๆ เกี่ยวกับธรรมชาติและของจริยศาสตร์ เขามีได้เขียนบทวิจารณ์ที่ตั้งใจไว้ แต่ได้ทิ้งเอกสารต่าง ๆ ไว้มากมาย และมักเป็นเอกสารที่ขัดแย้งกัน ดิลธีโต้แย้งลัทธิตระหนักแน่ด้วยการเขียนโดยสังเขปเกี่ยวกับแนวทางการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมมนุษย์และประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ซึ่งเป็นแนวทางการศึกษาที่แม้จะตั้งใจให้เป็นวิทยาศาสตร์ กลับมีลักษณะตรงกันข้ามกับแนวทางการศึกษาของศาสตร์ทั้งหลายเกี่ยวกับธรรมชาติ ดิลธีอ้างว่าความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ได้จากกระบวนการภายใน (internal process) คือผ่านทางประสบการณ์ (erleben) และการทำความเข้าใจ (verstehen) เท่านั้น มิใช่ผ่านทางความรู้ภายนอก (external knowledge) แต่เพียงประการเดียว เนื่องจากมนุษย์ในฐานะผู้กระทำและวัฒนธรรมของมนุษย์ประกอบไปด้วยความหมาย (meaning) ผู้ที่ศึกษามนุษย์จึงต้องพยายามสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายเหล่านี้ และวิธีการเดียวที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจได้ก็คือ ด้วยการมีประสบการณ์ซ้ำ (Nacherleben) เกี่ยวกับความหมายของพฤติกรรมของบุคคลนั้น ๆ หรือความหมายของวัตถุทางวัฒนธรรมนั้น ๆ ดิลธียืนยันว่าเครื่องมือสำคัญสำหรับศึกษาค้นหาความหมายนั้นจะเป็นจิตวิทยาแบบใหม่ เพราะจิตวิทยาแบบเก่าที่ใช้การวิเคราะห์และแบ่งเป็นหน่วยย่อยจะใช้ไม่ได้ สิ่งที่ต้องการคือจิตวิทยาที่ใช้การสังเคราะห์และการพรรณนาซึ่งจะสามารถเข้าใจประสบการณ์ทั้งหมดของผู้ถูกศึกษาได้ด้วยการสร้างความเข้าใจ ซึ่งเกิดจากการร่วมรู้สึกไปกับผู้ถูกศึกษาด้วย

(emphatic understanding) ศาสตร์ทั้งหลายเกี่ยวกับธรรมชาติ (Naturwissenschaften) ทำได้แต่เพียงอธิบาย (erklären) บราฏฏการณ์ที่ถูกสังเกตศึกษาด้วยการนำบราฏฏการณ์นั้น ๆ ไปสัมพันธ์กับกฎทั้งหลายเกี่ยวกับธรรมชาติ แต่ในศาสตร์ทั้งหลายที่เกี่ยวกับจิตวิทยา (Geisteswissenschaften) นั้น ความรู้เป็นสิ่งที่เกิดจากภายในมิใช่ภายนอก เราจะเข้าใจมนุษย์ได้ในแง่การมีลักษณะเด่นเฉพาะตัวและการมีความแตกต่างจากกันและกัน³⁴

แม้ว่าริดเคร์ทและวินเดลบันด์ซึ่งเป็นนักวิชาการนีโอคานต์ จะมีความคล้ายคลึงกันหลายประการกับดิลเฮินแง่ความพยายามที่จะแยกวิธีการศึกษามนุษย์ออกจากวิธีการที่ใช้ใช้ในการศึกษาธรรมชาติ แต่ก็ต่างกับดิลเฮินแง่จุดสนใจในการวิเคราะห์และในแง่แนวความคิด กล่าวคือ ริดเคร์ทและวินเดลบันด์ไม่ยอมรับการแยกศาสตร์เกี่ยวกับธรรมชาติและศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์และสังคมออกจากกันอย่างเด็ดขาด และแย้งว่า ความแตกต่างน่าจะเป็นความแตกต่างในเรื่องระเบียบวิธีการศึกษามากกว่าเป็นความแตกต่างในแง่เนื้อหา เนื่องจากพฤติ-

³⁴เกี่ยวกับดิลเฮิน ดูใน H. A. Hodges, *Wilhelm Dilthey* (London, Trubner, 1944) และในอีกเล่มโดยผู้เขียนคนเดียวกันคือ *The Philosophy of Dilthey* (London, Routledge, 1952) รวมทั้งในบทความสั้น ๆ เกี่ยวกับดิลเฮิน *The International Encyclopedia of Social Sciences* (New York, Macmillan, 1968) ผู้เขียนยังได้หยิบยืมจากการวิเคราะห์ดิลเฮิน H. Stuart Hughes, *Consciousness and Society* (New York, Vintage Consciousness and Books, 1961) และจากการวิจารณ์ดิลเฮิน Fritz K. Ringer, *The Decline of the German Mandarins* (Cambridge, Harvard The Decline of the University Press, 1969).

กรรมบางด้านของมนุษย์อาจถูกศึกษาได้ด้วยวิธีแบบวิทยาศาสตร์ธรรมดา ซึ่งจิตวิทยาสมัยเก่าใช้อยู่ ดังนั้น จึงไม่สามารถอ้างได้ว่าพฤติกรรมทั้งมวลของมนุษย์เป็นเรื่องของสังคมศาสตร์เท่านั้น ริคเคิร์ทและวินเดลบันด์สอนว่าความแตกต่างที่แท้จริงเป็นความแตกต่างระหว่างลักษณะการคิดแบบสร้างข้อสรุป หรือหลักทั่วไปจากข้อเท็จจริง (generalizing thought) กับแบบให้ความสำคัญแก่ข้อเท็จจริงเฉพาะเรื่องไปโดยไม่สร้างหลักทั่วไป (individualizing thought) แนวทางการศึกษาแบบเป็นวิทยาศาสตร์มี 2 แนว ซึ่งมีลักษณะตรงข้ามกัน คือ ศาสตร์ที่มุ่งสร้างกฎต่างๆที่เป็นสากล(nomothetic sciences) และศาสตร์ต่าง ๆ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ที่มุ่งให้รายละเอียดเชิงพรรณนาเกี่ยวกับเหตุการณ์ใดๆ หรือปัจเจกบุคคลใดๆในประวัติศาสตร์ (idiographic sciences) นักปรัชญาทั้งสองคนนี้กล่าวว่า ลักษณะการคิดแบบสร้างข้อสรุปหรือหลักทั่วไปจากข้อเท็จจริงใช้ไม่ได้ในการศึกษาประวัติศาสตร์

ในการวิเคราะห์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ริคเคิร์ทยืนยันตามแนวคิดแบบแคนต์ว่า พฤติกรรมการรู้จะเปลี่ยนแปลงเป้าหมายของความรู้ "การเปลี่ยนแปลงเป้าหมายจะถูกกำหนดโดยวัตถุประสงค์ทางทฤษฎี (Erkenntniszweck) ซึ่งอยู่เบื้องหลังความพยายามที่จะหาความจริง"³⁵ ความรู้ทางประวัติศาสตร์เกิดจากความสนใจเกี่ยวกับเรื่องเฉพาะมากกว่าเรื่องทั่วไป คือพยายามทำความเข้าใจรูปธรรม (concreteness) และความเป็นปัจเจกบุคคล

³⁵คำกล่าวนี้นัยมาจาก Maurice Mandelbaum, *The Problem of Historical Knowledge* (New York, Harper & Row, 1967) หน้า 121 ผู้เขียนได้รับประโยชน์มากจากบทความที่มีคุณภาพของแมนเดลไบมเกี่ยวกับริคเคิร์ทในเล่มนี้ ดูใน H. Stuart Hughes ที่อ้างแล้วด้วย

ถึงแม้จะยอมรับว่าความรู้ทางประวัติศาสตร์มุ่งทำความเข้าใจปัจเจกบุคคลในประวัติศาสตร์ มิใช่มุ่งสร้างกฎทั่วไป เราก็ยังอาจถามต่อไปว่าเหตุไรนักประวัติศาสตร์จึงเลือกศึกษาบุคคลหนึ่งบุคคลใดแทนที่จะเป็นบุคคลอื่น ๆ ณ จุดนี้ ริคเคิร์ทเสนอความคิดเกี่ยวกับการเกี่ยวเนื่องกับค่านิยม (Wertbeziehung) ซึ่งเขาให้คำจำกัดความต่างกันที่เวเบอร์ให้ในเวลาต่อมา ตามความคิดของริคเคิร์ท สิ่งที่ทำให้ผู้กระทำแต่ละคนเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ก็คือ การที่เขาเกี่ยวเนื่องสอดคล้องกับค่านิยมทางวัฒนธรรมซึ่งรับรู้กันทั่วไป มิใช่เพราะผู้ศึกษามีความนิยมเขาเป็นพิเศษ ริคเคิร์ทเน้น เช่นเดียวกับที่เวเบอร์เน้นในเวลาต่อมาว่า นักประวัติศาสตร์มีการเลือกศึกษาปัญหาทางประวัติศาสตร์ คือ เลือกที่จะศึกษาหาความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์แง่ใดแง่หนึ่งเท่านั้น แต่ขณะที่เวเบอร์ถือว่าค่านิยมของผู้ศึกษามีอิทธิพลต่อการเลือกหัวข้อการศึกษาอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง ริคเคิร์ทกลับมีความเชื่อว่า มนุษยชาติมีความตระหนักสำนึกร่วมกันในเรื่องค่านิยมต่าง ๆ ทางวัฒนธรรม เขาพยายามปกป้องตนเองจากข้อกล่าวหาต่างๆ เกี่ยวกับลัทธิวัฒนธรรมสัมพันธ์ (cultural relativism) โดยกล่าวว่าผู้ถูกกระทำทางประวัติศาสตร์เบื้องต้น (primary historical objects) คือบุคคลในประวัติศาสตร์ผู้ซึ่งมีลักษณะตรงตามค่านิยมทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป

ความคิดของเวเบอร์เรื่องความเข้าใจ (verstehen) นั้นควรถือเป็นความดีความชอบของดิลธี และของนักปรัชญาและจิตวิเคราะห์ คือ คาร์ล แจสเปอร์ ผู้ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทและเป็นผู้ให้ความสนใจกับความแตกต่างระหว่างการอธิบาย (explanation) และการเข้าใจ (understanding) แจสเปอร์กล่าวว่าเราสามารถอธิบายการหล่นของหินก้อนหนึ่งได้ด้วยกฎทางฟิสิกส์ แต่ในเรื่องอื่นเช่นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ในวัยเด็กกับอาการโรคจิตในสมัยต่อมาจะสามารถเข้าใจได้ด้วยการสร้างความเข้าใจแบบร่วมรู้สึก

(empathic understanding) เกี่ยวกับกลไกการทำงานของจิต แต่แนวความคิดของเวเบอร์ มิได้มีนัยว่าความรู้ซึ่งเกิดจากการหยั่งรู้ (intuitive knowledge) กับความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผล (causal knowledge) จะประสานกันไม่ได้ เขากลับเน้นว่าความเข้าใจ (verstehen) ควรเป็นก้าวแรกของกระบวนการสร้างข้อเสนอเชิงเหตุและผล เวเบอร์ได้เรียนรู้อย่างมากจากแนวคิดแบบนีโอคานต์ในเรื่องความเกี่ยวเนื่องกับค่านิยม แต่เขานำแนวความคิดนี้มาปรับใช้โดยตัดความคิดที่ว่ามีค่านิยมอันเป็นสากลออก เขายังคงยอมรับการแบ่งศาสตร์ออกเป็นศาสตร์เกี่ยวกับธรรมชาติ และศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์และสังคม แต่ยังคงยืนยันว่าความแตกต่างระหว่างศาสตร์ทั้งสองเป็นความแตกต่างในแง่เป้าหมายการเรียนรู้ (cognitive purposes) ของผู้ศึกษา มิใช่ในแง่ระเบียบวิธีศึกษา (method) และตัวเนื้อหา (subject matter) โดยสรุปแล้วเขาพยายามดึงอุดมคตินิยมแบบเยอรมันให้เข้ามาประสานกับลัทธิตรรกะหนักแน่น ซึ่งใช้การทดสอบด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์และการสร้างข้อเสนอเชิงเหตุและผล แต่เขายังคงรักษาไว้ซึ่งสิ่งที่เขาเห็นว่าเป็นผลสำเร็จสำคัญของอุดมคตินิยมแบบเยอรมันคือ การเน้นการหาความหมายเชิงอัตวิสัย ซึ่งกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมของผู้กระทำในประวัติศาสตร์

เวเบอร์กับประวัติศาสตร์นิยมแบบเยอรมันและสังคมวิทยา

บุคคลที่มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อความสนใจของเวเบอร์ในเรื่องเนื้อหาสาระ (substantive concerns) คือ นักประวัติศาสตร์-เศรษฐกิจ วิลเฮล์ม โรเชอร์ (Wilhelm Rocher) และนักเศรษฐศาสตร์ประวัติศาสตร์ คาร์ล คนีส์ (Karl Knies) และนักวิชาการรุ่นใหม่คือ กุสตาฟ ชโมลเลอร์ (Gustav Schmoller) ออดอล์ฟ วากเนอร์ (Adolf Wagner) และลูโจ เบรนต์าโน (Lujjo Brentano) และเพื่อน ๆ คนีส์เคยเป็นอาจารย์ของเวเบอร์ ส่วนคนอื่น

เกือบทั้งหมดเป็นผู้ที่เวเบอร์มีการติดต่อด้วยอย่างสม่ำเสมอ โดยที่เขามีส่วนร่วมอยู่ในสมาคมเพื่อการปฏิรูปสังคม (Verein fuer Sozialpolitik) ซึ่งบุคคลดังกล่าวหลายคนมีบทบาทสำคัญอยู่ในวงการนี้ด้วย

นักเศรษฐศาสตร์ประวัติศาสตร์ในกลุ่มที่เรียกว่า "สำนักเก่า" ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 19 กับกลุ่มที่เรียกว่า "สำนักใหม่" ซึ่งตั้งขึ้นโดยชไมเลอร์ในทศวรรษที่ 1870 มีความแตกต่างกันหลายด้าน และสิ่งที่รวมนักคิดคนสำคัญของทั้งสองสำนักไว้ได้คือ การที่พวกเขาไม่ยอมรับเศรษฐศาสตร์แบบคลาสสิก นักวิชาการเหล่านี้ไม่เห็นด้วยกับความคิดที่ว่ากฎต่าง ๆ ทางเศรษฐศาสตร์ที่ใช้ได้ทั่วไปกับทุกกรณีจะสามารถถูกนิรนัย (deduced) จากข้อเสนอที่เชื่อว่าเป็นความจริงโดยไม่ต้องพิสูจน์ (axiomatic propositions) เพียงไม่กี่ข้อ พวกเขากลับเสนอว่า ระบบเศรษฐกิจของแต่ละประเทศจะเข้าใจได้หากศึกษาเรื่องพัฒนาการทางวัฒนธรรมและทางประวัติศาสตร์ของประเทศนั้นๆ แทนที่จะใช้หลักการใช้เหตุผลแบบนิรนัยซึ่งสรุปจากพฤติกรรมคาดไว้ของคนที่ถูกสมมติว่าเป็น "สัตว์เศรษฐกิจ" พวกเขากลับสนับสนุนให้เศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ใช้วิธีการแบบอุปนัย (inductive science) เพื่อศึกษาพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจริงของบุคคลต่างๆ ในสภาพทางสังคมแต่ละสภาพ ลักษณะความคิดเช่นนี้เป็นสาเหตุให้พวกเขาเน้นการศึกษาสถาบัน และยืนยันถึงความสำคัญของปัจจัยอื่นนอกเหนือจากปัจจัยทางเศรษฐกิจในระบบเศรษฐกิจแต่ละระบบ

เมื่อชไมเลอร์, วากเนอร์ และเบรนต์าโน ตั้งสมาคมเพื่อการปฏิรูปสังคมขึ้นใน ค.ศ. 1872 พวกเขามีความสนใจที่กว้างขวางขึ้น และเปลี่ยนความสนใจจากเรื่องวิชาการล้วน ๆ มาเป็นเรื่องปัญหาเกี่ยวกับนโยบายการบริหาร สมาคมนี้เป็นเครื่องมือที่ใช้หล่อหลอมสาธารณชน และกระตุ้นผู้บริหารประเทศให้เพิ่มความสนใจในประเด็นปัญหาต่างๆ ทางสังคม และในเรื่องการปฏิรูปสังคม บรรดาผู้นำของ

สมาคมผู้ซึ่งต่อมาในไม่ช้าถูกเรียกว่าเป็น "นักสังคมนิยมในมหาวิทยาลัย" กระตุ้นให้มีการยอมรับโครงการประกันสังคมที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ การตรวจตราโรงงานอย่างมีคุณภาพขึ้น การจำกัดโครงการการสร้างงาน และการที่รัฐเป็นเจ้าของกิจการรถไฟทั้งหมด พวกเขากล่าวว่าจะต้องมีนโยบายที่แข็งขันในอันที่จะปฏิรูป เพื่อป้องกันมิให้เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อสังคมนิยมมากกว่าที่เป็นอยู่ และกล่าวว่าแทนที่จะให้มีระบบเสรีนิยมโดยปราศจากขอบเขต รัฐควรจะต้องมีการวางแผนเพื่อประโยชน์ของประเทศโดยรวมและเพื่อประโยชน์ในการบริหารการปกครอง สมาชิกบางคนที่สังกัดกลุ่มนี้มีความแตกต่างกันในแง่การเมือง เช่น ชโมลเลอร์เป็น "นักรัฐสังคมนิยม" (state socialist) ขณะที่ เบรนต์านมีลักษณะเป็นนักเสรีนิยมรุ่นเก่า แต่ทุกคนมีความห่วงใยในเรื่องเดียวกันคือ เรื่องนโยบายทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องจริยธรรม ซึ่งจะลดความไม่เท่าเทียมกันที่เห็นอยู่อย่างชัดเจนในสังคมอุตสาหกรรมตะวันตก และซึ่งจะช่วยลดความแปลกแยกในชนชั้นกรรมกร³⁶

แนวสู่การศึกษาประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจและสังคมวิทยา เศรษฐกิจของเวเบอร์ ส่วนใหญ่ได้มาจากสำนักประวัติศาสตร์นิยม (historicist school) แม้ว่าเขาจะไม่คัดค้านเศรษฐศาสตร์แบบคลาสสิกเท่าที่นักประวัติศาสตร์นิยมเหล่านี้ เขาได้แย้งนักประวัติศาสตร์นิยมว่า สังคมศาสตร์จำเป็นต้องมีการสร้างระบบความคิดรวบยอดซึ่งเป็นหลักทั่วไปในเชิงทฤษฎี เช่นเดียวกับศาสตร์เกี่ยวกับธรรมชาติ และกล่าวว่าการที่นักประวัติศาสตร์นิยมไม่มีจุดยืนทางทฤษฎี (atheoret-

³⁶ เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ประวัติศาสตร์สำนักเยอรมัน ดู Ben B. Seligman, *Main Currents in Modern Economics* (New York, The Free Press, 1962) และ Fritz Ringer, *The Decline of the German Mandarins*.

ical position) จะทำให้พวกเขามองอยู่กับการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความจริงทางประวัติศาสตร์อย่างไม่ได้ประโยชน์ อย่างไรก็ตาม เวเบอร์เห็นด้วยกับข้อยืนยันของนักประวัติศาสตร์นิยมว่า การสร้างความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเศรษฐกิจต้องเกิดขึ้นภายในบริบททางสังคมและสถาบัน

เรื่องหลักที่เวเบอร์ไม่เห็นด้วยกับสมาชิกของสมาคมเพื่อการปฏิรูปสังคม เป็นเรื่องที่อยู่ในอีกระดับหนึ่ง กล่าวคือ เวเบอร์คัดค้านมากที่นักประวัติศาสตร์นิยมไม่สามารถแยกความแตกต่างระหว่างข้อเท็จจริง (facts) กับค่านิยม (values) ยกตัวอย่างเช่น แม้ว่าคณิส์เคยเป็นอาจารย์ของเวเบอร์ และมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อความคิดของเขา แต่เวเบอร์ก็มีความคิดบางด้านต่างกับคณิส์ เช่นความคิดแบบโรแมนติกเกี่ยวกับ "จิตวิญญาณแบบชาวบ้าน" (folk soul) เวเบอร์เขียนไว้ในเรียงความเกี่ยวกับโรเซอร์และคณิส์ว่า ความคิดรวบยอดทำนองนี้เป็นเพียง "รูปแบบหนึ่งของความเชื่อทางศาสนาของโรเซอร์ที่ว่า 'จิตวิญญาณ' ของคนถูกสร้างขึ้นโดยน้ำมือของพระเจ้าเป็นผู้ ซึ่งเป็นรูปแบบที่ถูกตัดแปลงให้ดูเป็นวิชาการขึ้นเท่านั้น"³⁷ เวเบอร์มีข้อวิจารณ์นักประวัติศาสตร์นิยมรุ่นใหม่ที่มีชโมเลเลอร์เป็นแกนนำมากกว่านี้ กล่าวคือ เขาคัดค้านการยกย่องสรรเสริญรัฐชาติ (nation state) และราชวงศ์โฮเฮินโซลเลิร์น (Hohenzollern) ว่าจะทำให้เสียงานที่เป็นวิทยาศาสตร์ และไม่ว่าจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม เป็นการทำให้พวกเขากลายเป็นพวกเดียวกับรัฐ แทนที่จะเป็นนักวิชาการที่ดำรงตนเป็นกลาง เขามีความห่วงใยเกี่ยวกับนโยบายทางสังคมเช่นเดียวกับนักประวัติศาสตร์นิยม และทำงานค้นคว้าหลายเรื่องในฐานะสมาชิกสมาคมเพื่อการปฏิรูปสังคม แต่ก็ได้ว่ากล่าวนักประวัติศาสตร์นิยมอยู่เสมอว่าขาดหลักการประการหนึ่งซึ่งดูจะมีความสำคัญเป็นพิเศษ

³⁷อ้างไว้ใน H. Stuart Hughes, op. cit., p. 303.

สำหรับเวเบอร์ คือหลักการให้มีความเป็นกลางทางค่านิยม (value neutrality)

ในบรรดานักสังคมวิทยาร่วมสมัย ชิมเมลและเทินนีส์มีอิทธิพลต่อเวเบอร์มากที่สุด ในบทนำของหนังสือ *Wirtschaft und Gesellschaft* เขาให้ความสำคัญโดยเฉพาะกับ "งานที่มีคุณภาพ" ของเทินนีส์ผู้เขียน *Gemeinschaft und Gesellschaft* ³⁸ ซึ่งเวเบอร์ได้ขอยืมการแยกความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์แบบชุมชนและแบบองค์การ (Vergemeinschaftung และ Vergesellschaftung) มาใช้โดยตรง เราสามารถมองเห็นได้อย่างง่ายดายถึงอิทธิพลของชิมเมลผู้เป็นเพื่อนสนิทของเวเบอร์ เช่น "รูปแบบ" ทางสังคม (social "forms") ของชิมเมลคล้ายคลึงกันอย่างมากกับแบบเชิงอุดมคติของเวเบอร์ การที่เวเบอร์ยืนยันว่าเงินตราเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อการเกิดระบบเศรษฐกิจที่ใช้หลักเหตุผล ส่วนหนึ่งเป็นเพราะหนังสือเรื่อง *Philosophy of Money* ของชิมเมล ความคิดของเวเบอร์ในแง่ระเบียบวิธีศึกษาเกี่ยวกับหน้าที่ของการค้นหาความหมายในการวิจัยทางประวัติศาสตร์และสังคมวิทยา ส่วนหนึ่งเป็นผลจากงานในระยะแรกของชิมเมล เรื่อง *The Problems of the Philosophy of History* ในแง่สุดท้ายนี้ เขาแตกต่างอย่างสำคัญจากชิมเมลตรงที่ว่า เขา "แยกความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่าง 'ความหมาย' เชิงอัตวิสัยและเชิงวัตถุวิสัย ซึ่งชิมเมลไม่เพียงแต่ไม่แยกออกจากกันเท่านั้น แต่บ่อยครั้งยังได้เจตนาที่จะใช้ในความหมายเดียวกันเสียอีกด้วย" ³⁹

³⁸ *The Theory of Social and Economic Organization*, p. 88.

³⁹ *Ibid.*

อิทธิพลที่สำคัญ 2 ฝ่าย: นิทซ์เช่และมาร์กซ์

หากศึกษารายละเอียดนอกเหนือจากที่ได้กล่าวไว้ในที่นี้แล้ว จะสามารถค้นหาอิทธิพลที่มีต่อกันระหว่างเวเบอร์กับนักประวัติศาสตร์สังคม และเศรษฐกิจ เวอร์เนอร์ ซอมบาร์ต, นักประวัติศาสตร์ศาสนาและนักประวัติศาสตร์สังคม เอียนสท์ โทรยชท์, นักสังคมวิทยา โรเบิร์ต มิเคลส์, นักกฎหมาย เกออร์ก เจลลิเนค และเพื่อนสนิทคนอื่นๆ รวมทั้งคนรู้จักซึ่งเวเบอร์ใช้เวลาสนทนาด้วยเป็นชั่วโมง ๆ ในห้องทำงานของเขาที่ ไฮเดลเบิร์ก และที่อื่น ๆ และผู้ซึ่งเวเบอร์มีความสัมพันธ์ด้วยในฐานะที่เป็นบรรณาธิการให้กับวารสารสังคมศาสตร์ ในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสมาคมเพื่อการปฏิรูปสังคม หรือในฐานะที่เขาเป็นเลขาธิการให้กับสมาคมสังคมวิทยาเยอรมัน ในส่วนนี้จะมุ่งอภิปรายเกี่ยวกับความสนใจที่เวเบอร์มีมาโดยตลอดต่อนักวิชาการคนสำคัญในอดีต ซึ่งมีความแตกต่างกันมาก 2 คน คือ ฟรีดริช นิทซ์เช่ (Friedrich Nietzsche) และ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx)

อิทธิพลของนักเขียนทั้งสองต่อเวเบอร์เห็นได้ชัดในงานของเวเบอร์ ด้านสังคมวิทยาเกี่ยวกับความคิดและผลประโยชน์ (sociology of ideas and interests) เขาเขียนไว้ว่า "มิใช่ความคิด แต่เป็นผลประโยชน์เชิงวัตถุธรรมและเชิงนามธรรม ที่ควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์โดยตรง แต่บ่อยครั้งที่เดิยวที่ 'ภาพพจน์ทางโลก' ซึ่งถูกสร้างขึ้นโดย 'ความคิดต่าง ๆ' เป็นตัวกำหนดทิศทางของการกระทำซึ่งถูกผลักดันโดยผลประโยชน์ต่าง ๆ ซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่นเดียวกับที่พนักงานสับเหล็กรางรถไฟเป็นผู้กำหนดเส้นทางที่รถไฟแล่น"⁴⁰ ดังจะเห็นได้ชัดจากข้อความที่ยกมานี้ว่า ขณะที่เวเบอร์ให้ความสำคัญกับความคิดมากกว่านิทซ์เช่และมาร์กซ์ เขาก็ยอมรับความคิดของมาร์กซ์ที่ว่า ความคิดต่างๆ เป็นการแสดงออกถึงผลประโยชน์

⁴⁰ From Max Weber, p. 280.

โยชน์ของส่วนรวม และทำหน้าที่เสมือนอาวุธที่ใช้ในการต่อสู้ชนชั้นและของพรรคการเมือง เขายังไวต่อแนววิเคราะห์ของนิทซ์เช่นเรื่องกลไกทางจิตวิทยาที่ทำให้ความคิด (ideas) กลายเป็นการสร้างหลักเหตุผล (rationalization) ซึ่งถูกนำไปใช้เพื่อเสริมสร้างอำนาจส่วนบุคคลและความเป็นผู้นำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เวเบอร์มีความประทับใจซึ่งเกิดขึ้นกับ แมกซ์ เชเลอร์ (Max Scheler) ด้วยในเวลาใกล้เคียงกันในความคิดของนิทซ์เชื่อว่า *Ressentiment* เป็นการแสดงออกแห่งหนึ่ง ซึ่งความริษยาและความเกลียดชังที่ถูกเก็บกดไว้โดยกลุ่มต่างๆ ที่เสียเปรียบทางสังคม⁴¹ เขาคัดค้านทั้งมาร์กซ์และนิทซ์เช่น โดยกล่าวว่า ความคิดมิได้เป็นเพียงเครื่องสะท้อนให้เห็นผลประโยชน์ทางสังคมและทางจิตเท่านั้น และกล่าวหาว่าการวิเคราะห์เรื่องความคิดโดยบุคคลทั้งคู่นี้มักจะกลายเป็นเพียงการทำลายชื่อเสียงของตนเองอย่างง่าย ๆ เท่านั้น แม้กระนั้น ผู้ที่ศึกษาเวเบอร์ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า สังคมวิทยาของเวเบอร์เกี่ยวกับความคิดได้รับอิทธิพลทางความคิดจากบุคคลทั้งสอง

นอกจากนี้ยังเห็นได้ชัดว่า ความคิดรวบยอดต่างๆ เช่น "การหลุดพ้นจากความพ้อฝัน" "บาร์มี" และอื่น ๆ นั้น แม้ไม่สามารถโยงไปถึงนิทซ์เช่นโดยตรงได้ แต่ก็ เป็นความคิดรวบยอดที่เวเบอร์อธิบายขยายความโดยอิงผลงานของนิทซ์เช่นที่มีส่วนกระตุ้นเวเบอร์อย่างสำคัญคือเรื่อง *Beyond Good and Evil* คุณธรรมส่วนตัวของเวเบอร์เรื่องความอดทนเยี่ยงวีรบุรุษ ส่วนหนึ่งเกิดจากแรงคลไดจากนิทซ์เช่น อาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะของผู้نبีถิอสิทธิการบูซาไฟ (Zarathustra) อยู่ในตัวของเวเบอร์มิใช่น้อย

⁴¹Max Scheler, *Ressentiment*, translated by Wolfgang Holdheim, ed. and with an introduction by Lewis A. Coser (New York, The Free Press, 1961).

ได้มีการอ้างแล้วว่า งานของเวเบอร์ ทั้งที่เป็นสังคมวิทยาเกี่ยวกับความคิดและงานด้านอื่น ๆ จะเข้าใจได้ง่ายที่สุด หากมองว่าเป็นผลงานที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนความคิดระหว่างเวเบอร์กับมาร์กซ์ ตัวอย่างเช่น ทฤษฎีการจัดลำดับชั้นทางสังคมและทฤษฎีพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของเวเบอร์ มีรากฐานมาจากเศรษฐศาสตร์และสังคมวิทยาแบบมาร์กซิสต์ โดยทั่วไปแล้วเวเบอร์ชื่นชมมาร์กซ์ ในฐานะที่เป็นนักวิชาการหัวแข็งและเอาจริงเอาจัง และในฐานะที่เป็นผู้ปฏิเสธแนวคิดแบบปรัชญาเยอรมันที่ถูกทำให้มีลักษณะเพื่อฝันและคลุมเครือ เวเบอร์มองว่า มาร์กซ์เป็นพวกเดียวกับตนในแง่ที่ปฏิเสธที่จะวิเคราะห์วัฒนธรรม จิตใจ และคนแยกจากกัน แต่พุ่งความสนใจไปที่การกระทำของมนุษย์ในฐานะผู้กระทำ แม้เมื่อเขาวิพากษ์วิจารณ์มาร์กซ์ว่าตีความประวัติศาสตร์ในแง่เศรษฐกิจอย่างตื้นเขินเกินไป เขาก็ยังคงเคารพความยิ่งใหญ่ทางวิชาการของมาร์กซ์อยู่

เวเบอร์เคยกล่าวกับนักศึกษาที่มีวินัยคนหนึ่งว่า "เราสามารถพิสูจน์ความซื่อสัตย์ของนักวิชาการร่วมสมัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักปรัชญาร่วมสมัยได้อย่างง่ายดาย โดยถามเกี่ยวกับจุดยืนของนักวิชาการนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับนิทซ์เซ่และมาร์กซ์ นักวิชาการคนใดที่ไม่ยอมรับว่าเขาทำงานส่วนสำคัญไม่ได้หากไม่อิงแนวคิดของบุคคลทั้งสอง แสดงว่าเป็นนักวิชาการที่หลอกลวงตนเองและหลอกลวงผู้อื่นด้วย โลกแห่งวิชาการที่เราอาศัยอยู่นี้ส่วนใหญ่ถูกสร้างโดยมาร์กซ์และนิทซ์เซ่"⁴² เวเบอร์มิได้หลอกลวงตนเองหรือนักศึกษาของตนเอง ผลงานส่วนใหญ่ของเขายู่ภายใต้อิทธิพลของบุคคลทั้งสองนี้

⁴²Baumgarten, op. cit., pp. 554-55.

บริบททางสังคม

เช่นเดียวกับซิมเมล เวเบอร์พยายามหาจุดยืนซึ่งเป็นที่สูงที่จะช่วยให้เขามองเห็นหรือศึกษาวิเคราะห์สังคมได้อย่างครอบคลุม และอย่างมีวัตถุประสงค์ที่สุด แต่ทั้งคู่อ้างกันในเรื่องวิธี ซึ่งส่วนใหญ่ถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมในชีวิตซึ่งไม่เหมือนกัน ซิมเมลพยายามถอนตัวออกจากการต่อสู้ทางสังคมและการเมืองที่เกิดขึ้นในขณะนั้นให้มากที่สุด และสร้างสภาพวัตถุประสงค์โดยใช้ประโยชน์จากการที่เขาไม่เป็นที่ยอมรับอย่างเต็มที่ ทั้งในวงการศาสนายิวและในแวดวงวิชาการ ส่วนเวเบอร์ซึ่งเป็นบุตรของ "คนใน" ของวงการศาสนาโปรเตสแตนต์ กลับสร้างสภาพวัตถุประสงค์โดยมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในเรื่องที่เป็นประเด็นปัญหาและเรื่องนโยบายในสมัยของเขา เช่นเดียวกับ "ผู้แสวงหาสันโดษภายในตน" ของผู้ที่นับถือนิกายคัลวินิสต์รุ่นแรก ซึ่งเวเบอร์ได้เขียนแสดงความชื่นชมและความเกรงขามไว้ เวเบอร์สร้างความเป็นอิสระทางวิชาการด้วยการกระโดดเข้าสู่การต่อสู้ทางการเมืองและสังคม แทนที่จะถอนตัวจากความวุ่นวายออกมาเป็น "คนนอก"

สาเหตุส่วนหนึ่งของการมียุทธวิธีศึกษาต่างกัน อาจเกิดจากความแตกต่างทางภูมิหลังในครอบครัวของซิมเมลและเวเบอร์ คงยังจำได้ว่าซิมเมลสูญเสียบิดาไปเมื่ออายุน้อย และความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างเย็นชากับมารดา เขาไม่เคยมีประสบการณ์ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและผูกพันกับสมาชิกคนใดในครอบครัว แต่ดูเหมือนจะเป็นคนนอกตั้งแต่วัยเยาว์ ตรงกันข้ามกับเวเบอร์ผู้ซึ่งมีความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับครอบครัวด้วยพันธะทางจิตใจหลายประการ และด้วยการแสดงตนเข้าข้างบิดามารดา รวมทั้งญาติคนอื่นๆ โดยเฉพาะญาติที่สตราสบูร์ก เวเบอร์ถูกยัดเยียดไปในทิศทางต่างๆ เพราะถูกเรียกร้องจากหลายฝ่าย แต่ก็มีได้ถอนตัวออก เช่นซิมเมล กลับพยายามทำความเข้าใจกับอารมณ์ต่างๆ ของตนเอง และจัดลำดับความสำคัญของพันธะต่าง ๆ ที่มีต่อญาติโดย

พิจารณาความสัมพันธ์ของตนเองกับญาติแต่ละคนด้วยความเป็นกลาง⁴³ อย่างไรก็ดี ยุทธวิธีเช่นนี้ทำให้เขาสูญเสียพลังงานทางจิตใจไปมีใช้น้อย และยังผลให้เขามีอาการป่วยทางประสาทในเวลาต่อมา เมื่อความขัดแย้งต่าง ๆ ที่ถูกเก็บกดไว้ระเบิดออกมาเมื่อทะเลาะกับบิดาเป็นครั้งสุดท้าย ก่อนที่บิดาจะเสียชีวิตเล็กน้อย

เวเบอร์ใช้ยุทธวิธีเช่นเดียวกันนี้ในเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมือง การเมืองในขณะนั้นมีพลังต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกันและถูกเก็บกดไว้มากพอ ๆ กับพลังต่าง ๆ ที่เขาประสบในครอบครัว ในเรื่องนี้เขาดำรงความเป็นกลางได้ด้วยการมีส่วนร่วม เขากลายเป็นผู้ที่สามารถควบคุมพลังอำนาจต่าง ๆ ที่มีผลกระทบถึงตนเองด้วยการแสวงหาความกระจ่างแจ้งเชิงวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง การเป็นนักวิชาการมีส่วนช่วยเขาในแง่นี้ เพราะวงวิชาการเป็นแหล่งที่ช่วยให้เกิดความความเป็นกลางในฐานะนักวิชาการ แม้ว่าจะมีนักวิชาการหลายคนที่ไม่สามารถดำรงตนตามแบบอย่างของการมีสภาพวัตถุวิสัยได้

ข้ายความสัมพันธ์ในครอบครัว

"ความผูกพันระหว่างเครือญาติ" เอ็ดเวิร์ด โบมการ์เตน ผู้เขียนชีวประวัติของแมกซ์ เวเบอร์ กล่าวว่าไว้ว่า "ซึ่งเวเบอร์ได้พัฒนาความสามารถในเรื่องการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นและการปกป้องตนเองในวัยเยาว์และวัยต่อมา มีขอบข่ายที่แน่นกระชับและใกล้ชิดกว่า

⁴³ความคิดเรื่องการให้ความสนใจด้วยความเป็นกลาง (detached concern) เริ่มเกิดขึ้นในงานของโรเบิร์ต เค. เมอร์ตัน และนักศึกษาบางคนของเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรเน ฟอกซ์ คูใน Robert K. Merton, George G. Reader, and Patricia Kendall, eds., *The Student Physician* (Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1957)

ปรกติ ตลอดชั่วชีวิตของเขา เวเบอร์ติดอยู่ในข่ายความสัมพันธ์นี้ แต่ก็เรียนรู้ตั้งแต่ยังเยาว์ที่จะหลบออกจากข่ายที่คับแคบนี้ไปสู่โลกภายนอกที่เต็มไปด้วยการผจญภัยและความแปลกประหลาดได้"⁴⁴

คงจะจำได้ว่า เวเบอร์เมื่อยังเยาว์พยายามหลีกเลี่ยงหนีจากแรงที่ดึงดูดไปในทิศทางตรงข้ามจากบิดาและจากมารดา ด้วยการให้ความสนใจกับการศึกษา เขาเกิดความรู้สึกต่อต้านบุคคลอื่นที่มีอำนาจหน้าที่อยู่เหนือเขา นอกจากบิดา ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่บรรดาครูของเขา ต่อมาไม่นานเมื่อเป็นนักศึกษา เขาก็พยายามเอาชนะความตึงเครียดต่าง ๆ ด้วยการแสดงตนเข้ากับอำนาจของบิดาและยอมรับวิถีชีวิตแบบเดียวกัน เช่นการดื่มและการดวลดาบ แต่ความพยายามเหล่านี้เป็นเรื่องผิวเผินเท่านั้น ดังเห็นได้จากเมื่อเวเบอร์ย้ายไปสตราสบูร์กว่าเขาเปลี่ยนไปแสดงตนเข้ากับลุงและป้าอย่างรวดเร็ว คือยอมรับความเคร่งศาสนาด้วยการอุทิศตนแก่สังคมและยอมรับลักษณะเสรีนิยมที่เป็นไปตามหลักการโดยไม่ยอมเปลี่ยนแปลงหรือประสานประโยชน์ ความกดดันสามเล่าในครอบครัวของเวเบอร์ขยายวงกว้างขึ้นด้วยการมีญาติทั้งสองคนนี้เข้ามาเกี่ยวข้อง แม้ว่าในภายหลังเขาได้กลับไปแสดงตนเข้าข้างบิดาอยู่บ้าง แต่ขณะนี้เขาก็ได้มีการมองค่านิยมต่าง ๆ และบุคลิกภาพของมารดาในสายตาใหม่ โดยผ่านทางป้าผู้ซึ่งเป็นคนแข็งและมีอำนาจเหนือคนในบ้าน และจากการมีความสัมพันธ์กับลุง ทำให้เขาเกิดความเข้าใจในแง่ใหม่เกี่ยวกับอำนาจนิยมของบิดา ซึ่งมีลักษณะทั่วไป เพื่อความพึงพอใจส่วนตัวและโน้มเอียงไปในด้านการประสานผลประโยชน์ขณะนี้เขาจึงมีลุงเป็นเพื่อนผู้ใหญ่ที่ให้ความสนับสนุนคำจูนและเป็นผู้ที่เข

⁴⁴Baumgarten, op. cit., p. 627.

พึงได้ในการต่อสู้กับผู้มีอำนาจหน้าที่ และกับลัทธิอำนาจนิยมของบิดา⁴⁵

ในช่วงเวลาที่เขาต้องพึงบิดาในทุกด้าน เวเบอร์เริ่มเกิดความรู้สึกเกลียดชังบิดา และเริ่มใกล้ชิดกับมารดา มีสัญญาณต่าง ๆ ที่สื่อว่าในระยะนี้มารดาบอกกับบุตรชายอย่างเปิดเผย เกี่ยวกับการต้องทนที่จะได้รับความอับอายดูหมิ่นต่าง ๆ จากการกระทำของสามี หลังจากสมรส และได้รับการแต่งตั้งทางวิชาการให้ไปสอนที่ไพรเบอร์ก์ และต่อมาที่ไฮเดลเบิร์กแล้ว ดูเหมือนว่าเขาจะสามารถมองสภาพความสัมพันธ์ของบิดามารดาด้วยความเป็นกลางอันเป็นผลจากการแยกตัวออกจากบ้าน แม้กระนั้นเขาก็มีความวิตกกังวลเกี่ยวกับการกระทำอย่างใช้อำนาจที่สามีมีต่อเธอ ซึ่งยังผลให้เกิดการทะเลาะกันอย่างรุนแรงในครั้งสุดท้าย ความรู้สึกผิดที่เกิดขึ้นเมื่อบิดาลิ้นชีวิตลงในเวลาไม่นานต่อมา อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เขาป่วยทางประสาทในเวลาต่อมา เขาได้พยายามวางตัวเหนือการทะเลาะเบาะแว้งระหว่างบิดามารดา และได้เข้าข้างมารดาอย่างไม่เปิดเผย แต่แล้วก็ประสบความล้มเหลว เขาอาจรู้สึกว่าการไม่สามารถวางตัวเป็นกลางมีส่วนหนุนให้เกิดเรื่องร้ายแรงนี้

เราอาจคาดคะเนจากการที่เวเบอร์มีเสถียรภาพทางอารมณ์มากขึ้นเมื่อหายจากการป่วยทางประสาทได้ว่า ระหว่างที่ป่วยเขาคงจะค่อย ๆ เกิดความเข้าใจอย่างแจ่มชัดถึงความยุ่งเหยิงสับสนในแง่ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลและอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ รวมทั้งการแสดงตนเป็นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในครอบครัวและความซื่อสัตย์ หลังจากนั้นตราบทจนเขาลิ้นชีวิต เขามีใช้คนซึ่งพวกที่ถือตัวว่ามีความสามารถจะเรียกได้ว่า "มีการปรับตัวเป็นอย่างดี" ในชีวิตของเขาจะมีช่วงที่มีการระเบิด

⁴⁵ดู Morris Freilich, "The Natural Triad in Kinship and Complex Systems," *American Sociological Review*, XXIX, 4 (August, 1964), pp. 530 ff.

อารมณ์ ความรู้สึกต่าง ๆ สลับกันไปกับช่วงที่มีอารมณ์สงบราบเรียบ แต่โดยทั่วไปกล่าวได้ว่า เขาสามารถรักษาแรงกระตุ้นที่ขัดแย้งกันในบุคลิกภาพของเขาให้อยู่ในเสถียรภาพได้ ผลงานของเขาแสดงว่าเขา มีการเปลี่ยนจากการชื่นชมการควบคุมตนเองแบบลัทธิคัลวินิสต์ ไปสู่การยกย่องคุณลักษณะอันเป็นบารมีของวีรบุรุษผู้ดี แต่โดยปกติ เขามักควบคุมความชอบส่วนตัวต่าง ๆ ไว้ด้วยการตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นเพื่อปฏิเสธตนเอง ซึ่งยังผลให้เขาสามารถดำรงความเป็นกลางทางค่านิยมไว้ได้ในงานวิชาการของเขา

หลังจากทุเลาจากการเจ็บป่วยแล้ว เขายังคงใกล้ชิดกับมารดา มาก มารดาจะเล่าถึงปัญหาต่าง ๆ ของเธอให้บุตรชายฟังอย่างไม่ปิดบัง และกล่าวว่าตนเปรียบบุตรชายได้เสมือนกับ "พี่สาว" ส่วนความสัมพันธ์กับภรรยา นั้นแม้จะถูกทำให้เสียไปบ้างจากการที่เขาไม่สามารถมีความสัมพันธ์ทางเพศกับเธอ แต่ก็ยังคงเป็นการสมรสที่ทั้งสองฝ่ายต่างเข้าใจและเสียสละให้แก่กัน ยิ่งกว่านั้น เวเบอร์ยังคงมีความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับพี่น้องและญาติอีกจำนวนหนึ่ง ความสัมพันธ์อย่างผูกพันลึกซึ้งนี้ เห็นได้จากจดหมายส่วนตัวขนาดยาวหลายฉบับระหว่าง เวเบอร์ กับญาติพี่น้อง ซึ่งในจำนวนจดหมายเหล่านี้มีเพียงไม่กี่ฉบับที่ถูกตีพิมพ์ ผู้อ่านชาวอเมริกันในปัจจุบันอาจรู้สึกว่าเป็นเรื่องเข้าใจยากว่าเป็นไปได้อย่างไรที่คนจะยอมเสียพลังงานไปมากมาย เช่นนี้กับการอภิปรายพฤติกรรมของตนเองและของผู้อื่นในแง่มาตรฐานทางจริยธรรมด้วยการตั้งคำถามว่าใครถูกใครผิด การทำความเข้าใจกับการตัดสินใจ และผลลัพธ์จากการกระทำว่าถูกผิดอย่างไร เช่นนี้จะ เป็นไปได้หากมองว่าเป็นวัฒนธรรมแบบลูเธอร์ (Lutheran) และแบบคานต์ (Kantian) ในแง่การมีความรับผิดชอบทางจริยธรรม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ค่อนข้างแปลกสำหรับอารยธรรมอังกฤษ-อเมริกันปัจจุบันซึ่งบ่อยครั้งดูเหมือนจะยึดเอาการประสานผลประโยชน์และความสะดวกเข้าว่า วัฒนธรรมแบบลูเธอร์ในสมัยเวเบอร์ยังคงติดอยู่กับคำสอนของแมทธิว (Matthew :

xix : 21) ที่ขึ้นต้นว่า "หากเจ้าจะเป็นคนสมบูรณ์แบบ...."

ความเสียสละที่เวเบอร์มีต่อมารดา อาจมีลักษณะที่ "มุ่งมันจนเกินไป" นอกจากแนวอธิบายในแง่โอดิปัส(oedipal themes) แล้ว เรายังต้องมองคนแง่ที่ว่า เวเบอร์เป็นบุตรชายคนโต ตามประเพณีชนชั้นสูงชาวเยอรมัน ดังจะเห็นได้จากหนังสือเรื่อง *Buddenbrooks* ของโทมัส มันน์ (Thomas Mann) บุตรชายคนโตถูกคาดหวังให้ทำตามประเพณีการนำครอบครัวโดยฝ่ายชาย และให้ทำตนตามบิดา คือต้องปกป้องคุ้มครองสมาชิกในครอบครัวรวมทั้งมารดา ดังนั้น สิ่งที่กระตุ้นให้เวเบอร์ปกป้องมารดาจากบิดาจะมีใช่แต่เพียงความรู้สึกในแง่ความเป็นธรรม ประกอบกับความผูกพันแบบโอดิปัส และความเคารพในค่านิยมของมารดาเท่านั้น แต่จะเป็นภาพพจน์ของตนเองในฐานะบุตรชายที่มีความรับผิดชอบของชนชั้นกลางชาวเยอรมัน ซึ่งเป็นภาพพจน์อันเป็นที่ยอมรับในวัฒนธรรมเยอรมันด้วย

ความเชื่อมั่นของเวเบอร์ว่า ตนเองเป็นผู้นำครอบครัวเนื่องจากเป็นบุตรชายคนโตนั้นเห็นได้จากความต้องการของเขาที่จะทำตนเป็นผู้แนะนำและให้คำปรึกษาแก่น้อง ๆ และญาติ เขาให้ความสนใจกับปัญหาของคนเหล่านี้ทุกด้านทั้งด้านปัญหาส่วนตัว การสมรส และด้านอาชีพ โดยที่ในขณะที่เดียวกันก็พยายามรักษาไว้ซึ่งความเป็นกลางอันเป็นลักษณะของผู้ให้คำปรึกษาที่ชาตินิยมอย่างแท้จริง

ฉากใน เรื่องส่วนรวม

พฤติกรรมของเวเบอร์ในเรื่องสังคมโดยส่วนร่วมมีลักษณะใกล้เคียงกับพฤติกรรมในเรื่องส่วนตัวอย่างมาก ในเรื่องของส่วนรวม เวเบอร์มิได้พยายามถอยออกห่างดังเช่นซิมเมล แต่กลับพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งในกิจกรรมที่เกี่ยวกับสังคม โดยพยายามไปด้วยในขณะที่เดียวกันที่จะให้เกิดความเข้าใจอย่างเป็นวัตถุวิสัยให้มากที่สุด และเช่นเดียวกับเรื่องความสัมพันธ์ของตนเองกับครอบครัว ความ

พยายามของเวเบอร์ที่จะดำรงความเป็นกลางและสภาพวัตถุวิสัยก็ไม่ประสบความสำเร็จเสียทีเดียว ที่จริงแล้ว เขามักถูกตั้งข้อสงสัยที่ขัดแย้งกัน ซึ่งเขาพยายามสร้างดุลด้วยการเน้นบทบาทสองบทบาทในเวลาเดียวกัน กล่าวคือ ในฐานะนักการเมืองและนักสังเกตรวมถึงการที่มีความเป็นกลางทางค่านิยม

ประเทศเยอรมนีในสมัยเวเบอร์มีระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรมที่มีความก้าวหน้ามาก โดยมีโครงสร้างทางการเมืองที่ถูกครอบงำโดยค่านิยมกึ่งศักดินาของระบบอนุรักษนิยมปรัสเซีย⁴⁶ ระบบการเมืองเป็น "ลักษณะผสมระหว่างลัทธิอำนาจนิยมโดยผู้นำอาวุโส (patriarchal authoritarianism) กับลัทธิการเห็นความสำคัญของกฎหมายมากกว่ากฎหมาย (legalism) ที่พัฒนาไปอย่างมาก"⁴⁷ ข้าราชการที่ถูกฝึกมาอย่างเข้มงวด ผู้ซึ่งอุทิศตนเพื่อหน้าที่ตามความหมายของคานต์ และมีความรู้สึกแรงกล้าเกี่ยวกับลัทธิพิเศษและอำนาจตามหน้าที่ เป็นผู้ดำเนินงานต่างๆของประเทศร่วมกับคณะทำงานซึ่งประกอบด้วยขุนนางเจ้าของที่ดินแถบเอลเบียนตะวันออกหรือบุคคลที่มีวิถีชีวิตแบบเดียวกันนี้ ชนชั้นกลางมีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ แต่ในทางการเมืองยังอยู่ในสภาพจำยอม ส่วนชนชั้นกรรมกรถูกกันออกจากกระบวนการการตัดสินใจทางการเมือง แม้ว่าบางครั้งจะได้รับการส่งเสริมทางเศรษฐกิจโดยการใช้อำนาจทางการทางสวัสดิการสังคม ผู้นำทางความคิดในส่วนของนักวิชาการในมหาวิทยาลัยได้สร้างสิ่งที่ริงเงอร์ นักประวัติศาสตร์ชาวอเมริกันสมัยใหม่ผู้ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับความคิดเรียกว่า วิถีชีวิตแบบ "ขุนนางจีน" พวกเขาแสดงตนเป็นผู้ที่เสียสละเพื่อโลกแห่งวิชาการ แสดง

⁴⁶Talcott Parsons, *Essays in Sociological Theory* rev. ed. (New York, The Free Press, 1954), pp. 104 ff.

⁴⁷เล่มเดียวกัน, หน้า 109

ความไม่พอใจกับความสนใจ "เชิงวัตถุ" ที่มีอยู่ในสังคมชนชั้นแบบอุตสาหกรรมสมัยใหม่ และเสริมสร้างเกียรติยศและสถานภาพของตนเองขึ้นมา นักวิชาการเหล่านี้ส่วนใหญ่ปฏิเสธที่จะมีส่วนร่วมในสิ่งที่พวกเขาคิดว่าเป็น "การเมืองที่สกปรก" การที่พวกเขาไม่มีส่วนร่วมในการต่อสู้ทางการเมืองสมัยนั้น ความจริงแล้วเป็นการสนับสนุนการดำรงอยู่ของการปกครองโดยกษัตริย์วิลเฮล์ม⁴⁸

เวเบอร์ต่างจากพวกนักวิชาการส่วนใหญ่ตรงที่เขามีความสนใจการเมืองอย่างมาก เขาเป็นนักชาตินิยมเยอรมัน เช่นเดียวกับเพื่อนนักวิชาการ แตต่างกันตรงที่เขาไม่พอใจอย่างลึกซึ้งกับระบอบอนุรักษนิยมปรัสเซียแทนที่จะไม่พอใจกับสิ่งที่ถูกเรียกว่า "ระบบวัตถุนิยม" ในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ เขาไม่พอใจการครอบงำทางการเมืองอย่างต่อเนื่องโดยพวกขุนนางเจ้าของที่ดินและพวกข้าราชการ มิใช่เพราะเขายึดมั่นอยู่กับค่านิยมประชาธิปไตยเพียงอย่างเดียว แต่เพราะเขาเกรงว่าการครอบงำอย่างต่อเนื่อง เช่นนี้ จะเป็นผลร้ายต่อการสร้างชาติเยอรมัน การที่เขาให้ความสนใจตลอดชีวิตของชนชั้นกรรมาในสังคมอุตสาหกรรมแต่เพียงประการเดียว แต่อย่างน้อยก็เกิดจากความเชื่อของเขาด้วย ว่าการพัฒนาสังคมจะถูกขัดขวางหากภายในประเทศยังมีการขัดแย้ง แบ่งแยก และหากชนชั้นกรรมา^๕ยังถูกแปลกแยกออกจากสังคมส่วนรวมอย่างถาวร

แม้ว่างานเขียนในระยะแรก ๆ ของเวเบอร์ เกี่ยวกับสภาพเกษตรกรรมในเอลเบียนตะวันออก จะแสดงถึงการกล่าวขัตกันเองหลายตอนดังที่มิตซมัน (Mitzman) ผู้เขียนชีวประวัติของเวเบอร์ร่วมสมัยคนหนึ่ง ได้ชี้ให้เห็น แต่โดยรวมแล้วเป็นงานเขียนที่แสดงถึงความรู้สึกของเวเบอร์ที่ว่า อิทธิพลอันต่อเนื่องของพวกขุนนางเจ้าของ

⁴⁸ ดูบทที่เกี่ยวกับซิมเมล ในเรื่องคำอธิบายที่สมบูรณ์กว่านี้เกี่ยวกับสภาพทางการเมืองและทางสังคมของประเทศเยอรมนีในช่วงเวลานี้

ที่ดินในตะวันออกจะกีดกร่อนอำนาจของประเทศเยอรมนี และจะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจ และการเพิ่มอิทธิพลของชาวโบลเชวิคในเยอรมนีผู้ซึ่งไม่สามารถผสมผสานวัฒนธรรมของตนเข้ากับวัฒนธรรมเยอรมันได้ เหตุผลหลักที่เขาต่อต้านขุนนางเจ้าของที่ดินมิใช่เพราะพวกเขา "ไม่เป็นประชาธิปไตย" แต่เพราะพวกเขากีดขวางพัฒนาการทางการเมืองและทางเศรษฐกิจของเยอรมันไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่มีอำนาจ สำหรับเวเบอร์แล้ว พวกขุนนางผู้ครองที่ดินเป็นผู้ดำรงไว้ซึ่งระบบศักดินาและระบบการยึดผู้มีอาวุโสสูงสุดเป็นหลัก ซึ่งไม่เอื้ออำนาจให้เกิดระบบการเมืองโดยชนชั้นกลางแบบสมัยใหม่อย่างแท้จริง เวเบอร์หวังว่าจะมีการเติบโตขึ้นของ "ชนชั้นกลางที่มีความสำนึกทางชนชั้น" ซึ่งพร้อมและต้องการที่จะดึงอำนาจมาจากชนชั้นเก่าแก่ศักดินา และจากข้าราชการที่สนใจแต่กฎเกณฑ์ไม่มีความคิดริเริ่มและไม่ฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เวเบอร์ต่างจากเพื่อนนักวิชาการส่วนมากที่ยังปรารถนาให้สังคมมีลักษณะเหมือนอดีตสมัยก่อนอุตสาหกรรมซึ่งผู้มีอำนาจทางการเมืองคือประชาชน มิใช่กลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ เขาสนับสนุนอย่างขยันขันแข็งให้มีสังคมสมัยใหม่ และคัดค้านพวกที่คร่ำครวญหาอดีตอันงดงามที่สูญสิ้นไป

อย่างไรก็ดี เวเบอร์ก็ยังคงแตกต่างจากพวกเสรีนิยมซึ่งเห็นว่าการกลายเป็นสังคมสมัยใหม่เป็นหลักฐานที่แสดงความก้าวหน้าอย่างสมบูรณ์ เขาแสดงให้เห็นในรายละเอียดถึงประโยชน์ของการทำงานโดยใช้หลักเหตุผล และอย่างเป็นระบบ เศรษฐกิจซึ่งเป็นไปได้เพราะระบบทุนนิยมที่ใช้หลักเหตุผล แต่เขาก็เป็นผู้ชี้ให้เห็นว่า ความคิดริเริ่ม ความสร้างสรรค์ต่าง ๆ อาจถูกทำลายไปหากมีการขยายขอบข่ายของการบริหารงานแบบองค์การที่ใช้หลักเหตุผลและหลักกฎหมายให้กว้างขึ้น การบริหารงานแบบนี้เป็นแบบที่ใช้ในระบบการปกครองและระบบเศรษฐกิจของสังคมสมัยใหม่

เวเบอร์เชื่อมั่นว่าการเพิ่มการใช้หลักเหตุผลและหลักการบริหาร-

หารแบบองค์การ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่พ้น และนี่ก็เป็นเหตุผลว่า เหตุใดเขาจึงพยายามหลีกเลี่ยงการถูกรอรับโดยระบบบริหารแบบองค์การ ในปีท้าย ๆ ก่อนเสียชีวิต เขาเป็นผู้สนับสนุนอย่างเข้มแข็งให้มีการปรับระบบการเมืองใหม่ เพื่อมิให้รัฐสภามีบทบาทเป็นรองดังเช่นที่ผ่านมา แต่การสนับสนุนนี้เป็นการกระทำด้วยความหวังว่ารัฐสภาจะสามารถควบคุมการแพร่กระจายของการใช้ระบบบริหารแบบองค์การมากกว่าที่จะเป็นการแสดงถึงการยึดมั่นตามหลักการประชาธิปไตย จุดยืนของเขาที่สนับสนุนให้มีประชาธิปไตยมวลชน (mass democracy) ซึ่งนำโดยผู้นำที่มีอำนาจซึ่งมีลักษณะหลายประการคล้ายกับนายพลเดอโกลในสมัยของเรา เป็นจุดยืนที่เกิดจากความประสงค์ที่จะดำรงไว้ซึ่งรัฐชาติสมัยใหม่ที่เข้มแข็ง รัฐชาติที่จะไม่ถูกถ่วงรั้งไว้โดยการครอบงำของพวกขุนนางผู้ครองที่ดินหรือรัฐชาติที่จะไม่ยอมให้มีลักษณะตายตัวไม่ยืดหยุ่น เนื่องจากการปกครองอย่างต่อเนื่องโดยข้าราชการปรัสเซีย

นี่เป็นความสนใจบางด้านที่แสดงถึงความคิดทางการเมืองทั้งหมดของเวเบอร์ อย่างไรก็ตาม จุดยืนทางการเมืองของเวเบอร์ตามความจริงนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลามิใช่น้อย เมื่อเขาออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งเป็นครั้งแรก เขาเลือกพรรคอนุรักษนิยมและเป็นสมาชิกของกลุ่มแนวร่วมเยอรมัน (Alldeutscher Verband) ซึ่งเป็นกลุ่มปฏิกิริยา และแสดงความรักชาติอย่างโจ่งแจ้ง เมื่อเขาแสดงปาฐกถาครั้งสำคัญที่ไฟรบวร์กเกี่ยวกับ "รัฐชาติและนโยบายทางเศรษฐกิจ" ซึ่งเขาได้กระตุ้นให้ผู้ฟังยอมรับหลักการเพียงประการเดียวคือ "เพื่อผลประโยชน์อันถาวรทางการเมืองและทางอำนาจของชาติ" นั้น เขาได้ลั่นหวั่นในพวกอนุรักษนิยมแล้ว และมองว่าพวกนี้เป็นเครื่องมือเพื่อผลประโยชน์ของพวกขุนนางผู้ครองที่ดิน ในช่วงนี้เขาเชื่อถือลัทธิจักรวรรดินิยมแบบเสรี (liberal imperialism) ซึ่งมีการระดมอำนาจของเยอรมนีในฐานะที่เป็นประเทศอุตสาหกรรมสมัยใหม่ เพื่อทำให้เยอรมนีมีบทบาทที่เข้มแข็งและเหนือกว่าประเทศอื่นใด

ในโลก สองสามปีต่อมา เขามีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับการเคลื่อนไหวของพวกสังคมนิยมคริสเตียน ซึ่งนำโดยเพื่อนสนิทคนหนึ่งของเขา คือ ฟรีดริช เนามันน์ (Friedrich Naumann) และเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อให้มีการปฏิรูปสังคมและเสรีนิยมในประเทศเยอรมนี และเพื่อให้มีนโยบายการเมืองระหว่างประเทศที่แน่นอนไม่เปลี่ยนแปลงไปมา และที่รักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ของประเทศ

ระหว่างสงคราม ความเกลียดชังที่เวเบอร์มีต่อความรู้ความสามารถของผู้นำ ทรศนะที่ว่าข้าราชการ ขุนนางผู้ครองที่ดิน ระบบศาล และกองทัพจะแพ้สงครามและทำลายโอกาสก้าวหน้าของเยอรมนีตลอดไป ทำให้เขาใกล้ชิดกับพวกหัวรุนแรงที่ต่อต้านสงคราม หลังสงครามแล้ว เขาพยายามใกล้ชิดยิ่งขึ้นกับผู้นำของพวกสังคมนิยมประชาธิปไตย ซึ่งกลายมาเป็นกลุ่มนำ และถึงกับเข้าข้างพวกซ้ายจัดเช่น เอียนส์ โทลเลอร์ เขาเป็นผู้นำการก่อตั้งพรรคเยอรมันประชาธิปไตย (German Democratic Party) อันเป็นพรรคพันธมิตร ซึ่งเป็นของชนชั้นกลาง และมีลักษณะเสรีนิยมของพวกสังคมนิยมประชาธิปไตย (Social Democrats) พรรคนี้ถูกตั้งขึ้นเพื่อจะให้เป็นตัวแทนของพลังของชนชั้นกลาง ซึ่งยอมรับระบบการปกครองใหม่ และเต็มใจที่จะวางรากฐานให้กับประชาธิปไตยมวลชนซึ่งต่อต้านทั้งพวกอนุรักษนิยมฝ่ายขวาและพวกนิยมการปฏิวัติ เพื่อสังคมอุดมคติซึ่งเป็นฝ่ายซ้าย

แม้จะถูกดึงดูดได้ง่ายโดยแนวคิดหลายฝ่าย และถูกเรียกร้องให้มีความจงรักภักดีต่อหลายฝ่าย เวเบอร์ก็ยังสามารถดำรงความเป็นกลางทางการเมืองและทางวิชาการไว้ได้ระดับหนึ่งด้วยการไม่ยอมถูกชักจูงโดยแนวคิดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยสิ้นเชิง เขาไม่เคยเป็นนักการเมืองอย่างแท้จริงแม้ว่าจะได้ลงสู่สนามการเมือง แม้กระนั้นก็ไม่เคยเป็นเพียงผู้ดูเหตุการณ์เท่านั้น ดังเช่นฮิมเมล แม้เขาจะมีความท่วงไวยอย่างลึกซึ้งต่อประเด็นต่างๆทางการเมือง แต่ส่วนใหญ่ก็ยังคงไม่ยึดติดอยู่กับความผูกพันกับพรรคที่ตนสังกัด เขาเป็นผู้ที่อยู่เหนือความขัดแย้ง

ในระดับหนึ่ง เนื่องจากมีฐานะหลักอยู่ในวงวิชาการมิใช่วงการการเมือง ในฐานะนักวิชาการ เวเบอร์สามารถทำการวิเคราะห์แนวโน้มทางการเมืองและทางสังคมในสังคมของตนเองได้โดยรักษาความเป็นกลางทางค่านิยม เขาสามารถวิเคราะห์แนวคิดต่าง ๆ ทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นของตนเองและของผู้อื่น (*sine ira et studio*) ด้วยวิธีการเช่นนี้ เขาสามารถวางตัวออกห่างจากแนวคิดเหล่านี้ในตนเองเดียวกับที่วางตัวออกห่างจากความสัมพันธ์ในชายเครือญาติของเขา ด้วยการกระทำที่เรียกได้ว่าเป็นการแบ่งภาคตนเองออกเป็นส่วนตัวที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและส่วนที่เป็นเพียงผู้สังเกตการณ์ทางการเมืองนี้ เขาใช้ความพยายามอย่างมากที่จะทำให้ความยุติธรรมกับตนเองทั้งในแง่ที่เป็นนักการเมืองและในแง่ที่เป็นนักวิชาการ และที่จะให้เกิดความรอบรู้ทางวิชาการ ในขณะที่ต้องรักษาข้อผูกมัดที่ขัดแย้งกันด้วย

นักวิชาการ

ตำแหน่งนักวิชาการทำให้เวเบอร์สามารถรอดพ้นจากความขัดแย้งต่างๆ อันเป็นลักษณะเด่นในวงการการเมืองได้ด้วยการวิเคราะห์อย่างมีความเป็นกลางทางค่านิยม และทำให้เขาสามารถก้าวไปสู่ "การทำให้หลุดพ้นจากความเคลือบแคลงทางความคิด" (*ideological demystification*) ตามสำนวนของเอร์สต์ โทพิทส์ช์ (Ernst Topitsch) ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของผลงานทางสังคมวิทยาจำนวนมากของเขา⁴⁹

ตรงข้ามกับซิมเมล ผู้ซึ่งมิได้รับการยอมรับในวงวิชาการอย่างเต็มตัว เวเบอร์เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในวงวิชาการซึ่งเขาวิ-

⁴⁹*Verhandlungen des 15ten Deutschen Sociologentages* (Tuebingen, J.C.B. Mohr-Siebeck, 1965), pp. 19 ff.

พากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงจากวงใน ขณะที่การก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งทางวิชาการในมหาวิทยาลัยของซิมเมลถูกหน่วงเหนี่ยวไว้อย่างมาก เขาได้เป็นศาสตราจารย์ต่อเมื่อในปีปลายของชีวิตและในมหาวิทยาลัยที่เป็นรอง เวเบอร์ได้รับแต่งตั้งให้เป็นศาสตราจารย์อย่างรวดเร็วในมหาวิทยาลัยไฟเบอร์กที่มีชื่อเสียง เมื่ออายุ 32 ปี เขาถูกเรียกตัวไปรับตำแหน่งในภาควิชาที่มีชื่อเสียงที่สุดที่มหาวิทยาลัยไฮเดลเบิร์ก ซึ่งเป็นรองอยู่ที่แต่มหาวิทยาลัยเบอร์ลินเท่านั้น เวเบอร์ไม่จำเป็นต้องต่อสู้เพื่อที่จะให้ได้รับการยอมรับ ตั้งแต่เริ่มแรกผลงานของเขาถูกตัดสินว่าเป็นเยี่ยมและเขาได้รับความสนใจจากนักวิชาการคนสำคัญ ๆ ทั้งที่มีวิญญูเห็นอกว่า และที่เป็นนักวิชาการรุ่นเดียวกันแต่จุดยืนทางวิชาการที่แน่วแน่มั่นคง และการโต้แย้งอย่างแหลมคมของเขาก็ก่อให้เกิดศัตรูหลายคนด้วยเช่นกัน การเข้าไปมีส่วนทางการเมืองทำให้นักวิชาการแบบขุนนางจึงมองว่าเป็นเรื่อง *infra dignitatum* แต่มีเพียงไม่กี่คนที่มองไม่เห็นความสามารถของเขา ไม่ว่าคนนั้น ๆ จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับเขา ทั้งก่อนและหลังการป่วยทางประสาท เวเบอร์เป็นสมาชิกที่เด่นคนหนึ่งในแวดวงวิชาการ

การเห็นพ้องกันโดยทั่วไปว่า ผลงานของเขามีคุณภาพสูงมิได้จำกัดอยู่ในคนกลุ่มเล็ก ๆ ที่เรียกตนเองว่านักสังคมวิทยาเท่านั้น จากการพลิกดูหนังสือและบันทึกต่าง ๆ ของเวเบอร์ เราจะประทับใจกับปริมาณของบุคคลที่เขามีการติดต่อแลกเปลี่ยนทางวิชาการด้วย และจะตระหนักว่าเวเบอร์มีข่ายความสัมพันธ์ในวงวิชาการที่กว้างขวางและข้ามขอบเขตของสาขาวิชาต่าง ๆ ชุดของบทบาททางวิชาการ (*rols set*) ของเขา กล่าวคือบุคคลต่าง ๆ ที่เขามีความสัมพันธ์ด้วยในบทบาทของนักวิชาการนั้นมีความหลากหลายและซับซ้อน เพราะผลงานต่าง ๆ ของเขาเป็นเรื่องที่ตรงกับความสนใจของทั้งนักเศรษฐศาสตร์ นักปรัชญา นักกฎหมาย และนักประวัติศาสตร์

เนื่องจากมีบุคคลที่เขาเกี่ยวข้องกับด้วยในฐานะนักวิชาการอย่าง

หลากหลาย เวเบอร์จึงสามารถรักษาความเป็นกลางได้ง่ายกว่าคนที่อยู่ในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งเพียงสาขาเดียว สิ่งทีโรส เลาบ์ โคเซอร์ (Rose Laub Coser) กล่าวไว้เกี่ยวกับบุคคลที่บรรลุภาวะแล้ว ดูจะใช้ได้ดีกับบุคคลดังเช่นเวเบอร์ ผู้ซึ่งสามารถเปลี่ยนชุดของบทบาทที่ซับซ้อนและบางครั้งก็ขัดแย้งกันให้กลายเป็นประโยชน์กับการมีวัตถุประสงค์และความริเริ่มได้ โคเซอร์เขียนว่า

ความสามารถที่จะใช้ปัจจัย (resources) ภายในตน ซึ่งถูกพัฒนาขึ้นจากการแก้ไขความขัดแย้งระหว่างความคาดหวังของบุคคลต่างๆ ในชุดของบทบาทหนึ่ง เป็นลักษณะทางสังคมวิทยาที่ตรงกับสิ่งที่ فروยด์ เรียกว่า การทำให้บริสุทธิ์สูงส่ง (sublimation) ซึ่งหมายถึงความสามารถของบุคคลผู้ซึ่งมีอีโก (ego) เข้มแข็งในอันที่จะนำเอาปัจจัยต่างๆ ที่สั่งสมมาจากความสัมพันธ์ทางบทบาทซึ่งมีแบบแผนและซับซ้อน มาใช้ประโยชน์ในการแสดงพฤติกรรมตามบทบาทต่างๆ ของเขาได้ ความสัมพันธ์ทางบทบาทเปิดโอกาสให้มีพฤติกรรมที่เป็นการริเริ่มทางสังคมมากกว่าที่จะเป็นสาเหตุกีดขวางดังที่บางคนกล่าวไว้⁵⁰

ความเกี่ยวพันที่เวเบอร์มีอยู่กับวงวิชาการต่างๆ และกลุ่มผู้ฟังต่างๆ รวมทั้งการติดต่อกับนักศึกษาและเพื่อนร่วมงานทั้งหลาย เป็นทั้งสาเหตุและผลลัพธ์ของความคิดสร้างสรรค์ของเขาในสาขาวิชาต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่มากมายอย่างน่าประหลาดใจ การมีส่วนร่วมในวงวิชาการหลาย

⁵⁰Rose Laub Coser, "Role Distance, Sociological Ambivalence and Transitional Status Systems," *The American Journal of Sociology*, LXXVII, 2 (September, 1966), pp. 173-87.

สาขานี้ทำให้เขามีความอิสระทางวิชาการ

สิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า เวเบอร์มีแนวการยึดผู้อ่านเชิงวิชาการเป็นหลักคือความจริงที่ว่า ผลงานเกือบทั้งหมดของเขาปรากฏอยู่ในวารสารวิชาการแทนที่จะปรากฏในรูปของหนังสือเป็นเล่ม ซึ่งจะแพร่หลายไปสู่ผู้อ่านได้ในวงกว้างกว่า ผลงานส่วนใหญ่ที่เป็นที่รู้จักกันในวงผู้อ่านชาวอเมริกัน ซึ่งถูกแปลและตีพิมพ์เป็นเล่ม จะปรากฏออกมาในวารสารทางวิชาการก่อน (เรื่อง *Wirtschaft und Gesellschaft* ซึ่งเขาเขียนค้างไว้ ก็คาดไว้ว่าจะพิมพ์เป็นเล่มใหญ่) การเน้นผู้อ่านที่เป็นนักวิชาการนี้เอง เป็นสาเหตุของการใช้แนวเขียนที่สลับซับซ้อนและเข้าใจยาก การอธิบายอย่างละเอียด การกล่าวภายใต้เงื่อนไขต่างๆ การใช้ประโยคซ้อนประโยค รวมทั้งการใช้เชิงอรรถที่ยืดยาวเป็นผลจากความพยายามอย่างพิถีพิถันที่จะให้มีความแม่นยำและความชัดเจนมากที่สุด และเพื่อแสดงให้เห็นผู้อ่านที่เป็นนักวิชาการเห็นว่าเขามีความพยายามใดๆ ที่จะสร้าง "ความประทับใจ" ให้เกิดกับผู้อ่าน

เห็นได้ชัดว่า แนวการเขียนแบบหนักงานเชิงวิชาการมิได้เกิดจากการไม่สามารถเขียนให้อ่านเข้าใจง่าย เพราะเมื่อเขาเขียนหรือพูดให้กลุ่มอื่น ๆ อ่านหรือฟัง เขาก็ใช้แนวการเขียนที่ต่างออกไป ตัวอย่างเช่น คำบรรยายที่มีชื่อเสียงในเรื่อง *Politics as a Vocation* และ *Science as a Vocation* ถูกเขียนขึ้นอย่างชัดเจนและตรงไปตรงมา เป็นร้อยแก้วที่กระชับซึ่งชวนให้นึกถึงลักษณะการเขียนแบบนิทซ์เช่หรือแบบไฮเน (Heine) บทกวีที่มีถึงผู้วางนโยบายและบทความในหนังสือพิมพ์นั้น แม้ว่าบางครั้งจะขาดความเข้มข้นเร้าใจดังในสุนทรพจน์ต่อสาธารณชน แต่ก็ เป็นแบบจำลองของการอธิบายอย่างชัดเจนรัดกุม และเห็นจริงเห็นจังด้วยเช่นกัน

สิ่งที่เป็นความจริงเกี่ยวกับแนวการเขียนโดยทั่วไปของเวเบอร์ ก็เป็นจริงในกรณีของคำศัพท์ของเขาด้วย เวเบอร์ปรับใช้คำศัพท์ให้เหมาะกับผู้ฟัง เมื่อเขาต้องการให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจทางการเมืองฟัง

เขาจะใช้ภาษาที่คนเหล่านั้นเข้าใจ เขาคิดว่าเป็นการไร้สาระที่จะพูดกับคนเหล่านั้นในแง่ของจริยธรรมล้วนๆ ซึ่งศาสตราจารย์และนักปฏิบัติอาจารย์ได้ แต่นักการเมืองรับไม่ได้ สำหรับผู้ฟังที่เป็นนักการเมือง เวเบอร์เชื่อว่าต้องใช้ศัพท์การเมืองซึ่งมีจุดสนใจร่วมอยู่ที่การแสวงหาผลประโยชน์ ในทางตรงข้ามสาธารณชนที่เป็นนักวิชาการเป็นผู้ฟัง ซึ่งอย่างน้อยโดยหลักการแล้วมีพันธะที่ต้องค้นหาความจริงมิใช่แสวงหาผลประโยชน์ทั้งที่เป็นนามธรรมและวัตถุธรรม ดังนั้นสิ่งที่ผู้ฟังชนิดนี้ต้องการคือความชัดเจนอย่างปราศจากข้อสงสัยและการตระหนักเกี่ยวกับตนเองอย่างถึงที่สุด ในวงการนี้เขาเชื่อว่าเป็นความจริงที่ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ว่าชีวิตที่มีได้ถูกศึกษาไม่มีค่าควรแก่การใช้หรือดำรงไว้ การอธิบายด้วยหลักเหตุผลรวมทั้งการวิเคราะห์อย่าง ไม่มีการประนีประนอมหรือยั้งมือเท่านั้นจึงจะเหมาะสมกับผู้ฟังกลุ่มนี้

การประเมินค่านักวิชาการไว้สูงมากเป็นเหตุผลหนึ่งที่ช่วยอธิบายถึงการที่เวเบอร์มีทัศนคติที่ไม่วางใจอย่างแรงกล้า เกี่ยวกับนักวิชาการในมหาวิทยาลัยที่ไม่สามารถดำรงความเป็นกลางอย่าง เป็นวิทยาศาสตร์ หรือไม่แม้แต่พยายามที่จะให้เกิดความเป็นกลาง เขามีความศรัทธาอย่างแรงกล้าต่อจริยธรรมทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งห้ามมิให้รวมวิทยาศาสตร์เข้ากับค่านิยม เขาเชื่อมั่นว่าการรักษาไว้ซึ่งกิจกรรมทางวิชาการเป็นไปได้โดยการกันค่านิยมออกจากการใช้หลักเหตุผลอย่าง เป็นวิทยาศาสตร์ ความเป็นกลางทางค่านิยมเท่านั้นที่จะช่วยกิจกรรมทางวิชาการให้พ้นจากความวุ่นวายที่เกิดจากการโต้เถียงขัดแย้งกันซึ่งลุกลามอยู่ทั่วไปในสังคม และซึ่งดูเหมือนจะทำให้การพูดกันด้วยเหตุผลเป็นไปไม่ได้เลยทีเดียว แม้ว่าหรือเพียงเพราะว่าเขาเชื่อมั่นในค่านิยมทางจริยธรรมและทางการเมืองชุดหนึ่ง เวเบอร์มีความมั่นใจว่าสภาพวัตถุวิสัยจะถูกรักษาไว้ได้ก็ต่อเมื่อได้ถูกรับไว้ในวงวิชาการ ซึ่งในวงการนี้นักวิชาการทั้งหลาย ผู้ซึ่งแม้จะสนใจปัญหาดังกัน เนื่องจากมีค่านิยมต่างกัน แต่ก็มีพันธะร่วมกันว่าต้องมีอารยธรรมที่จะโต้ตอบ

กันด้วยเหตุผลและที่จะค้นหาซึ่งความจริงซึ่งยากที่จะอธิบาย

เวเบอร์พยายามอยู่เสมอที่จะดำรงความสมดุลระหว่างการวางตนเป็นกลาง กับการเข้าไปเกี่ยวข้องกับทั้งในเรื่องทางวิชาการ เรื่องชีวิตครอบครัว หรือเรื่องกิจกรรมทางการเมือง เขามีความรู้สึกว่านักวิชาการที่ไม่มีความเป็นกลางขณะกำลังอยู่ในบทบาทนักวิชาการ เป็นผู้ใช้สิทธิพิเศษของตนในทางที่ผิด และกลายเป็นผู้สร้างความสับสนและความเข้าใจผิดให้กับคนรุ่นหลัง ในขณะเดียวกัน เขาเชื่อด้วยว่าบุคคลที่มีความเป็นกลางอย่างสิ้นเชิงจากเหตุการณ์บ้านเมือง ไม่ว่าจะโดยเจตนาหรือไม่เจตนาเป็นบุคคลที่น่าเหยียดหยาม ผู้ซึ่งประจบประแจงผู้มีอำนาจทางการเมืองและทางวิชาการด้วยความต้องการมี "ความกล้าหาญในฐานะพลเมือง" บุคคลเหล่านี้จึงกลายเป็นเครื่องมือให้กับเจตนารมณ์ของข้าราชการการเมือง และผู้บริหารในวงการวิชาการในอันที่จะต่อต้านความเปลี่ยนแปลง

เวเบอร์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงแรงดึงดูดไปในทางตรงข้ามกัน ซึ่งเกิดจากการพยายามวางตัวในสภาพสมดุลได้เสมอไป ซึ่งเป็นตัวอธิบายเกี่ยวกับการกล่าวขัดแย้ง หรือดูเหมือนจะขัดแย้งกันเองในบางครั้ง เวเบอร์คนที่เคยกล่าวว่าความคิดทางสังคมจะผูกพันอยู่กับ "ผลประโยชน์อันถาวรทางอำนาจและการเมืองของประเทศ" เคยได้ตอบ แม้จะเป็นในเวลาต่อมาภายหลังกับคนที่เคยกล่าวว่าเราควรรักชาติว่า "อะไรนะ ผมควรจะรักแม้กระทั่งเจ้าผีร้ายนี้ด้วยหรือ"⁵¹

โดยที่ไม่เกี่ยวกับวิวัฒนาการทางความคิดทางการเมืองของตนเอง เวเบอร์พยายามโดยเฉพาะหลังจากที่หายป่วยที่จะรักษาความสนใจทางการเมืองของเขาให้สมดุลด้วยการยึดมั่นกับจริยธรรมแห่งการวางตนเป็นกลางอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ หากเราตระหนักในข้อนี้แล้ว

⁵¹Karl Jaspers, *Max Weber, Politiker, Forscher, Philosoph* (Munich, R.Piper, 1958), p. 8.

การกล่าวที่ขัดแย้งกันเองของเขาหลายครั้งแม้จะไม่ทุกครั้งก็จะหมดไป เขาอาจกล่าวในช่วงท้ายของชีวิตว่า เป็นความจริงที่เห็นได้ชัดเจนว่า ราชอาณาจักรเยอรมันเป็นหนึ่งในรัฐทั้งหลายที่ต่อสู้ซึ่งกันอยู่ การใช้เหตุผลทางจริยธรรมสักเพียงไรก็ไม่สามารถทำให้การต่อสู้เพื่อช่วงชิงอำนาจระหว่างรัฐชาติต่างๆ จำเป็นทางการเมืองและการใช้กำลังทางการเมืองตามความเป็นจริง หากจะเป็นนักการเมืองที่มีประสิทธิภาพ นักวิชาการนั้นแม้จะไม่เห็นด้วยกับจุดมุ่งหมายต่าง ๆ ของนักการเมือง และของรัฐบุรุษ จะอยู่ในฐานะที่ต้องอธิบายวิถีทางต่าง ๆ ทางการเมือง ต้อง "สร้างความเข้าใจ" และประเมินผลต่าง ๆ ที่จะเกิดการใช้วิถีทางทางการเมืองแต่ละทาง ทั้งหมดนี้มีได้ก็ดียวาง ไม่ให้นักวิชาการผู้ซึ่งกำลังพิจารณาศึกษาประวัติศาสตร์อันนองเลือดกล่าวแสดงค่านิยมว่า โลกแห่งอำนาจและการเมืองทั้งหมดเป็นอาณาจักรแห่งความชั่วร้าย

สรุป

เวเบอร์บรรลุความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งเพียงเพราะมีความพยายามอย่างไม่จบสิ้น เขาได้คลั่งสู่ความลุ่มลึกแห่งการวิเคราะห์อย่างทีน้อยคนได้เคยกระทำมาก่อน เขาเข้าไปมีส่วนร่วมในหลายด้าน และมักกลับออกมาจากการต่อสู้พร้อมกับรอยพกข้ำหรือบางครั้งพร้อมกับความแตกหัก ผลจากการต่อสู้เหล่านี้คือความเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์และสังคมของมนุษย์ ซึ่งเป็นทรัพย์สินสมบัติที่มีค่ามหาศาลสำหรับทั้งนักวิชาการและนักการเมืองหลายรุ่น ความสนใจด้วยการวางตัวเป็นกลางของเขาในเรื่องการทดลอง ความล้มเหลวและความสำเร็จเป็นบางครั้งของการกระทำทางสังคม ทำให้เขาเป็นผู้นำในเรื่องศิลป์และศาสตร์ของการวิเคราะห์ทางสังคม ซึ่งยังไม่มีผู้ใดเทียบได้

แนะนำผู้แปล

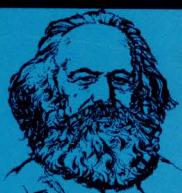
- ผู้แปล: นางอังกาบ กอศรีพร
- ตำแหน่งทางวิชาการ: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่
- การศึกษา: B.A. (Sociology) Masscy University
M.A. (Sociology) Masscy University
(กำลังศึกษาต่อระดับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัย
คอร์เนล สหรัฐอเมริกา)
- ผลงานแปล: หลักการในการออกแบบ และวิธีการติดตาม
ประเมินผล โครงการพัฒนาชนบท (มูลนิธิฟรีดริช
เนามัน, 2531)

แนวความคิด
ทฤษฎีทางสังคมวิทยา
ตอน
แมกซ์ เวเบอร์
โดย
ลิวอิส เอ. โคเซอร์
แปลโดย
อังกาบ กอศรีพร

อ็อกัสต์ กอมต์

คาร์ล มาร์กซ

เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์

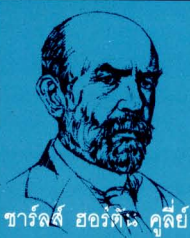
เอมิล ดูว์ไรม์

เกออร์ก ซิมเมล

แมกซ์ เวเบอร์

ชาร์ลส์ ฮอว์คินส์ คูลีย์

บอร์จ เฮนรี ม็อด